

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Економски факултет – Скопје

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА
**РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО
КОНТЕКСТ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИОНИТЕ ПРОЦЕСИ**

На англиски јазик:

**REGIONAL POLICY OF REPUBLIC OF MACEDONIA IN CONTEXT OF
EU – INTEGRATION PROCESSES**

Ментор:
Проф.Д-р Наталија Николовска

Кандидат:
Марија Караева

Скопје, декември 2012

РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО КОНТЕКСТ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИОНИТЕ ПРОЦЕСИ

АПСТРАКТ

Регионалната политика е една од приоритетните политики на Европската унија која претставува платформа на регионите во нивниот обид да бидат проактивни во реализирањето на придобивките од интеграцијата. Во овој контекст е и анализата и презентацијата на евалуацијата, стратегиите и инструментите на регионалниот развој во ЕУ. Импактот на регионалната политика на ЕУ во однос на рамномерната дистрибуција на развојот е препознат од најголем дел протагонисти на политиката. Токму затоа, а и поради дополнителниот факт дека Македонија се стреми кон ЕУ интеграцијата, целта на овој труд е да даде одговори на прашањето, дали регионалната политика во Република Македонија е на вистинскиот пат или се потребни некои интервенции и измени во постојната законска рамка. Во рамките на трудот ќе бидат разгледани регионалните проблемите од областа на регионалниот развој на Република Македонија коишто се основа за воспоставување и етаблирање на регионалната политика. По разгледувањето на регионалните диспаритети во Република Македонија, особено внимание се посветува на анализата на правната рамка, институционалната поставеност и начинот на финансирање на регионалната политика. На крајот трудот ќе се фокусира на поттикнување на претприемништвото и малите и средните претпријатија, како едни од клучните инструменти на регионалната политика.

Клучни зборови: регионалната политика на ЕУ, структурни фондови, регионалната политика во РМ, претприемништво и МСП.

REGIONAL POLICY OF REPUBLIC OF MACEDONIA IN CONTEXT OF EU – INTEGRATION PROCESSES

ABSTRACT

As one of the priorities of the European Union, regional policy provides a platform for the regions to be proactive in realizing the benefits of integration. In this context the analysis of the evaluation, strategies and instruments of regional development in the EU will be presented. The impact of EU regional policy on balanced distribution of development policy is recognized by most protagonists on all levels. Therefore and due to the additional fact that Republic of Macedonia aims towards EU integration, the goal of this paper is to provide an answer of the question, whether regional policy in Republic of Macedonia is on the right track and if there is a need for certain interventions and changes in the existing legal framework. Within the frame of this thesis the problems in the field of regional development the Republic of Macedonia which are the basis for the establishment of regional policy, will be discussed. After description of regional disparities, special attention in the paper will be given to the analysis of the legal and institutional framework and financing of the regional policy. At the end the focus will be put on SMEs and entrepreneurship, as a one of the main instruments for supporting regional development policy.

Keywords: EU regional policy, structural funds, regional policy in RM, entrepreneurship and SMEs.

РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО КОНТЕКСТ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИОНИТЕ ПРОЦЕСИ

ВОВЕД

ПРВА ГЛАВА: РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА

1. Потребата за водење на регионалната политика во ЕУ
2. Регионалните диспаритети во Европската унија
3. Аргументи за и против регионалната политика на ЕУ– некои гледишта за ефикасноста, оправданоста и ефективноста на регионалната политика
4. Развојот на регионалната политика во ЕУ 1958 – 2012
5. Инструменти за финансирање на регионалната политика
 - 5.1. Краток опис на постојните ЕУ структурни фондови
 - 5.1.1. Европски фонд за регионален развој (ЕФРР)
 - 5.1.2. Европски социјален фонд (ЕСФ)
 - 5.1.3. Кохезионен фонд
6. Структурните фондови и алокацијата на ресурси – клучни факти и ресурси
 - 6.1. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 1989 – 1993 година – клучни факти и резултати
 - 6.2. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 1994 – 1999 година – клучни факти и резултати
 - 6.3. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 2000 – 2006 година – клучни факти и резултати
 - 6.4. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 2007 – 2013 година – клучни факти и резултати
7. Кохезионата политика 2014 – 2020 година

ВТОРА ГЛАВА: ЕУ РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА КАКО ПЛАТФОРМА ЗА КОНВЕРГЕНЦИЈА НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ И ВРАБОТЕНОСТА

1. Области на влијание на кохезионата политика
2. Кохезионата политика во служба на поддршка на МСП
3. Кохезионата политика и инвестирање во луѓето
4. Подобрување на територијалната кохезија преку развој на транспортната инфраструктура
5. Кохезионата политика и заштита на животната средина
6. Одржлив развој преку создавање на иновативни региони
7. Поттикнување на соработката преку кохезионата политика

ТРЕТА ГЛАВА: РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ И РЕГИОНАЛНА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Потреба за водење на регионална политика
2. Регионалната политика во Република Македонија – историски осврт
3. Регионалната политика во Р. Македонија по донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој на РМ
 - 3.1.1. Правна рамка
 - 3.1.1. Закон за рамномерен регионален развој
 - 3.1.2. Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009 – 2019
 - 3.1.3. Акционен план за спроведување на Стратегијата за регионален развој
4. Територијална основа за рамномерен регионален развој
 - 4.1. Планските региони во Република Македонија
 - 4.2. Регионалните диспаритети во земјата
 - 4.3. Определување на степенот на развиеност на планските региони
 - 4.4. Основни економски карактеристики на планските региони
 - 4.4.1. Вардарски плански регион

- 4.4.2. Источен плански регион
 - 4.4.3. Југозападен плански регион
 - 4.4.4. Југоисточен плански регион
 - 4.4.5. Пелагониски плански регион
 - 4.4.6. Полошки плански регион
 - 4.4.7. Североисточен плански регион
 - 4.4.8. Скопски плански регион
5. Институционална поставеност на регионалниот развој
- 5.1. Совет за рамномерен регионален развој на РМ
 - 5.2. Министерство за локална самоуправа
 - 5.3. Биро за регионален развој
 - 5.4. Совети за развој на планските региони
 - 5.5. Центри за развој на планските региони
6. Извори на финансирање на регионалниот развој
- 6.1. Национална финансиска рамка
 - 6.1.1. Средства за регионален развој од МЛС и БРР во 2009 година
 - 6.1.2. Средства за регионален развој од МЛС и БРР во 2011 година
 - 6.1.3. Средства за регионален развој од МЛС и БРР во 2012 година
 - 6.2. Финансирање на рамномерниот регионален развој од буџетите на линиските министерства
 - 6.3. Инструмент за претпристапна помош (ИПА) и регионален развој

ЧЕТВРТА ГЛАВА: ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА КАКО ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ

1. Претприемништвото и малите и средните претпријатија(МСП) како столб на регионалниот развој
2. Влијание на МСП врз зголемување на вработеноста – општ пристап
3. Студија на случај – Успехот на регионот на Северна Италија – Емилија Ромања

4. МСП секторот во Република Македонија

4.1. Институционална структура за МСП секторот во РМ

4.2. Основни карактеристики на МСП секторот во РМ

4.3. Поддршка на МСП во Република Македонија во областите утврдени со
Актот на малите бизниси

4.4. Регионална дистрибуција на МСП во Република Македонија

5. Регионалната политика и локалното претприемништво во Република Македонија

6. Можности за развој на малите бизниси во подрачјата со специфични потреби

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

ВОВЕД

Европската унија (ЕУ) е еден од најбогатите делови на светот, составена од 27 земји-членки, 271 регион со 493 милиони граѓани, единствен пазар и единствена валута. Во исто време, внатре во ЕУ постојат големи економски и социјални разлики помеѓу земјите – членки и регионите.

Со неодамнешното проширување на Европската унија, диспаратите помеѓу нејзините региони значајно се продлабочија. Така на пример, најбогатата земја во ЕУ - Луксембург има БДП по глава на жител од 76,588 €, што е речиси десет пати повеќе отколку во најсиромашните и најновите ЕУ земји – членки - Романија и Бугарија, чиј БДП по глава на жител истата година изнесувал 5.468,28€ и 4683,03 соодветно. На регионално ниво овие диспаритети се уште поголеми: најбогат регион е Централен Лондон со 290% од просекот на БДП на ЕУ – 27, додека пак најсиромашниот регион е Североисточниот во Романија со 23% од БДП на ЕУ – 27. Исто така, 43% од економското производство и 75% од инвестирањата во истражување и развој се концентрирани само на 14% од европската територија во т.н. петоаголник помеѓу Лондон, Хамбург, Минхен, Милано и Париз.

Европската регионална политика е политика која ја промовира солидарноста.

Зајакнување на економската, социјалната и територијалната кохезија преку намалување на развојните диспаритети помеѓу регионите е фундаментална цел на ЕУ која е утврдена и со Договорот на ЕУ. За остварување на оваа цел преку кохезионата политика се алоцирани повеќе од една третина од средствата на европскиот буџет за периодот 2007 – 2013 година.

Во Република Македонија потребата од водење на политика за регионален развој првенствено се наметна заради големите диспаритети помеѓу центарот (Скопје) и другите делови од земјата. За ваквата состојба во голема мера придонесе долгогодишното непостоење на регионална развојна политика што резултираше во моноцентричен модел на развој каде центарот по своите економски и други општествени карактеристики значително се издвои од другите населени места во

Република Македонија. Покрај тоа, процесот на приближување кон Европската унија влијае врз зголемување на значењето на регионалниот развој во Републиката, како еден од предусловите за влез во ЕУ.

Во првата глава: **РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА**, ќе се објасни потребата за водење на регионална политика во ЕУ во насока на постигнување на економска и социјална кохезија преку намалување на диспаратите помеѓу регионите и преку порамномерна дистрибуција на поволностите од единствениот пазар на целата територија на ЕУ.

Во втората точка ќе се објаснат регионалните диспаритети во ЕУ, каде што во 2009 година, 23,3% од населението во ЕУ живеело во регионите каде што БДП по глава на жител е помалку од 75% од просекот на ЕУ 27, 19% од населението живеело во региони каде БДП е поголем од 125% од просекот на ЕУ 27, а 57,7% од населението живеело во региони со БДП по жител помеѓу 75% и 125%.

Во следната точка ќе се дадат некои гледишта за ефикасноста, оправданоста и ефективноста на регионалната политика. Додека приврзаниците на кохезионата политика сметаат дека ЕУ кохезионата политика е цементот што ја држи ЕУ конструкцијата заедно, противниците на истата сметаат дека таа не е соодветна и дека со доброто поставување на другите политики со кое ќе се овозможат услови за здрав раст, исто така, ќе се обезбеди конвергенција на ниво на богатството.

Еволуцијата на европската регионална политика е поддржана од структурните фондови и од Кохезиониот фонд преку кои се влијае врз развојот на регионите во земјите - членки на ЕУ. Затоа, во петтата точка ќе се опишат постојните структурни фондови преку кои се имплементира кохезионата политика, а тоа се: Европскиот фонд за регионален развој (ЕФРР) и Европскиот социјален фонд (ЕСФ) и Кохезиониот фонд. На крај, во шестата точка, ќе се увидат резултатите и ефектите од структурните фондови во поглед на вработувањето, подобрувањето на инфраструктурата, иновациите и истражувањето на развојот, поддршка на МСП, заштита на животната средина итн.

Регионалната политика е исто така развојна политика која презема мерки за создавање на вистински услови за одржлив раст, креирање на нови работни места, подобрување и заштита на животната средина и зајакнување на интеграцијата на регионалните економии. За да го постигне ова, регионалната политика на ЕУ главно е насочена кон промовирање на инвестиции со цел мобилизирање на ресурсите во регионите каде што се недоволно искористени, отстранување на тесните грла каде продуктивноста е веќе висока, подобрување на капацитетите на регионите така што истите да се приспособат на постојаните промени во економската средина и поддршка на соработката и размената на искуства помеѓу земјите – членки и регионите. Главните области каде што се инвестира во програмскиот период 2007 – 2013 година преку кохезионата политика се: инфраструктура, развој на МСП, инвестирање во човечки ресурси, заштита на животната средина, иновации и истражување и развој и поттикнување на соработката. За таа цел во **втората глава: ЕУ РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА КАКО ПЛАТФОРМА ЗА КОНВЕРГЕНЦИЈА НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ И ВРАБОТНОСТА**, се објаснува влијанието на кохезионата политика и постигнатите ефекти преку истата во областа на : МСП, инвестирање во луѓето, инфраструктурата, заштита на животната средина, иновациите и истражување и развој и соработката.

Во Република Македонија присуството на регионалните нерамнотежи во развојот е многу изразено и истото влијае лимитирачки врз рационалното искористување на расположливите производствени ресурси и развојот не само на одделните региони туку и на земјата во целост. Во **третата глава: РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ И РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**, по краткото објаснување на потребата од водењето на регионалната политика во РМ и политиката за регионален развој пред донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој, во третата точка акцентот се става на постојната регионална политика во РМ (по донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој). Со Законот за рамномерен регионален развој Република Македонија е поделена на 8 плански региони (Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски

Полошки, Североисточен и Скопски). Најразвиениот - Скопскиот плански регион има 3.1 пати повисок БДП по жител од најмалку развиениот - Североисточниот плански регион, што укажува на исклучително нерамномерен економски развој помеѓу главниот град и другите населени места во земјата, несвојствен за мала земја по територија и по население, како што е РМ. Регионалните диспаритети во земјата и краток опис на економските карактеристики на секој регион поодделно се тема која е опфатена во четвртата точка од оваа глава. Веднаш потоа, во петтата точка се анализира институционалната поставеност на регионалната политика во Република Македонија со конкретни предлози за подобрување на истата.

Согласно со Законот за рамномерен регионален развој, за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Македонија годишно треба да се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП. Досегашната состојба во областа на финансирањето на регионалниот развој преку: Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој, буџетите на линиските министерства и инструментот за претпристапна помош (ИПА), е образложена во последната точка од оваа глава.

Малите и средните претпријатија имаат многу важна улога во ревитализацијата на регионите кои назадуваат во својот развој чии главни карактеристики се високата стапка на невработеност, ниско квалификуваната работна сила, ограничениот пристап до ресурси и недостигот на инфраструктура. Успешната регионална политика сè повеќе се фокусира на ревитализација на домашните регионални ресурси, кои можат да придонесат за формирање на нови претприемачки иницијативи, посебно во МСП секторот. Во **четвртата глава: ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА КАКО ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ**, се објаснува зошто малите и средните претпријатија се столб на регионалниот развој и вработеноста.

МСП секторот во Република Македонија има многу значајно влијание за економскиот развој во Република Македонија ако се земе предвид фактот дека МСП секторот опфаќа 99,8% од вкупниот број на претпријатија, креира 43,7 % од

вкупната вработеност во земјата и учествува со 65,7% во создавањето на бруто додадената вредност во РМ.

Република Македонија како пазарна и отворена економија треба што побргу да фати приклучок и поактивно да го стимулира трендот на самовработувањето и претприемништвото. Невработеноста е еден од најголемите проблеми во Р. Македонија. Поттикнување на самовработувањето преку поддршката на развојот на претприемништвото и МСП може да биде еден од начините за надминување на оваа состојба. По краткиот опис на МСП секторот во Република Македонија, во последните две точки од оваа глава се разгледува поврзаноста на регионалната политика и локалното претприемништво во Република Македонија како и можности за развој на малите бизниси во подрачјата со специфични потреби.

1. Потребата за водење на регионална политика во ЕУ

„Кохезионата политика е успешна „од сите гледни точки“ во поттикнувањето на конвергенцијата помеѓу регионите кои се на различно ниво на развој. Таа им овозможува на регионите да бидат проактивни во искористувањето на придобивките од Единствениот пазар.“

Романо Проди (Leonardi, 2006, p.159)

Регионалната политика на ЕУ никогаш не била само финансиски инструмент туку, напротив, таа секогаш го содржела принципот на заемна солидарност, кој принцип е посебно потенциран во Единствениот европски акт. Тоа значи дека потребата од водењето на регионалната политика е потреба од почитувањето на принципот на редистрибуција помеѓу богатите и сиромашните земји – членки. Помагањето на посиромашните европски региони/ земји – членки да се развијат нормално значи дека побогатите региони / земји - членки треба да платат повеќе отколку што добиваат назад од ЕУ буџетот. Сепак, солидарноста не е еднонасочна улица. Модерната инфраструктура и производство, одржливото искористување на ресурсите и подобрата едукација на луѓето кои живеат во посиромашните земји е исто така, добро и за луѓето и за економиите на побогатите земји.

Од политичка перспектива, создавањето на регионалната политика на ЕУ беше деликатна борба за власт меѓу богатите членки на ЕУ и на посиромашните медитеранските земји, Грција, Шпанија и Португалија. Тие побараа прераспределбена политика која ќе ги балансира потенцијалните загуби од создавањето на единствениот пазар. Преку таквата политика, на овие земји би им се помогнало да ја подобрат нивната конкурентност. Оваа потреба, да се постигне рамнотежа на моќта помеѓу богатите и сиромашните членки на ЕУ, постојано се чувствуваше во последователните фази на развојот на ЕУ регионалната политика.

Потребата за водењето на регионалната политика и ЕУ интеграцијата, исто така, може да се гледа од друга перспектива на економската теорија, имено преку политичката економија. Во овој контекст, интеграцијата се смета за јавно добро, но се потенцира дека различните земји – членки(богати/ сиромашни), имаат различни политички цели, зависно од нивото на нивниот економски развој. Во овој контекст, ЕУ регионалната политика има за цел да придонесе за формирање на похомогени политички интереси кои се предуслов за развој на "економската интеграција" како заедничко добро.

Исто така постојат аргументи за потребата за водење на регионалната политика во контекст на создавањето на Европската монетарна унија (ЕМУ), каде што постоењето на земји – членки со различен степен на економски развој би значело дека овие економии не ќе можат да формираат оптимална валутна област, кој факт сериозно може да го загрози функционирањето на ЕМУ.

Во академската литература, очекувањето дека помалку развиените региони ќе станат жртви на интеграцијата на пазарот даде повод за серија на статии во кои се тврдеше дека преку средствата и мерките од кохезионата политика се врши еден вид на „исплата“ на помалку развиените земји-членки во ЕУ периферијата за „купување“ на „нивниот позитивен глас“ за операционализација на Единствениот пазар и Европската монетарна унија. (Leonardi, 2006, p.157).

Имено, приходните разлики помеѓу земјите - членки на Монетарната унија се поврзани со различни производни специјализации, кои предизвикуваат асиметрични шокови. Ова води кон различен економски раст и десинхронизирани бизнис циклуси. Следствено на тоа, заедничката монетарна политика станува проблематична за земјите - членки засегнати со асиметрични шокови. Затоа, Делоровиот извештај во кој е дизајниран и проектот за Монетарната унија, исто така, предвидува зајакнување на регионалната политика на ЕУ за забрзување на економскиот развој на тие земји – членки и на тој начин да се намали потенцијалот за асиметричните шокови. Следствено на тоа, на предлозите на Делоровиот пакет II, во политичка смисла може да се гледа како на компензација кон посиромашните земји-членки за вонредните напори кои тие мораа да ги

направат за да ги исполнат Мастишките критериуми кои се предуслов за влез во ЕМУ. (Tondl, 2004, p.10 - 11)

Друг аргумент за регионалната политика на ЕУ произлезе од оправданиот страв на побогатите земји-членки од масовна имиграција на население од посиромашните членки на ЕУ, кое што е дозволено преку воспоставеното право на слободно движење на работниците од земјите - членки на ЕУ. Поради ова, уште еднаш беше поддржана идејата за заедничка регионална политика која би го поттикнала развојот во неразвиените региони и на тој начин би се елиминирал притисокот на имиграција. Овој аргумент беше првично даден со јужното проширување и стана уште порелевантен по големото проширување на ЕУ во 2004 година со што ризикот од имиграција, посебно од новите земји – членки, се зголеми. (Miric,2010,p.18).

Конечно, во однос на придружните ефекти на побарувачката, ЕУ креаторите на политиката истакнуваат дека регионалната политика на ЕУ не е само од корист на земјите – членки кои се најголеми приматели на средствата од структурните фондови, но, исто така, е од корист и за земјите – членки кои се нето обврзници на оваа политика.

Значителен дел од инвестициите обезбедени преку структурните фондови се состои од набавка на капитална стока произведена во богатите земји-членки. Така на пример, во помалите земји членки како Португалија и Грција, до 40 проценти од инвестициите финансирани преку структурните фондови се обезбедени преку увоз од побогатите земји-членки.

На овој начин арбитражата на либералната пазарна економија ги канализира развојните ресурси во насока на развиените земји, кои се јавуваат како извозник на капитал во почетна инстанца (за финансирање на увозот на стоки од центарот) и извозник на капитал во крајна инстанца (за стабилизациони пакети за спасување на периферијата како пазар на центарот). (Николовска, МАНУ, 2012, стр.132)

2. Регионалните диспаратети во Европската унија

Европската унија (ЕУ) е еден од најбогатите делови на светот, составена од 27 земји-членки, 271 регион со 493 милиони граѓани, единствен пазар и единствена валута. Во исто време, внатре во ЕУ постојат големи економски и социјални разлики помеѓу земјите – членки и регионите. Така на пример, најбогатата земја во ЕУ - Луксембург има БДП по глава на жител од 76,588 €, што е речиси десет пати повеќе отколку во најсиромашните и најновите ЕУ земји – членки - Романија и Бугарија, чиј БДП по глава на жител истата година изнесувал 5.468,28€ и 4683,03 соодветно. (Vaidere, 2011, p. 165).

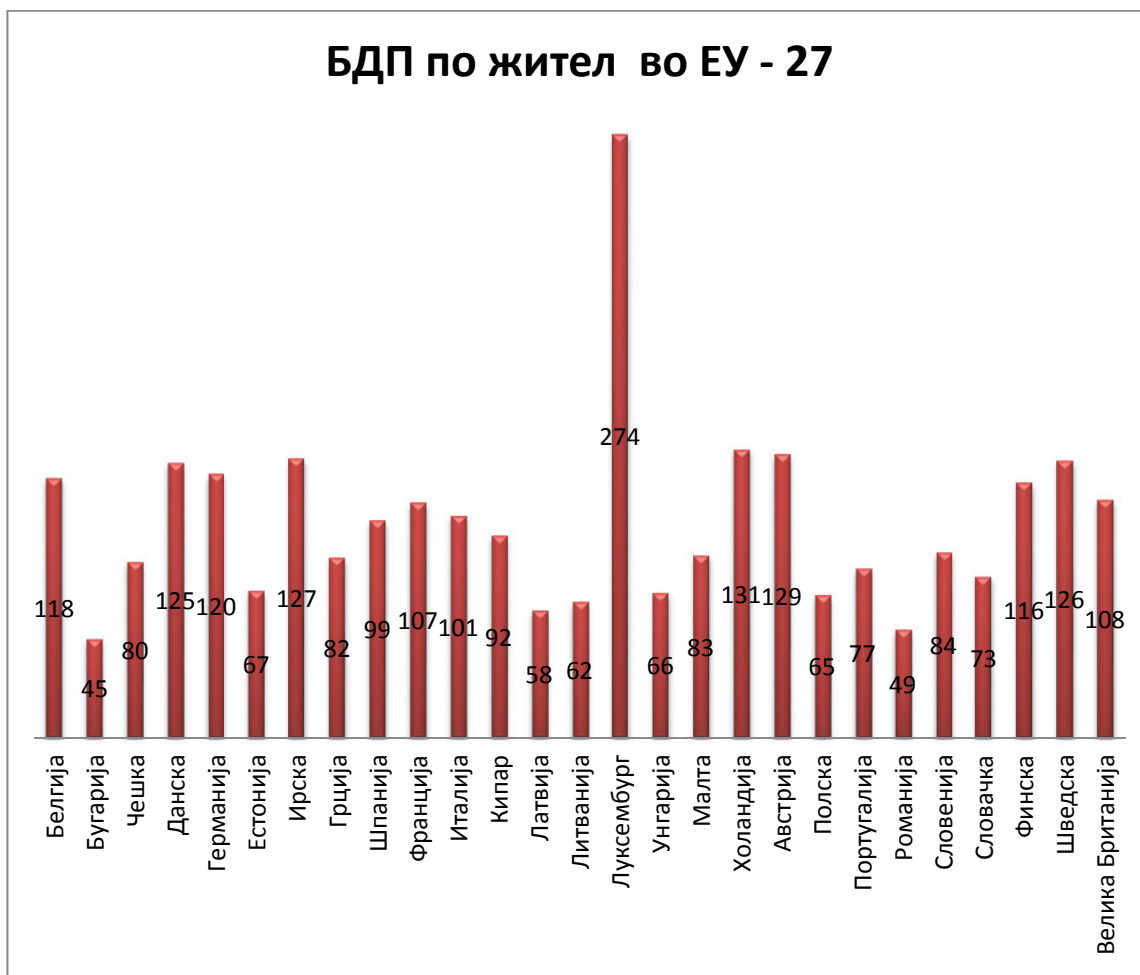
Постојат главно три групи на земји – членки:

- 🚩 **Земји - членки со БДП по жител над ЕУ просекот.** Овие земји - членки се во северозападниот дел на Европа (Луксембург, Ирска, Холандија, Данска, Австрија, Шведска, Финска, Велика Британија, Германија, Белгија, Франција, Шпанија и Италија.)
- 🚩 **Земји - членки со БДП под ЕУ просекот (од 75% до 99% од просекот на ЕУ).** Во оваа група влегуваат трите медитерански земји и трите најразвиени нови земји - членки (Кипар, Грција, Словенија, Чешка, Малта и Португалија)
- 🚩 **Земји - членки со БДП далеку под ЕУ просекот(под 75% од ЕУ просекот).** Оваа трета група се состои од новите земји – членки со БДП значително под просекот на ЕУ. Бугарија и Романија се дури и значително под просекот на оваа група. (Словачка, Естонија, Унгарија, Литванија, Латвија, Полска, Романија и Бугарија). (Графикон бр.1)

Разликите помеѓу овие групи на земји – членки се многу поголеми денес отколку во периодот пред најголемото проширување на ЕУ во 2004 година. За илустрација, може да се наведе дека јазот помеѓу ЕУ земјите – членки и пиринејските земји во моментот на нивното пристапување кон ЕУ изнесувал 30%, а по големото проширување јазот помеѓу ЕУ – 15 и новите земји – членки (ЕУ – 12) бил 60%. (Molle,2007, p. 26-27)

Графикон бр.1 - Бруто домашен производ по жител по земји – членки по стандардот на куповна моќ (PPS), 2011

Индекс (ЕУ 27=100)

Извор: направено врз основа на податоците на веб страницата на Еуростат: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00114>

На регионално ниво разликите се уште поголеми. Иако БДП не дава точен одраз на животниот стандард, тој сепак е добар индикатор за разликите што постојат. Во 2008 година, највисоката и најниската вредност на БДП по жител во ЕУ – 27 се движеше во дијапазон 1:12.2. пати. Најниска вредност на БДП по жител од 27% од просекот на ЕУ-27 се бележи во северозападниот регион во Бугарија а највисока

вредност на БДП по жител до 332% од просекот на ЕУ – 27 се бележи во регионот Инер во Велика Британија. (Eurostat, 2012. p.74).

Табела бр. 1 - 10 ЕУ региони со највисок БДП по жител во 2008

Земја	Топ 10 региони	БДП по жител ин ППС ЕУ – 27 =100
Оваа табела ги набројува 10те региони со највисок БДП по жител во 2007		
Велика Британија	Инер Лондон	343
Луксембург	Луксембург (Гранд Духе)	280
Белгија	Брисел	216
Холандија	Гронинген	198
Германија	Хамбург	188
Чешка	Прага	172
Франција	Иле	168
Шведска	Стокхолм	167
Словачка	Братиславски крај	167
Австрија	Виена	163

Извор:European Union, *The Urban and regional dimension of Europe 2020- Seventh progress report on economic, social and territorial cohesion*, 2011, p. 36.

Табела бр.2 - 10 ЕУ региони со највисоко зголемување на БДП по жител во периодот 2000 – 2008 во индексни поени

Земја	Регион	Разлика во ЕУ 27 во БДП по жител во индексни поени
Словачка	Братиславски крај	58
Романија	Букурешт - Илфов	57
Холандија	Гронинген	48
Чешка	Прага	36
Бугарија	Југозападен регион	35

Луксембург	Луксембург	35
Велика Британија	Иннер Лондон	31
Романија	Вест	24
Естонија	Ести	23
Унгарија	Козеп - Магарорзаг	22

Извор:European Union, *The Urban and regional dimension of Europe 2020- Seventh progress report on economic, social and territorial cohesion*, 2011, p. 36

Многу од регионите кои имаат висок БДП по глава на жител се регионите во кој се наоѓаат главните градови на државите или соседните региони – така е во Белгија, Бугарија, Република Чешка, Данска, Ирска, Латвија, Литванија, Унгарија, Малта, Полска, Португалија, Словенија, Словачка, Шведска и Обединетото Кралство како и Хрватска и Р. Македонија . Покрај тоа, има и неколку региони со БДП по жител од 25% над просекот на ЕУ 27 кои се концентрирани во јужниот дел на Германија, околу големите градови во Западна Германија, Северна Шпанија и Италија, Западна Австрија, неколку региони во Холандија и североисточна Шкотска (Обединето Кралство). (Eurostat, 2012,p.19)

Економски послабите региони се концентрирани во јужната и западната периферија на Унијата, во источниот дел на Германија и кај новите земји-членки.

Прага(Чешка) и Братиславски крај(Словачка) се единствени региони од земјите-членки кои се приклучија кон ЕУ во 2004 или 2007, година кои се рангирани помеѓу 39-те региони каде просечниот БДП по жител е повеќе од 25% од ЕУ 27 просекот.

Следниот најразвиен регион од земјите-членки кои се приклучија кон ЕУ во 2004 или 2007 година е Букурешт - Илфов во Романија со БДП од 111% над просекот на ЕУ 27.

Генерално, постојат 68 региони со БДП по жител од 25% или повеќе под просекот на ЕУ - 27. Од нив, 20 региони се концентрирани во шест од ЕУ-15 земјите - членки: Италија (пет јужните региони), Франција (четири региона), Грција и Португалија (по четири региони), Велика Британија (два региони) и Шпанија (регионот на Екстремадура). Останатите 48 региони се во земјите-членки кои се приклучија во ЕУ во 2004 или 2007 година. Меѓу овие региони има 22 региона

каде просечниот БДП по жител е 50% од ЕУ-27 просекот (во Бугарија, Унгарија, Полска, Романија и Словачка). (Eurostat, 2012, p.18)

Во 2009 година 23,3% од населението живеело во регионите каде што БДП по глава на жител е помалку од 75% од просекот на ЕУ 27, 19% од населението живеело во региони каде БДП е поголем од 125% од просекот на ЕУ 27 а 57,7% од населението живеело во региони со БДП по жител помеѓу 75% и 125%.

Во трите балтички земји – членки како и во Македонија (земја кандидат) целото население живее во региони со просечен БДП по жител под 75% од просекот на ЕУ 27.

Во Романија, Словачка, Полска, Чешка, Бугарија, Унгарија, Португалија и Словенија, повеќе од половина од населението живее во региони со просечен БДП по жител понизок од 75% од просекот на ЕУ 27, а ова беше, исто така, случај во Хрватска. Спротивно на тоа, во Луксембург (еден НУТС 2 регион) целото население живее со БДП по жител од 125% од просекот на ЕУ 27, а во Ирска, Холандија и Финска, повеќе од половина од населението живее во такви региони. (Eurostat,2012,p.19).

Во Кипар и Малта (кои имаат по 1 НУТС 2 регион) целото население живее во региони со просечен БДП по жител кој изнесува помеѓу 75% и 125% од ЕУ 27 - просекот, како и поголемиот дел од населението во Велика Британија (86,8%), Франција (78,8%), Шведска (78,5%), Грција (78,3%), Шпанија (77,9%), Германија (70,5%), Данска (69,7%), Белгија (64,0%) и Австрија (60,6%). (Eurostat,2012,p.19).

3. Аргументи за и против ЕУ Регионалната политика - некои гледишта за ефикасноста, оправданоста и ефективноста на регионалната политика

Кохезионата политика е единствената политика на Европската унија која е експлицитно насочена кон намалување на економската и социјалната нееднаквост. Таа е многу специфична политика која вклучува трансфер на средства помеѓу земјите-членки преку буџетот на Европската унија со цел да се поддржи економскиот раст и одржлив развој преку инвестирање во луѓето и во физички капитал.

За остварување на поставената цел преку ЕУ кохезионата политика се спроведуваат илјадници развојни проекти. На тој начин таа влијае на многу начини во секојдневната работа на стотици илјади кои се вклучени во нејзината имплементација и се подложни на нејзините ефекти.

Приврзаниците велат дека ЕУ кохезионата политика е цементот што ја држи ЕУ конструкцијата заедно. Без истата, конструкцијата брзо би се распаднала. Тоа би значело дека придобивките (на пример, зголемената продуктивност и растот) од интеграцијата би престанале. Во овој поглед, трошоците од кохезионата политика е цената која треба да се плати за стекнување на предностите од интеграцијата. (Molle, 2007, p.3)

Така на пример, Бахтлер и Тејлор аргументираат дека преку ЕУ кохезионата политика се создава додадена вредност (added value) и тоа во квалитативна и квантитативна димензија. Акцентот е ставен на кохезионата додадена вредност, политичката додадена вредност, додадена вредност од процесот на креирање на политиката, оперативна додадена вредност и додадена вредност за европската интеграција:

- **Кохезиона додадена вредност (cohesion added value)**- средствата од фондовите влијаат во подобрувањето на квалитетот на економскиот развој и истите делуваат како катализатор за регенерација во Цел 1 регионите.¹ (Bactler and Taylor, 2003, p.14-17). Според податоците од Комисијата, на секое евро инвестирано преку ЕУ кохезионата политика се создале дополнителни 0,9 евра во регионите подобни за Цел 1 во 2000 – 2006

година, достигнувајќи до 3 € во регионите подобни за Цел 2.² (Bachtler, Gorzelak, 2007, p.317).

- **Политичка додадена вредност (political added value)** - неопиплив ефект од структурните фондови е тоа што ЕУ станува повидлива за граѓаните, заедниците, бизнисот и јавните власти. Преку структурните фондови се претставува еден позитивен аспект од европската интеграција преку кој доаѓа до израз ЕУ солидарноста на ниво на граѓани и заедници. (Bactler and Taylor, 2003, p.17).
- **Додадена вредност во процесот на креирањето на политиката (policy added value)** - Преку програмскиот пристап се промовираше стратешката димензија во креирањето на политиката за регионален развој. Регионалниот развој стана поинтегриран и кохерентен, преку повеќе – секторскиот и географскиот пристап на програмите. Преку повеќе годишното програмирање, исто така, се обезбедува и стабилно политичко опкружување, како и преземање на пилот иновативни акции и примена на нови економско развојни принципи во алокацијата на ресурсите. (Bactler and Taylor, 2003, p.20)

Оперативна додадена вредност (operational added values) - Најцитирана област на додадена вредност од функционирањето на структурните фондови е партнерството. Се смета дека овој фундаментален принцип во програмирањето на структурните фондови доведе до поголема транспарентност, соработка и координација во дизајнирањето и имплементирањето на регионалната развојна политика, а исто така, доведе и до квалитетни интервенции во областа на регионалниот развој. (Bactler and Taylor, 2003, p.29).

1) За Цел 1 подобни се регионите чиј БДП по жител е помал од 75% од ЕУ просекот.

2) Трите цели за програмски период 2000 – 2006 се:

Цел 1: промовирање на развојот и структурно прилагодување на регионите кои заостануваат во својот развој;

Цел 2: поддршка на економската и социјална конверзија на областите/регионите кои се соочуваат со структурни тешкотии и

Цел 3: поддршка на адаптацијата и модернизацијата на политиките и системите на образование, обука и вработување

Придобивките од партнерството се нови форми на управување, поголема вклученост на локалните партнери, заедничко работење и соработка при имплементирањето на многу економски развојни иницијативи и можности за размена на искуства. (Bachtler, Gorzelak, 2007, p.318).

- **Додадена вредност за европската интеграција и ефекти на учење (*learning added value*)** – Комисијата смета дека кохезионата политика го „зацементира“ единствениот пазар и дека е клучен фактор за стабилност на Монетарната унија. Во однос на ефектот на учење преку ЕУ структурните фондови се обезбедува рамка за размена на искуства и учења на разни регионални развојни практики помеѓу земјите и регионите. (Bachtler, Gorzelak, 2007,p.318).

Армстронг и Тејлор (Armstrong and Taylor) наведуваат 4 аргументи кои одат во прилог на потребата од водењето на ЕУ кохезионата политика а тоа се:

- ✚ Преку алокацијата на средствата на регионалната политика по земјите - членки се обезбедува дека посиромашните земји нема да бидат обесправени.
- ✚ Придобивките на еден регион можат да се прелеат во други региони.
- ✚ Преку ЕУ регионалната политика, координацијата помеѓу земјите – членки/регионите се подобрува.
- ✚ Регионалната политика е неопходна за продолжување на понатамошната интеграција. Ставот е дека постоењето на големите регионални диспаритети не само што може да ја забават туку можат и да ја спречат интеграцијата. (De Ferananti, 2005, p. 226).

Различни гледишта за тоа дали треба или не треба да постои регионалната политика произлегуваат и од едноставното прашање дали има ефекти од истата.

Европската комисија изразува експлицитно позитивен став. На пример, во третиот Извештај за кохезионата политика се наведува дека растот на БДП по жител во кохезионите земји (исклучувајќи ја Ирска како екстреман случај), го надмина ЕУ просекот за 1 % за периодот од 1994 – 2001 година. (Gelauff, Grilo, Lejour, 2008, p.299).

Некои автори оцената за ефективноста на структурните фондови ја разгледувале преку поставување на прашањето не само дали се постигнуваат позитивни ефекти од структурните фондови, но дали и промените настанати преку интервенциите од оваа политика и помагаат на дадената економија да се движи во вистинскиот правец и дали тие ефекти за земјите – членки и ЕУ економијата како целина се позитивни.

Така на пример, **Де ла Фуенте (De la Fuente)** смета дека ЕУ политиката треба да се концентрира на конвергенцијата на национално ниво, препуштајќи им на домашните кохезиони политики сами да си ги решат диспаратите внатре во своите земји.

Врз основа на извршената проценка, тој вели дека кумулативниот придонес за БДП во Шпанија од ЕУ фондовите до 2000 година изнесува 4,82% за Цел 1 регионите и 2,4% за Шпанија во целина. Ако се земат предвид и јавните трошоци преку ЕУ фондовите, кумулативниот ефект е уште поголем: 6,92% за Цел 1 регионите и 3,44% за Шпанија. И покрај позитивниот ефект, Де ла Фуенте со помош на три алтернативни сценарија, го споредувал развојот на Шпанија и цел 1 регионите доколку инвестициите би биле доделени врз основа на критериуми за ефикасност. Тој тврди дека распределбата на истите инвестиции врз основа на ефикасни стратегии би довела до зголемување на конвергентниот процес на Шпанија за 1/3, иако тоа би резултирало со зголемување на внатрешните регионални разлики. Во оваа насока, заклучокот на Де ла Фуенте е дека Шпанија ќе постигнала поголема целокупна благосостојба ако инвестициите од структурните фондови биле насочени кон динамичните региони наместо во најнеразвиените. (Perez, Dones, Liano, 2009, p.513).

Студиите кои го фокусирале своето истражување на индивидуални земји - членки или региони, констатирале дека ефектите можат да се увидат. Во својата студија за Ирска, **Хонохах (Honohan)** покажал дека структурните фондови придонеле за значителниот економски раст во Ирска, но дека треба да се земе предвид дека растот е резултат и на некои други фактори. Во зависност од претпоставките кои се направени, 1 % од растот може директно да се препише како резултат на

интервенциите кои биле направени преку структурните фондови.(Gelauff, Grilo, Lejour, 2008, p.299).

Сосвила – Риверо, употребувајќи го Херминовиот модел, заклучиле дека преку структурните фондови растот во испитуваниот регион (Кастила Ла Манха) се зголемил за 0,64% во периодот 1988 – 1999 година. (Gelauff, Grilo, Lejour, 2008, p.299).

Капелен (Carpelen) направил истражување на регионалниот развој во 105 европски региони во периодот од 1980 до 1997 година, како и за влијанието на структурните фондови во овие региони. Тој заклучил дека преку средствата од структурните фондови наменети за имплементација на регионалната политика се постигнале позитивни ефекти. Капелен заклучил дека регионалната политика на ЕУ станала поефективна во својата цел да генерира раст и да придонесе за поголема еднаквост во продуктивноста и приходите во Европа. Сепак, неговите проценки укажуваат дека растот во посиромашните региони е значително отежнат поради неповолната индустриска структура (доминантноста на земјоделството) и недостатокот на истражување и развој. Ова оди во прилог на ставот дека фискалните трансфери треба да бидат придружени со политики кои ќе ги олеснат структурните промени и ќе го поттикнат истражувањето и развојот во посиромашните региони. (Varga and Veld, 2009, p.4)

За разлика од погоре наведените научници, истражувачи, кои имаат позитивно мислење за постоењето и ефектите од регионалната политика, има и такви кои сметаат дека регионалната политика е токму спротивното од она што таа го промовира. Тие констатираат дека кохезионата политика е неефективна и неефикасна: нивното гледиште е дека со текот на времето трошењата преку кохезионата политика се зголемувале но и диспаратите помеѓу земјите – членки/регионите исто така. Во тој контекст, тие го поддржуваат ставот дека за актуелното функционирање на политиката се трошат многу ресурси и се држи цела армија на државни службеници кои би можеле да се фокусираат на попродуктивни активности. Така на пример, **Херве (Herve)** ја негирал изјавата од Европската комисија која тврдела дека регионалните финансиски трансфери што

доаѓаат од структурните фондови и од Кохезиониот фонд успешно може да придонесат Грција, Ирска, Португалија и Шпанија да се доближат до ЕУ просекот за БДП по жител. Во поголемиот дел од случаите, регионалните финансиски трансфери резултирале со пораст на националните буџетски трошоци кои немале никаков стимулирачки ефект врз растот. Херве и Хорзман дури тврдат дека во некои случаи трансферите „Можат да бидат несомнено штетни за економскиот раст и конвергенцијата“. Тие, исто така, тврдат дека асорпционите проблеми може да се зголемат со зголемувањето на трансферите. (Varga and Veld, 2011, p. 30).

Во слична студија од Канова и Маркет (Canova and Marcet), во која се анализирани ефектите од кохезионата политика во 144 региони на НУТС 2 ниво за периодот 1980 – 1992 година, се вели дека непостоењето на регионалната политика не би довело до дополнително зголемување на диспаратите помеѓу регионите во земјите - членки. (Dorozynski, 2011, p.156).

Болдрин и Канова (Boldrin and Canova) кои го фокусирале нивното истражување за периодот 1980 – 1997 година не можеле да најдат ниту еден позитивен ефект од интервенциите преку кохезионата политика. Тие дури велат дека „постојните ЕУ политики се неефективни, се базираат на неточни или барем неосновани економски теории, лошо се креирани и се извор на погрешни стимулации и во некои случаи на корупција“. (Molle, 2007, p.230).

Едервин и Гортер (Ederveen and Gorter) спровеле истражување за ефектите од структурните фондови во 183 НУТС II региони и заклучиле дека регионалната политика на ЕУ има позитивни ефекти врз економскиот развој, но дека таа не била во можност да обезбеди конвергенција на приходот. И покрај економскиот раст, разликите во приходите останувале непроменети. (Varga and Veld, 2009, p.4; Bachtler and Wren, 2006, p.148).

Едервин и Гортер (Ederveen, Gorter) спровеле истражување за ефектите од структурните фондови во 183 НУТС II региони и заклучиле дека регионалната политика на ЕУ има позитивни ефекти врз економскиот развој, но дека и покрај економскиот раст, разликите во приходите останувале непроменети. (Varga and Veld, 2009, p.4)

Едервин, Грут и Нахиус -2006 се фокусирале на истражување на ефективноста на ЕУ структурните фондови преку анализа на соодветни податоци за 13-те земји во ЕУ за периодот 1965 – 1995 и нивниот заклучок е дека структурните фондови во просек се неефикасни. Сепак, со користење на широк опсег на условни варијабли како што се отвореноста, институционалниот квалитет, корупцијата и индикаторите на доброто владеење, тие покажуваат дека во земјите со „вистински“ институции, структурните фондови се ефективни. (Varga and Veld, 2009, p.4)

Бредлеј и Унтиедт (Bradley and Untiedt) ги анализирале заклучоците од двете погоре наведени истражувања на Едервин со останатите автори, и дошле до вознемирувачки заклучоци за валидноста на нивните факти. Бредлеј и Унтиедт потенцираат дека во студиите на Едервин периодот по реформата од 1989 година, со која средствата за структурните фондови се дуплирале, бил во голема мера исклучен од нивната анализа и дека истите студии се потпирале само на средствата доделени преку Европскиот регионален фонд и резултатите од истите а ги игнорирале останатите елементи (како на пример, Европскиот социјален фонд). (Bradley,2010,p.54-55).

За да се заземе еден или друг став, прво треба да се утврди што се променило во дадениот регион. За да се направи еден целосен заклучок за ефективноста на кохезионата политика, треба да се направи објективна проценка на постигнувањата во однос на целите, проценката на резултатите и нивната одржливост, преземените активности и висината на вложените средства.

Ефектите од кохезионата политика тешко може да се евалуираат од проста причина што изолирањето на регионалната политика од други политики, стратегии и фактори кои придонесуваат за економски раст е многу тешко или речиси невозможно. Во таа насока професор Бахтлер вели дека: „Одредувањето на ефективноста на регионалната политика, особено во квантитативна смисла, е доста тешка задача. Главен проблем во студиите за ефикасност на фондовите е како да се измери што би можело да се случи ако кохезионата политика не би постоела: фактот дека разликите можат да се продлабочуваат, или да не се намалуваат брзо, не е само по себе индикација дека регионалната политика на ЕУ

е неефикасна, бидејќи ситуацијата може да биде и полоша во отсуство на истата“ . (European Union Committee, 2008, p.25).

Постојат голем број на фактори кои ја детерминираат конкурентноста на регионите а со тоа и нивниот потенцијал за економски развој и создавање на нови работни места. Стабилната макроекономска политика, во комбинација со имплементирањето на структурните политики, е основа за подобрување на конкурентноста. Друг важен фактор е ефикасноста и ефективноста на државната администрација на сите нивоа. Така на пример, во периодот 2004 – септември 2007 година, седум земји – членки кои се приклучија во ЕУ во 2004 година (Чешка, Естонија, Унгарија, Латвија, Литванија, Полска, Словачка), во просек биле способни да искористат околу 56% од предвидените средства. Нискиот процент на искористување на средствата се должел, пред се, на неефикасната администрација и лошото планирање. (Kamps, Leiner – Killinger, Martin, 2009, p.26). Од друга страна, економскиот раст и вработувањето се условени од развојот на човечките ресурси, во форма на нови вештини, знаење и иновации, како и развој на инфраструктурата, транспортот, телекомуникациите и др. ***Кохезионата политика придонесува за развој на сите овие фактори.***

Во последниве години, повеќето научници и креаторите на политиката станаа претпазливи во однос на давањето на објаснувања за растот и за диспаратите помеѓу регионите како и за тоа што владите можат и треба да направат за да се стимулира растот. Меѓутоа, кај сите нив постои силен консензус на еден аспект, имено, дека "агломерацијата" е еден од клучните поттикнувачи на растот и развојот.

Врската помеѓу агломерацијата и иновацијата е само – зајакнувачка. Иновативните активности имаат тенденција кон агломерација и колку е поголема економската агломерација толку повеќе се поголеми потенцијалите за иновации, пренесување на знаењето и економски раст. (Farole, Rodriguez – Pose, Storper, 2011, p. 1095-1096).

Концентрацијата на потрошувачите, работниците и бизнисите во едно место или област, заедно со формалните и неформалните институции кои ја прават агломерацијата „стабилна и цврста“, се предуслов за зголемување на растот. Ова

вклучува: поголеми можности за спојување на фирмите и работниците, капиталните текови кои сè повеќе се специјализирани, се создава виртуозен круг помеѓу понудата и растот на побарувачката.

Од друга страна, концентрацијата на активностите, иако е неопходна, не е доволен услов за постигнување на висок раст. На пример, добро е познат фактот дека сообраќајниот метеж, зголемувањата на цените, загадувањето и други негативни ефекти кои имаат влијание врз здравјето на луѓето, животната средина и квалитетот на животот, зголемување на инфраструктурните трошоци, социјалните тензии и порастот на нивото на криминал, всушност, може да се последици од агломерација и може да влијаат врз поништување или забавување на економскиот раст и развој. Специјализациите, исто така, можат да ги направат агломерациите ранливи на надворешните настани во светската економија, како што се покажа со актуелната финансиска криза. Во исто време, можностите за економски раст и развој се многу поголеми во областите со помалку концентрирани економски активности. Ова може да се види во многу рурални области со високи стапки на развој. Во периодот 1995-2005 речиси половина од 78 метрополи во ОЕЦД земјите имаа стапка на раст под националниот просек, вклучувајќи ги и Брисел, Копенхаген и Осло. (Вагса, 2009, р.17-18)

За регионот да се развие економски, освен агломерацијата, потребно е да се исполнат и други услови, како што се: развиена мрежа на патишта, информатички технологии, високо образование, работна сила, ефикасна и ефективна администрација, развој на човечки ресурси итн. Потребата од водење на кохезионата политика произлегува од тоа што таа преку своите мерки влијае на исполнувањето на тие услови. Така, регионалната политика останува контроверзна тема, а во контекст на современите глобални процеси се актуализира. (Николовска, МАНУ, 2012, стр.130).

4. Развојот на регионалната политика во ЕУ – 1958-2012

„Кохезионата политика се приспособува во текот на времето без да ја изгуби од очи својата основна ориентација – да цели кон постигнување на балансиран и одржлив развој во Европските региони“

Дирк Ахнер –

Генерален директорат за регионална политика

Развојот на ЕУ регионалната политика може да се подели на пет фази.

Првата фаза се однесува на периодот од 1958 до 1975 година. Уште во овој период во Преамбулата од Договорот во Рим се наведува дека цел на Европската заедница е да обезбеди хармонизиран развој на земјите – членки преку „редуцирање на разликите кои постојат помеѓу различните региони“.

Оваа цел уште еднаш беше потврдена во членот 2 од овој договор во кој се наведува дека еден од принципите на Европската заедница промовира „хармонизиран развој на економските активности“ во рамките на Заедницата.

Овој договор имаше многу малку споменато за тоа со кои инструменти би можело да се постигне хармонизиран и балансиран развој. Недостатокот на наведување на алатки со кои би се постигнал балансиран развој и отсуството на посебна глава во овој договор посветена на регионалната политика, покажува дека основачите на Европската унија истата ја препуштиле на индивидуалните власти и „невидливата рака“ на пазарот, иако одредени разлики во развојот веќе беа препознаени. Од ова може да се заклучи дека за време на овој период немало експлицитна или имплицитна верзија на заедничката регионална политика. Причината за тоа лежела во незаинтересираноста на шесте земји – членки на Унијата кои биле релативно хомогени, со исклучок на јужна Италија. Како и да е и во овој период се донеле некои одлуки и се формирале соодветни фондови кои биле основа за увидување на потребата од водење на заедничка регионална политика.

Првите два структурни фонда биле формирани во 1958 година и тоа: Европскиот социјален фонд и Европскиот фонд за земјоделство во делот за помош.

Во мај 1965 година, Комисијата го испечатила првиот извештај за регионална политика во Европската економска заедница. Во овој извештај, Комисијата ја нагласила потребата од координирани активности на регионалните власти на национално и на европско ниво, препорачувајќи изработка на програми за регионален развој.(McAllister, 1982, p.128)

Во 1968 година, како резултат на оваа иницијатива на Комисијата, се формирал Генерален директорат за регионална политика. Директоратот, всушност, е сублимат на поранешни административни единици на Европската економска комисија кои работеле на регионални проблеми. Во средината на 1968 година, Жан Реј, претседател на Комисијата во својот говор на Европскиот парламент изјавил: Регионалната политика во Заедницата треба да биде како срцето во човековото тело... и треба да ги реанимира луѓето во оние региони каде што тие се запоставени. (Vanhove, 1999, p 422 - 423)

Во 1972 година претседателите на земјите - членки и владите го усвоиле заклучокот во кој регионалната политика беше опишана како „клучен фактор за зајакнување на Заедницата“.

Во втората фаза која траела од 1975 година до 1986 година, заедничката регионална политика почнала полска да се развива.

Развојот на заедничката регионална политика беше еден вид реакција на Комисијата на влошувањето на глобалната економска ситуација поради првата нафтена криза која се случи во 1973 година со што заврши „златната година“ на европската економија. Потребата од водење на заедничка регионална политика се појави и поради првото проширување на Европската унија. Имено, во 1973 година кон Европската заедница се приклучија уште три нови земји: Велика Британија, Ирска и Данска кои со себе ги донесоа сопствените структурни проблеми и искуства во решавање на регионалните проблеми(Велика Британија беше првата европска земја која имала сопствена регионална политика од 1928 година).(Miric, 2010, p.20)

На Самитот на 9 и 10 декември 1974 во Париз политичките лидери донеле одлука за воспоставување на Европскиот фонд за регионален развој најдоцна за три

месеци. На Самитот било одлучено овој фонд, пред сè, да служи за ублажување на развојните диспаритети кои произлегуваат од доминантноста на земјоделството, индустриските промени и структурната невработеност во некои региони. Исто така, се донело одлука Фондот да се воспостави со три години пробен период почнувајќи од 1 јануари 1975. За овој пробен период на Фондот му биле доделени 1300 милиони ECU (Европска валутна единица - ECU) (300 милиони за првата година и по 500 за вторите две години). (Jovanovic, 2005, p.638).

Пристапувањето на Грција (1981 година), а подоцна и на Португалија и Шпанија (1986 година), уште повеќе ја зголемиле потребата за водење на заедничка регионална политика. По барање на Грција во 1982 година беа креирани Интегрирани медитерански програми. За имплементирање на овие програми беше донесена нова регулатива која стана модел за реформите во 1988 година кои имаа за цел реформирање на регионалната политика од 1989 натаму. Целта на овие програми беше да се обезбеди поддршка на земјоделскиот сектор во Франција и Италија и во Грција.

Стравот на овие земји - членки беше дека по влезот на новите две земји како членки на Европската заедница може да се намали способноста на трите земји - членки да се конкурентни на еднаква основа во областа на медитеранските земјоделски производи. (Vache, 1998, p. 68)

Иако овие програми се резултат на тешки политички залагања и преговарања, сепак, тие се значаен чекор за регионалната политика. Земјите – членки за првпат во 1985 година за Интегрираните медитерански програми го прифатиле принципот на програмирање при распределба на фондовите. Со овие програми за првпат наместо секторскиот пристап (кој бил основна карактеристика за распределбата на средствата од структурните фондови), Заедницата прифатила експлицитна „интегрирана“ стратегија дизајнирана за координирање на инвестициите во индустријата, земјоделството и услугите поврзани со развојот на инфраструктурата и обуките.

Друга иновативност е тоа што за првпат со овие програми регионалните власти станале централна точка во процесот, преку кои приватните интересни групи биле мобилизирани за поддршка на инвестиционите иницијативи.

Со претходните програми спогодувањето, одлучувањето и имплементирањето било во монопол на националните власти. Улогата на Заедницата била ограничена на обезбедување на средства а имплементацијата на проектите се вршела од националните власти преку нивните административни оддели и агенции.

Друга промена која била претставена со овие програми е изборот на менаџерската структура за програмите. За секоја програма се состанувал комитет со постојани членови, а одговорноста за надзор во имплементација на проектите била отстапена на мониторинг комитет составен од претставници од регионите, националните власти, Комисијата и претставници на социјално – економски групи. Овој комитет имал правна одговорност за целосната имплементација на програмата и имал правна сила да ги пренамени средствата во програмите.

Исто така, со овие ИМП за првпат се поставило барање за екс анте (ex ante) и екс пост (ex post) оценување, нешто што дотогаш не било споменато во ниту една друга национална или европска развојна програма.

Петта и последна иновативност на ИМП е законски обврзувачки договор помеѓу Комисијата и земјите – членки/ регионите со кои и двете страни се обврзале за почитување на одредбите содржани во програмата. Ниту една страна од договорот немала право самоволно да ги смени условите и содржината на програмата. На овој начин, евентуалните промени во програмата беа сведени на минимум. (Leonardi, 2005, p.46 - 48)

Третата фаза го покрива периодот од 1986 до 1999 година. Единствениот европски акт кој беше донесен во 1986 година со цел приспособување на проширувањето во Заедницата и завршување на процесот на комплетирање на заедничкиот пазар, ги детерминираше основите на кохезионата политика. За првпат во овој акт регионалната политика беше разгледувана како посебна ставка и за истата беа донесени повеќе одлуки кои беа наведени во 5 члена (од 130 а – е).

Ова беше првиот обид целта дефинирана во Договорот во Рим да се поврзе со инструментите на регионалната политика.

Во март 1988, Европскиот совет во Брисел донел одлука за двојно зголемување на средствата на структурните фондови. На 24 јуни истата година, Советот ја донел првата регулатива со која структурните фондови се интегрираа под чадорот на кохезионата политика. Оваа реформа ги претставила клучните принципи како што се: фокусирање врз најсиромашните региони и регионите кои назадуваат во развојот, мулти-годишно програмирање, стратешка ориентација кон инвестиции и вклучување на локалните и регионалните партнери.

Како дел од договорот што го постигнал Европскиот совет во Единбург во декември 1992 каде што се договорил буџетот за 1994-1999 година, бил и договорот за воспоставување на Кохезиониот фонд. Овој фонд беше забранет за оние земји (Грција, Ирска, Португалија и Шпанија) кои беа најголеми корисници на структурните фондови и е фокусиран на земјите - членки чиј БДП е помал од 90% од БДП од просекот на заедницата. Со средствата од овој фонд се поддржуваат проекти од областа на инфраструктурата и екологијата (Iann, 1999, p.5).

Исто така, во овој период е формиран и Комитетот на региони (1994 година) како дел од договорот во Мастрихт и се состои од претставници од регионалните и локалните власти предложени од земјите членки а именувани од страна на Советот на министри со мандат од 4 години. Европската комисија и Советот на министри мора да побараат мислење од овој комитет за прашања кои се однесуваат на регионите а опфаќаат животна средина, вработување и транспорт. (Committee of the regions, 2009, p.11).

Пред создавањето на Комитетот на регионите, за регионите било многу тешко отворањето на канцеларии во Брисел кои би имале за цел усогласување на нивните интереси со мислењата на Комисијата. Сепак, по 1994 година отворањето на такви канцеларии не само што стана корисно туку беше и неопходно за непречено функционирање на Комитетот на регионите. Шефовите на регионите и претставниците на локалната власт ги изложуваат своите мислења во Комитетот на регионите и сè во можност да ги прегледат предлозите на Комисијата и да

влијаат со своето мислење за нивно прифаќање, измена или укинување.(Leonardi, 2005, p. 60).

Наредните реформи во структурните фондови се однесувале на поедноставување на правилата и принципите на кохезионата политика и подготовка за идните проширувања. Тие го **обележија четвртиот период кој траеше од 2000 до 2006 година**. Агендата 2000 се подготвуваше од втората половина на 90 – тите и истата го ставаше акцентот на најголемото проширување на Европската унија кое се случи во мај 2004 година кога 10 земји се приклучија на Унијата. Ова историско проширување на Унијата ја зголеми популацијата на истата за 20 % а БДП се зголеми само за 5%. Со ова проширување диспаратите во развојот и невработеноста помеѓу земјите – членки се зголемија. Со тоа новите земји – членки беа подобни за сите цели на структурните фондови и кохезиониот фонд. Во согласност со одлуката на Советот во март 1999 година, буџетот алоциран за имплементација на кохезионата политика изнесувал 213 милјарди евра за 15 земји – членки. Дополнителни 22 милијарди евра биле резервирани за новите земји- членки за периодот 2004- 2006 година. (Miric, 2010, p.20).

Во петтата фаза од 2007 до 2013 година, најсиромашните земји – членки добија најмногу средства од структурните фондови а фокусот е ставен на економскиот развој, креирање на работни места и иновација. Европскиот совет во декември 2005 година алоцираше 347 милјарди евра преку структурните фондови и кохезиониот фонд од кои 81,5% се резервирани за регионите кои се подобни за конвергентната цел. (Miric, 2010, p.20-21).

5. Инструменти и финансирање на регионалната политика

„Регионалната политика не е ниту архаична, ниту застарена ниту добротворна политика. Таа не се однесува само на редистрибуција на ресурси туку поттикнува првенствено да се генерираат нови. Таа е децентрализирана политика заснована на принципот на партнерство која има потенцијал предизвиците да ги трансформира во можности.“

Еволуцијата на европската регионална политика е поддржана од структурните и кохезиониот фонд преку кои се влијае врз развојот на регионите во земјите - членки на ЕУ. Преку структурните фондови не се финансираат индивидуални проекти, туку мулти-годишни програми утврдени од регионите, земјите-членки и Комисијата на ЕУ. Кохезионата политика во програмскиот период 2007 – 2013 година се имплементира преку структурните фондови: Европскиот фонд за регионален развој (ЕФРР) и Европскиот социјален фонд (ЕСФ) и Кохезиониот фонд. Во претходните програмски периоди дел од оваа политика беа и Европскиот земјоделски фонд во делот за помош (ЕЗФДП) и Финансискиот инструмент за помош на рибарството (ФИПР) кои сега се дел од заедничката земјоделска политика како Европски земјоделски фонд за рурален развој и Европски фонд за рибарство.

5.1. Краток опис на постојните ЕУ структурни фондови

5.1.1. Европски фонд за регионален развој (ЕФРР)

На почетокот на 1970-тите, регионалната политика на Заедницата беше цврсто ставена на агенда на Европската комисија. На Конференцијата на шефовите на државите во Париз во 1972 година, земјите-членки ја нагласија и потврдија својата намера *„да се даде приоритет на коригирање на структурните и регионалните нерамнотежи во Заедницата кои би можеле да го попречат остварувањето на економската и монетарната унија“*. Со цел да се најде *„заедничко решение за регионалните проблеми“*, Комисијата беше поканета да подготви Извештај во кој ќе се направи анализа на регионалните проблеми во Заедницата и да достави предлог за формирање на Европски фонд за

регионален развој. По договорот за главните економски елементи кој беше постигнат на Самитот во декември 1974 година, Фондот беше основан во 1975 година со одобрување на регулативите за истиот од страна на Советот во март 1975 година. (Manzella, Mendez, 2009, p.8). На тој начин за првпат по 1958 година беше воспоставен инструмент наменет за намалување на регионалните диспаритети во Унијата.

Регионалната економска политика на Унијата не треба да се поистоветува, односно да се сведува на дејствување на Европскиот фонд за регионален развој, меѓутоа тој, секако, претставува нејзин најзначаен финансиски инструмент.

Основна цел на ЕФРР е да се намалат диспаритетите во Заедницата преку поддршка на регионите кои назадуваат во својот развој и регионите со опаѓачка индустрија. (Mellors, Coppertwaite, 1990, p.131).

Во периодот од 1975 до 1986 година, 95% од овој фонд (како и останатите структурни фондови) беше администриран на база на квоти со цел да се обезбеди дека сите земји – членки ќе имаат бенифит на некој начин. Најголем дел од средствата на фондот се насочија кон Италија, Франција, Англија, Ирска и Грција. Исто така, постоеше и една мала „не квотерска“ секција (5% од вкупните средства), преку која Унијата можеше да му помогне на кој било регион во форма на специфични мерки и програми. Во структурните фондови беа направени некои реформи во последователните години. Реформите од 1979 ја претставија погоре споменатата „не квотерска“ секција. Со следните реформи донесени во 1984 година квотите беа заменети со „индикативни граници“ (минимум и максимум), со што се зголеми степенот на флексибилност во алоцирањето на средствата од фондовите во секоја земја. Со реформите од 1989 година се премина од годишното утврдување на средствата од Фондот што се правеше во рамките на процедурата на утврдувањето на годишниот буџет на Унијата кон утврдување на средствата на Фондот за подолг програмски период во рамките на буџетот на структурните фондови. Првиот програмски период се проектираше во временската рамка 1989 - 1993 година. Значајна новина е што за првпат се утврдува заедничкиот буџет за сите структурни фондови изразувајќи ја на тој начин определбата за координирано користење на структурните фондови во

функција на регионалниот развој. Притоа, точниот годишен буџет на Европскиот фонд за регионален развој варираше од година во година и не се утврдувал однапред туку “било оставено во соработка меѓу членките и Комисијата, по утврдувањето на приоритетите да одлучат кој фонд (се мисли од структурните фондови) ќе биде мобилизиран за постигнување... на одделни цели“. Ваквиот начин на утврдување на буџетот за подолг временски период обезбедува и поголема сигурност на изворите на регионалната економска политика и обезбедува можност да се планираат и утврдуваат пореални и подолгорочни цели со поголема веројатност за нивно успешно остварување.

Фондот врши финансирање и на дел од заедничките иницијативи (community initiatives) кои се дизајнираат за компензирање на спротивните ефекти на другите политики на Унијата и од аспект на постигнување на целите на регионалната економска политика како и за решавање на другите проблеми заеднички за повеќето региони. За секој програмски период на кохезионата политика однапред се договараат приоритетни цели кои треба да се постигнат и се прецизира преку кој инструмент би се финансирало постигнувањето на истите.

За програмскиот период 1994- 1999, средствата од ЕФРП можело да се користат за:

- ✚ Цел 1: Развој и структурно приспособување на регионите кои назадуваат во својот развој,
- ✚ Цел 2: поддршка на регионите кои се соочуваат со опаѓачки индустрии,
- ✚ Цел 5b: развој на руралните области,
- ✚ Цел 6: поддршка на Арктик регионите.

За регионите подобни за Цел, биле резервирани 80% од ресурсите на фондот.

Во регионите подобни за Цел 1, максималниот износ што можел да се покрие од ЕФРП е 75% од вкупниот буџет на проектот. (Evans,1999, p.110).

Поддршката на ЕФРП за програмскиот период 2000 – 2006 била лимитирана само на 2 цели и тоа:

- ✚ Цел 1, која не е сменета: Развој и структурно приспособување на регионите кои назадуваат во својот развој, но сега се вклучени како подобни во оваа цел и областите од Цел 6 и изолираните региони,

- ✚ Цел 2, која е нова: економски развој на областите со структурни проблеми; со ова се опфатени областите од поранешната Цел 2 и Цел 5b и се проширува на други области како што се: градски области со тешкотии, области зависни од рибарството и области зависни од услугите. (<http://www.europarl.europa.eu/factsheets/442/en.htm>).

За програмскиот период 2007 – 2013, за ЕФРР се поставени 3 нови цели:

✚ **Цел 1: Конвергенција**

Оваа цел се финансира преку ЕФРР, ЕСФ и Кохезиониот фонд. Подобни за оваа цел се следните земји – членки и региони:

За Структурните фондови (ЕФРР и ЕСФ):

- ◆ Регионите со БДП по жител понизок од 75% од просекот на ЕУ. Тие мора да се на НУТС 2 ниво.
- ◆ Регионите кои би имале БДП по жител понизок од 75% од просекот на ЕУ (статистички ефект од проширувањето); тие ќе имаат бенефит од транзициското и од опаѓачкото финансирање. (http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?id=74&ftuld=FTU_4.5.2.html&language=en).

Во регионите опфатени со оваа цел, ЕФРР ги фокусира своите интервенции на модернизирање и диверзификација на економските структури како и на зачувување и креирање на нови работни места во следните области:

- ◆ Истражување и технолошки развој
- ◆ Иновација и претприемништво
- ◆ Информатичко општество
- ◆ Животна средина
- ◆ Заштита од ризик
- ◆ Туризам
- ◆ Култура
- ◆ Транспорт
- ◆ Енергија
- ◆ Образование и

- ◆ Здравство(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#1)

✚ Цел 2: Регионална конкурентност и вработување

Во оваа цел средствата од ЕФРР се насочени во 3 области:

- ◆ Иновација и економија базирана на знаење
- ◆ Животна средина и заштита од ризик
- ◆ Пристап до транспортните и телекомуникациските услуги кои се заеднички економски интерес.
(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#2)

✚ Цел 3: Европска територијална соработка

За постигнување на оваа цел ЕФРР се фокусира на 3 области:

- ◆ Развој на економски и социјални прекугранични активности
- ◆ Воспоставување и развој на транс – национална соработка
- ◆ Зголемување на ефикасноста на регионалната политика преку промоција на интра регионална соработка, вмрежување и размена на искуства помеѓу регионалните и локалните власти.
(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#3)

За периодот од 2007 – 2013 за регионалната и кохезионата политика се издвоени 347 мил ЕУР, што е 35,7% од вкупниот ЕУ буџет. Најголем дел од овие средства се алоцирани преку ЕФРР или поточно 201 милијарда ЕУР.
(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm).

2. Европски социјален фонд (ЕСФ)

Европскиот социјален фонд (ЕСФ) е воспоставен со договорот од Рим од 1957 година. Членовите 123 – 125 од овој Договор ги објаснуваат целите на овој фонд. Членот 123 гласи:

„Со цел да се подобрат можностите за вработување во Заедничкиот пазар и со тоа да се придонесе кон подобрување на квалитетот на живеење треба да се воспостави Европски социјален фонд. Неговата цел треба да е промовирање на вработувањето во Заедницата и овозможување на географска и професионална мобилност на работниците“. (Brine, 2002, p. 28)

Тој претставува основен финансиски инструмент на ЕУ за инвестирање во луѓето. Во 50 – тите години на минатиот век основна цел на овој фонд била вработување и зголемување на можностите на работниците. Овој фонд им помагал на работниците кои работеле во сектори кои се модернизирале или се конвертирале на ново производство преку краткотрајни обуки. Исто така, се поддржувале и работници кои ги напуштале своите региони и барале работа на некое друго место во Заедницата. Овој фонд на почетокот ги опфаќал сите сектори освен земјоделството.

Во 60 – тите години европската економија беше просперитетна и невработеноста се сметаше како исклучителна. Во Италија, сепак, невработеноста изнесувала речиси две третини од ЕЕЗ со 1,7 милиони невработени луѓе. Помеѓу 1955 и 1971 година, 9 милиони работници од југот на Италија мигрирале да најдат работа во развиениот северен дел на земјата или подалеку. Затоа, најголем корисник на ЕСФ беше Италија која преку овој фонд користеше грантови за преквалификација и повторно населување на напуштените места. Западна Германија од друга страна ги користела средствата од ЕСФ за преквалификација на работниците кои претрпеле несреќа на работа.

Во овој период, средствата од Фондот морале да се спојат со националните средства а проектите поддржани од ЕСФ биле управувани од страна на јавниот сектор. (European Communities, 2007, p.9,10).

Првата реформа на ЕСФ се случила во 1971 година со што: буџетот бил зголемен и финансирањето било насочено кон одредени групи и категории на луѓе. Буџетот на ЕСФ во првите две години по реформата го надминал вкупниот буџет што ЕСФ го имал во изминатите 12 години. (Brine, 2002, p. 30).

Земјоделците и фармерите кои го напуштиле земјоделството станале подобни за овој фонд од 1972 година.

Во 1975 година Европскиот социјален фонд бил отворен и за конфекциите. До крајот на 1970-тите години невработеноста кај младите била значително зголемена и справување со истата станало главен приоритет за ЕСФ. Како резултат на зголемената улога на жените на работното место преку ЕСФ се поддржувале жените, без разлика дали тие ја изгубиле својата работа, се приклучиле на пазарот на труд за прв пат или се враќаат на работа по пауза. Други групи, како што се лицата со хендикеп и постарите работници (на возраст од 50 и повеќе години), исто така, во овој период почнале да се таргетираат преку овој фонд. Бидејќи фондот во овој период бил насочен кон одредени групи на луѓе, тој веќе не работел само со јавни организации туку и со работодавачите и синдикатите како и со поединечните компании. (European Communities, 2007, p.15-18).

Во 80 – тите години, падот на традиционалните индустрии, како на пример индустријата за челик, производство и изградба на бродови во комбинација со појавата на нови технологии, особено во секторот на услуги, резултирал со голема побарувачка за обучени работници. Поради тоа, во овој период средствата од ЕСФ се насочиле кон стручни обуки и обуки за употреба на нови технологии. ЕСФ бил насочен кон млади луѓе со послаби шанси за работа поради недостаток на стручна обука или несоодветна обука, како и кон долгорочно невработените. Исто така, со ЕСФ се опфатиле и лицата кои рано го напуштиле школувањето.

Една од главните промени во ЕСФ се вовела за време на програмскиот период 1983-1988 со која се отстранил условот дека обучените лица мораат да работат на работно место за кое се обучени најмалку шест месеци по добиената обука.

Главна цел на реформите на ЕСФ од 1988 година била ЕСФ да се насочи кон поголема поддршка на регионите кои назадуваат во својот развој. До крајот на 1980-тите години повеќе од половина од средствата на ЕСФ биле насочени во посиромашните региони и земји како што се: Андалузија, на Канарските Острови, Грција, француските прекуморски области, Ирска, Мезоџорно во јужна Италија, Северна Ирска и Португалија.

Во 1988 година ЕУ донела одлука за замена на годишното буџетско планирање со повеќегодишна буџетска перспектива (1988/1989-1993). Со ова Комисијата и земјите – членки можеле да бидат сигурни дека средствата ќе бидат достапни за време на целиот период.

Земјите-членки почнале размена на податоци и стратегии за вработување, така што ЕСФ можеше да се интегрира во политиките за пазарот на труд на земјите - членки. Финансиските ресурси кои се обезбедувале преку ЕСФ исто така се зголемиле. Како резултат на оваа реформа ЕСФ се приближил повеќе на потребите на регионите и земјите – членки. Со оваа реформа повторно се ставил во сила принципот на допнителност (финансирањето од Заедницата доаѓа како дополнително на националните активности).

(European Communities, 2007, p. 21-26).

Како одговор на растечката невработеност, ЕУ се согласи да донесе стратегија за вработување во 1994 година, која била дизајнирана со цел да ја зголеми конкурентноста на европската економија. Со одобрение на Договорот од Амстердам во 1997 година, земјите – членки се усогласиле околу рамката за насоките за вработување и заедничката стратегија. Во насоките за вработување, приспособувањето на работниците на новонастанатите услови и нивното усовршување беше еден од позначајните фокуси. За ЕСФ тоа значело пренасочување на својот фокус од невработеноста кон вработеноста. Во овој период во суштината на ЕСФ биле: обуки, креирање на работни места и советување. Како и да е, преку ЕСФ продолжија да се обучуваат и понатаму младите, невработените и оние кои се исклучени од пазарот на труд. Бидејќи во овој период Европа се соочила со проблемот на стареење на популацијата, ЕСФ оддели повеќе средства за обука на постарите луѓе на работното место со цел да им се овозможи да останат подолго време на работа или за да им помогнат да се вратат на пазарот на трудот.

Преку овој фонд во 90-тите години, исто така, се поддржувале иницијативи за обезбедување на нега за постари лица, со цел да им се овозможи на членовите на семејството да останат во работен однос или да се вратат на работа.

ЕСФ одвојувал 5% од својот буџет за да се финансираат иновативни програми; да се испитаат резултатите од проекти финансирани преку ЕСФ; да се поттикне размена на искуства помеѓу земјите-членки со цел иновациите да се прошират низ цела Европа. Овие иницијативи довеле до формирање на три големи програми на Заедницата и тоа:

- ✚ Еуроформ (EUROFORM), која експериментира со нови начини на стручно оспособување и вработување;
- ✚ Хоризон (Horizon), која е фокусирана на обука на лицата со посебни потреби и
- ✚ Нау (NOW - New Opportunities for Women) – која бара начини како жените да се вклучат во пазарот на труд или да се врата на истиот.

Во овој период, исто така, биле креирани и имплементирани нови програми кои биле насочени кон пазарот на трудот и промоција на транс - национална размена на идеи и тоа:

- ✚ Јатстарт (YOUTHSTART), да им помогне на младите луѓе без квалификации да ја добијат првата работа;
- ✚ Интегра (Integra), им помага на одделни групи како што се самохраните родители, бездомниците, бегалците, затворениците и поранешните затвореници. Преку оваа програма се поддржуваат и разни активности во борбата против расната и други дискриминации при обуките или вработувањето;
- ✚ Адапт (ADAPT), им помага на луѓето да се приспособат на промените во бизнисот и индустријата, како што се обуките во информатичката технологија. (European Communities, 2007, p. 29-36).

Во 2000 година, ЕУ ја усвои Лисабонската стратегија со помош на која ЕУ би требало да стане најнапредна економија базирана на знаење до 2010 година. Меѓу целите на Стратегијата се : стапката на вработеност на ЕУ да достигне 70%, а стапката на вработеност на жените да достигне повеќе од 60%.

Како дополнителна цел беше поставено: да се подигне стапката на вработеност за постарите работници до 50% до 2010 година.

Со цел да ја поддржи имплементацијата на Лисабонската стратегија, ЕСФ ги усвои следниве приоритети за периодот 2000-2006 година:

- ✚ Активни политики за пазарот на труд кои ќе се борат за намалување и спречување на невработеноста;
- ✚ Еднакви можности за сите во пристапот до пазарот на труд;
- ✚ Подобрување на обуката и образованието, како дел од политиката за доживотното учење за подобрување на пристапот до пазарот на трудот, задржување на вработувањето, како и промовирање на работната мобилност;
- ✚ Обучена и приспособлива работна сила и нови форми на работни организации и
- ✚ Претприемништвото и олеснување на условите за креирање на работни места.

Во прилог на позитивните акции за учеството на жените на пазарот на трудот, ЕСФ вовеле пристап на родова еднаквост. За таа цел ИКВАЛ (EQUAL) иницијативата беше лансирана во 2000 година како лабораторија за развивање на нови начини на справување со дискриминацијата и нееднаквоста на пазарот на трудот и промовирање на повеќе инклузивно право на работа преку борба против дискриминација и исклучување врз основа на пол, расно или етничко потекло, религија или верување, инвалидитет, возраст или сексуална ориентација. Оваа иницијатива ги замени претходните две иницијативи за човечки ресурси Адапт и Емплојмент (Adapt and Employment). За програмскиот период 2000 – 2006 година буџетот одделен за оваа иницијатива изнесувал 2.847 милиони ЕУР. Приоритетите на оваа иницијатива опфаќаат 3 гранки и тоа:

- Гранка А: справување со нееднаквостите и дискриминациите поврзани со пазарот на труд
- Гранка Б: поврзување на проектите на национално ниво за овозможување на размена на искуства и најдобри практики

- Заедничка работа на Комисијата и земјите – членки, при развојот на политиката да се земаат предвид приоритетите кои можат да се имплементираат преку ИКВАЛ.

Табела бр.3 – Индикативна финансиска алокација по земји за ИКВАЛ иницијативата

Индикативна финансиска алокација по земја	ИКВАЛ € милиони
Белгија	70
Данска	28
Германија	484
EL	98
Е	485
Франција	301
Ирска	32
Италија	371
L	4
Холандија	196
Австрија	96
Полска	106
Финска	68
Шпанија	81
Велика Британија	376
Вмрежувања	50
ЕУ - 15	2874

Panara, Carla, *The Role of the regions in the European Governance*, Springer, 2011, p.96

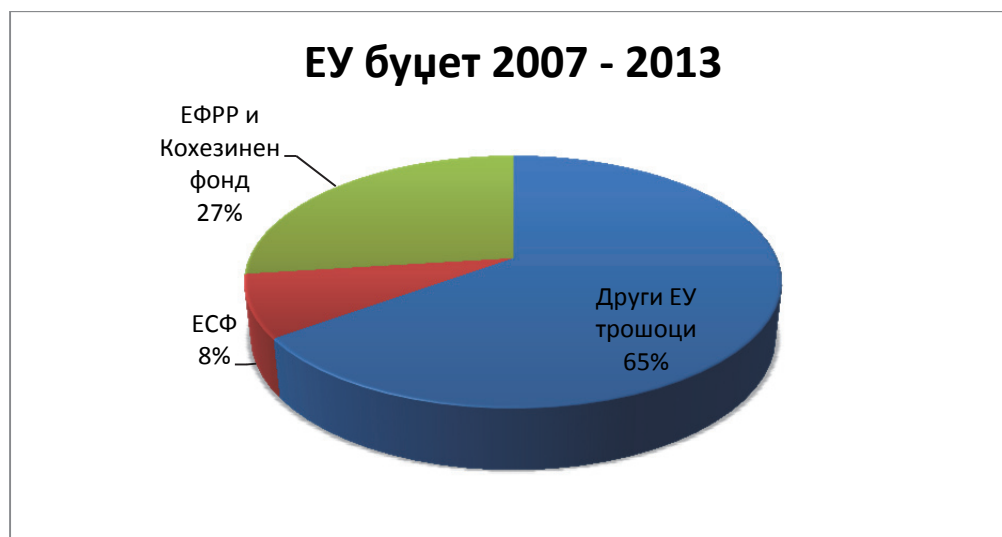
Во текот на програмскиот период 2007 - 2013 година, цел на ЕСФ е да се зголеми приспособливоста на работниците, претпријатијата и претприемачите преку подобрување на способноста за предвидување и позитивно управување со економските промени. Во рамките на овој приоритет, ЕСФ поддржува модернизација и јакнење на институциите на пазарот на трудот, преземање на активни мерки на пазарот на трудот и доживотното учење.

ЕСФ, исто така, поддржува вработување, пристап до и промовирање на учеството на пазарот на трудот. Покрај тоа, фондот работи на спречување на социјалната исклученост и борба против дискриминацијата преку обезбедувањето на пристап и вклучување на "обесправените работници".

Од 2007 година Европскиот социјален фонд, исто така, го зајакнува капацитетот на јавните институции за развивање и обезбедување политики и услуги. Тој, исто така промовира партнерства помеѓу работодавците, синдикатите, невладините организации и јавните администрации со цел да се олеснат реформите во областа на вработувањето и социјална вклученост. Транс - национална соработка и иновативноста се главните текови во сите акции на ЕСФ.

За периодот од 2007 – 2013 година, буџетот на ЕСФ изнесува 10% од вкупниот ЕУ буџетот. За овој период за ЕСФ се алоцирани околу 75 милјарди евра или тоа приближно е 10 милијардо евра годишно. (European Commission, 2012, p.8)

Графикон бр.2 – ЕУ буџет 2007 - 2013

Извор: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3&langId=en>

За да ги постигне своите цели, ЕСФ поддржува проекти и програми во 6 специфични области кои се релевантни за креирање на нови работни места и поддршка на работниците. (види Графикон бр. 3). Висината на средствата

предвидена за секоја област може да варира во регионите и земјите зависно од приоритетите, иако регионите подобни за конвергентната цел обично се фокусираат во областа „подобрување на човечкиот капитал“.
(<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=3&langId=en>)

Графикон бр.3. – Распределба на средствата од Европскиот социјален фонд за програмскиот период 2007 – 2013 година

Извор: <http://www.google.com/search?q=THE+EUROPEAN+SOCIAL+FUND+Investing+in+people+2007-2013&ie=utf-8&oe=utf-8&aq=t&rls=org.mozilla:mk:official&client=firefox-a>

Во програмскиот период 2014-2020 година, ЕСФ ќе продолжи да биде главниот ЕУ инструмент за инвестирање во човечки капитал. ЕСФ ќе даде конкретна поддршка за луѓето кои треба да најдат работа или да ја задржат нивната тековна работа. Преку едукација и обука овој фонд ќе придонесе за промовирање на конкурентна Европската работната сила. Тоа ќе ги засили напорите за борба против сиромаштија и социјална исклученост кај ранливите групи, како што се на пример ниско квалификуваните луѓе, етничките малцинства – како Ромите, стари лица,

самохрани родители или мигрантите. За да се зголеми влијанието од таквите мерки, поддршката преку овој фонд ќе биде концентрирана на ограничен број на приоритети во согласност со Европската стратегија за раст и работни места и заеднички напориз а надминување на екетите од економска криза. (European Commission, 2012, p.8)

5.1.3. Кохезионен фонд

Кохезиониот фонд е основан со договорот од Мастрихт во 1992 година. Кохезиониот фонд е наменет за земјите - членки чиј бруто национален доход (БНД) по глава на жител е помал од 90% од просекот на Заедницата.

За разлика од Структурните фондови, Кохезиониот фонд не финансира програми, туку самостојни проекти кои се јасно идентификувани од самиот почеток. Одлуката за финансирање на даден проект ја донесува Комисијата врз основа на договор со земјата – членка/ примател на средствата. Во меѓувреме, проектите се управувани од страна на националните органи а се надгледуваат од страна на Комитетот за следење. (Brasoveanu, Silvestru, Pavel, Onica, 2011, p.35).

За користење на средствата од Кохезиониот фонд земјите членки – корисници на истиот мораат да достават детална документација за да се оправда проектот и да се образложат очекуваните социо-економски влијанија. Исто така, во рамките на условите е номинирање и на проектен менаџер, кој потоа директно одговара пред Комисијата. Во областа на транспортот се кофинансираат проекти за изградба на патишта, железници, пристаништа и аеродроми, додека во областа на животната средина се поддржуваат проекти кои се поврзани со управување со цврст отпад, загадувањето на воздухот и водата и реструктурирање на урбаните центри. Целта на Кохезиониот фонд е да им помогне на кохезионите земји да ги усогласат нивните национални буџети со Мастришките критериуми. (Leonardi, 2005, p.59-60)

За периодот 2007-2013 година Кохезиониот фонд е достапен за Бугарија, Кипар, Чешка, Естонија, Грција, Унгарија, Латвија, Литванија, Малта, Полска, Португалија, Романија, Словачка и Словенија.

Кохезиониот фонд финансира активности во рамките на следниве категории: трансевропските транспортни мрежи, заштита на животната средина, енергетска ефикасност, користење на обновливите извори на енергија, развој на железничкиот сообраќај, зајакнување на јавниот превоз, итн. Кохезиониот фонд финансира до 85% од трошоците на проекти од областа на животната средина и транспортна инфраструктура за разлика од Структурните фондови преку кои се финансира до 50 % од вредноста на проектот (75% за Цел 1) (Archer, 2008, p.89). Финансиската помош од Кохезиониот фонд може да биде суспендирана со одлука на Советот (донесена со квалификувано мнозинство), ако една земја-членка покажува прекумерен јавен дефицит и ако не ја решила ситуацијата или не презела соодветни мерки да го стори тоа.

6. Структурните фондови и алокација на ресурси – клучни факти и резултати

6.1. Структурните фондови и алокација на ресурси во програмскиот период 1989 – 1993 – клучни факти и резултати

Реформите од 1988 година воведоа голем број на принципи за кохезионата политика, како што се:

- ✚ Концентрација на ограничен број на цели со фокус на најмалку развиените региони;
- ✚ Мулти-годишно програмирање врз основа на анализа, стратешко планирање и евалуација;
- ✚ Дополнителност на средствата од Структурните фондови преку што се обезбедува дека земјите-членки не ги заменуваат националните со ЕУ расходите;
- ✚ Партнерство во дизајнот и имплементација на програмите кои вклучуваат национални, локални и ЕУ актери, вклучувајќи ги и социјалните партнери и невладините организации. (Manzzela, Mandez, 2009, p.15).

Со реформите од 1988 година, исто така, за првпат бил воведен структуриран пристап кон мониторингот и евалуацијата на фондовите. Со оваа реформа сите структурни операции почнаа да се оценуваат ex-ante и ex-post со цел да се согледа нивната ефективност во однос на економската и социјалната кохезија. Од тогаш при подготовка на секоја програма за регионален развој треба да се вклучи и ex-ante оценување на очекуваните ефекти од интервенциите предвидени во истите. (Olejniczak, 2012, p.102).

За овој период беа договорени и пет приоритетни цели за структурните фондови:

- ✚ Цел 1: промовирање на развојот и структурно приспособување на регионите кои заостануваат во својот развој;
- ✚ Цел 2: региони сериозно погодени од падот на индустриското производство;

- ✚ Цел 3: борба против долготрајна невработеност;
- ✚ Цел 4: олеснување на професионалната интеграција на млади луѓе;
- ✚ Цел 5: (а) забрзување на приспособување на земјоделските структури и (б) промовирање на развојот на руралните области.

За Цел 1, беа подобни регионите чиј БДП по жител е помал од 75% од ЕУ просекот. Подобноста на регионите за Цел 2 се одредувала врз основа на 3 критериуми: стапката на невработеност, процентот на вработени во индустријата и опаѓањето на вработеноста споредени со ЕУ просекот за истите. За одредување на подобноста за 5б се земаа предвид следните критериуми: степенот на социо – економскиот развој, вработените во земјоделството и земјоделските приходи. Врз основа на овие критериуми, Комисијата ја одреди листата на подобни региони за користење на средствата од Структурните фондови кои опфаќаа 43,5% од вкупното население на Заедницата. (Bachtler, Mendez, 2007, p. 540).

За остварување на Цел 1 преку Структурните фондови и Кохезиониот фонд биле обезбедени 43,8 милијарди € или тоа е 64% од вкупниот буџет на кохезионата политика. Од овие средства 35,2% биле потрошени за инфраструктура, главно за транспортната и за инфраструктурата за заштита на животната средина. За директна или индиректна помош за претпријатијата биле алоцирани 33,6% и за човечки ресурси биле алоцирани 29,6%. Средствата од Цел 1 биле распределени преку ЕФРР; ЕСФ; ЕФЗ; ЕФР. Најголеми корисници на овие средства биле следните земји: Шпанија со алокација од Структурните фондови од 10,2 милијарди ECU со 57.7% од населението кое живее во регионите подобни за Цел 1, по неа следи Италија со 8,5 милијарди ECU и 36,4% од населението, па Португалија со 8,5 милијарди ECU и 100% од населението, Грција со 7,5 милијарди ECU и 100% од населението и Ирска со 4,46 милијарди ECU и 100% од населението кое живее во регионите подобни за Цел 1 .

За остварување на Цел 2 преку структурните фондови се обезбедиле 6,1 милијарди ECU (9% од вкупниот буџет). Вкупните средства што биле на располагање за постигнување на оваа цел биле поделени на следниов начин:

за поддршка на мали и средни претпријатија биле потрошени 55,1% од средствата, за заштита на животната средина главно во поранешни индустриски области 23,9% и за човечки ресурси биле потрошени - 20,9% од вкупните средства. Најголеми корисници на овие средства биле следните земји: Велика Британија (2 милијарди ECU со 35.5% од населението кое живее во регионите подобни за Цел 2), Шпанија (1,5 милијарди ECU со 22,2%) и Франција (1,2 милијарди ECU со 18,3%).(Info regio, 2008, p.11)

За остварување на Цел 3 и Цел 4 не постоела географска алокација и средствата се договарале на национално ниво и истите биле обезбедени само преку ЕСФ во износ од 6,67 милјарди € (10 % од вкупниот буџет). Најголеми корисници на овие средства биле следните земји: Велика Британија (1,5 милијарди ECU), Франција (1,44 милијарди ECU) и Германија (1,05 милијарди ECU).

За остварување на Цел 5 биле потрошени 6.3 милијарди ECU (9,2% од вкупниот буџет). Најголеми корисници на овие средства биле: Франција (2,3 милијарди ECU), Германија (1,4 милијарди ECU) и Италија (0,96 милијарди ECU). За разлика од тоа што за средствата наменети за Цел 5 немало специфицирано географска концентрација, средствата за Цел 5б биле концентрирани во руралните области кои опфаќале 17,6 милиони жители или тоа е 5% од вкупното население во ЕУ.

Освен средствата што се алоцирале преку структурните фондови, Комисијата за овој период издвоила 5,3 милијарди ECU (7.8% од вкупниот буџет на кохезионата политика) за поддршка на 16 заеднички иницијативи. Со средства од 1,1 милијарди ЕКИ, Интеррег(Intereg) иницијативата поддржувала прекугранична соработка помеѓу соседните региони. Со буџет од 764 милиони ECU, Еурофарм, Нау и Хоризон(Eurofarm, Now, Horizon) иницијативите поддржале проекти во областа на стручната обука и создавање на работни места.

Преку Лидер(Leader) иницијативата со буџет од 455 милиони ECU, се финасирале рурални проекти, а проекти за повторен развој на индустриските области се финансирале преку Рисајдер, Рихар, Ритекс, Реневал и Конвер иницијативите (Resider, Rechar, Retex, Reneval and Konver) со вкупен буџет од 1,1 милијарди ЕКУ. Најоддалечените региони биле финансирани преку Регис (Regis) иницијативата со вкупен буџет од 181 милиони ЕКУ, а проекти од областа на заштита на животната

средина, енергијата, информатички технологии и истражување биле поддржувани преку Енвирег, Реген, Присма, Телематик и Страјд (Envireg, Regen, Prisma, telematique, Stride) иницијативите со вкупен буџет од 1,6 милијарди ECU. (Info regio, June 2008, p.8-13)

Клучните факти и бројки за кохезионата политика и Структурните фондови за програмскиот период 1989 – 1993

Вкупниот буџет преку Структурните фондови изнесувал: 69 милијарди ЕКУ што претставува 25% од буџетот на ЕУ и 0,3% од вкупниот БДП на ЕУ.

Најголеми земји-кориснички на Структурните фондови биле: Шпанија (14,2 милјарди ЕКУ), Италија (11,4 милијарди ЕКУ), Португалија (9,2 милијарди ЕКУ), Грција (8,2 милијарди ЕКУ).

Некои постигнати резултати

- ✚ Регионите подобни за Цел 1 го намалиле јазот во БДП по глава на жител за 3 %
- ✚ Преку Структурните фондови во Грција, Ирска, Португалија и Шпанија биле создадени 600 000 работни места, а просечниот БДП по глава на жител во овие земји се зголемил од 68,3% на 74,5% од просекот на Заедницата.
- ✚ Преку ЕСФ биле обучени 917 000 поединци
- ✚ Во цел 2 регионите, 470 000 мали и средни претпријатија добиле помош. (Info regio, June 2008, p.13)

6.2. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 1994 – 1999 – клучни факти и резултати

За програмскиот период 1994 – 1999 година, целите останале повеќе или помалку непроменети:

- ✚ Цел 1: промовирање на развојот и структурно приспособување на регионите кои заостануваа во својот развој;
- ✚ Цел 2: конвертирање на региони или делови на региони сериозно погодени од падот на индустриското производство;
- ✚ Цел 3: борба против долгорочната невработеност и олеснување на интеграцијата на младите луѓе и на лицата изложени на исклученост од пазарот на трудот, промоција на еднаквите можности за вработување за мажите и жените;
- ✚ Цел 4: олеснување на адаптацијата на работниците на индустриските промени и промените во системите за производство;
- ✚ Цел 5: промовирање на руралниот развој преку (а) забрзување на приспособувањето на земјоделските структури во рамките на реформата на заедничка земјоделска политика и унапредување на модернизацијата и структурното приспособување на секторот на риболовот, (б) олеснување на развојот и структурните приспособувања на руралните области; и
- ✚ Цел 6: структурни приспособувања на регионите со екстремно ниска густина на населеност(од 1 јануари 1995 година).

За разлика од претходниот период, во одредувањето на подобни региони за Цел 2 и Цел 5б била воведена поголема флесибилност и се овозможило земјите – членки сами да ги предлагаат подобните региони. Одоговорноста на земјите – членки сами да ја одредуваат листата на подобни региони за Цел 2 и Цел 5б укажува на зајакната улога на национално ниво во контрола на процесот за одредувањето на регионите кои се подобни за користење на средствата од ЕУ фондовите. (Bactler, Mendez,2007, p. 54).

За остварување на Цел 1 (која покрива 24,6% од вкупното население или 97.7 милиони жители), преку Структурните фондови и Кохезиониот фонд во овој

период биле обезбедени 108.45 милијарди ECU или тоа е 68% од вкупниот буџет на кохезионата политика. Од овие средства, 41% биле потрошени за поддршка на претпријатија, 29,8% од средствата биле потрошени за инфраструктура и 24,5% за човечки ресурси. Овие средства биле алоцирани преку Европскиот фонд за регионален развој (ЕФРР), Европскиот социјален фонд (ЕСФ) и Европскиот земјоделски фонд во делот за помош (ЕЗФДП).

Во Цел 2 регионите, 60,6 милиони жители (16,3% од вкупното население) ги почувствувале придобивките од Структурните фондови преку кои се обезбедиле 9,4 милијарди ECU (10,6% од вкупниот буџет) за Цел 2. Вкупните средства што биле на располагање за постигнување на оваа цел биле поделени на следниов начин:

За поддршка на мали и средни претпријатија биле потрошени 55,1% од вкупните средства, за заштита на животната средина главно во поранешните индустриски области 23,9%, и за човечки ресурси биле потрошени 20,9% од вкупните средства. За остварување на Цел 3 и Цел 4 биле издвоени 15,2 милијарди ECU (9,1% од вкупниот буџет). Финансирањето на овие цели било обезбедено преку ЕСФ за поддршка на интервенции на пазарот на трудот и социјално вклучување.

За остварување на Цел 5 биле потрошени 13 милијарди ECU (7,8% од вкупниот буџет). Од овие средства, 47,2% биле алоцирани за нови економски активности во рибарството и руралните области, 20% за инфраструктура и човечки ресурси и 12,1% за заштита на животната средина. Во руралните области подобни за Цел 5б живееле 32,7 милиони луѓе што изнесува 8,8% од вкупното население во ЕУ.

Шведска и Финска добиле 697 милиони ECU под Цел 6.

За 13 заеднички иницијативи за овој програмски период биле издвоени 14 милијарди ECU (8% од вкупниот буџет на кохезионата политика) за кофинансирање на прекугранични, транснационални и иновативни проекти. (Inforegio, June 2008, p.14-17)

Клучни факти и бројки за кохезионата политика и Структурните фондови за програмскиот период 1994 – 1999

Вкупниот буџет на кохезионата политика обезбедена преку Структурните фондови и Кохезионите фонд за овој период изнесувал: 168 милијарди ЕКУ што претставува околу една третина од буџетот на ЕУ и 0,4% од вкупниот БДП на ЕУ.

Најголеми земји-кориснички биле: Шпанија (42,4 милијарди ЕКУ), Германија (21,8 милијарди ЕКУ), Италија (21,7 милијарди ЕКУ), Португалија (18,2 милијарди ЕКУ), Грција (17,7 милијарди ЕКУ) и Франција (14,9 милијарди ЕКУ). (Info regio, Panorama, June 2008, p.17)

Некои постигнати резултати

Ефектите од интервенциите преку Структурните фондови меѓу 1994 и 1999 година врз БДП во реални услови се проценувале на дополнителни 4,7% во Португалија, 2,8% во Ирска, 2,2% во Грција, 1,4% во Шпанија и 1,3% во Северна Ирска.

- ✚ Во цел 1 регионите, биле создадени 700 000 нови работни места, со што се зголемила стапката на вработеност за речиси 4% во Португалија, 2,5% во Грција и меѓу 1% и 2% на југот на Италија и Шпанија.
- ✚ Директна помош добиле 800 000 мали и средни претпријатија, вклучувајќи 500 000 во Цел 1 регионите.
- ✚ Биле изградени или надградени 4 104 километри од автопатот како и околу 31 844 километри на други патишта. Инвестициите во железничката инфраструктура довеле до намалување на времето за патување во некои клучни правци како што се Атина-Солун-Идомени (скратување на времето на патување од 1 час и 30 минути), Лисабон - Фаро (1 час и 35 минути), Лисабон- Вила Формосо (1 час и 20 минути), Ларне-Даблин (20 минути) и Белфаст-Дери (25 минути). (Info regio, June 2008, p.17)

6.3. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 2000 – 2006 – клучни факти и резултати

Со реформата од 1999 година бројот на целите на Структурните фондови се намалил од 6 на 3, а исто така се намалил и бројот на заедничките иницијативи од 13 на 4.

Трите цели за овој програмски период се:

- ✚ Цел 1: промовирање на развојот и структурно приспособување на регионите кои заостануваат во својот развој;
- ✚ Цел 2: поддршка на економската и социјалната конверзија на областите/регионите кои се соочуваат со структурни тешкотии и
- ✚ Цел 3: поддршка на адаптацијата и модернизацијата на политиките и системите на образование, обука и вработување.

За остварување на Цел 1 преку Структурните фондови и Кохезиониот фонд биле обезбедени 174,6 милијарди €. 41% од овие средства биле потрошени за инфраструктура. (Од тие средства 50% беа потрошени за инвестиции во транспортот и околу 1/3 за заштита на животната средина). За создавање на продуктивна средина за претпријатијата биле алоцирани 33,8% и 24,5% биле алоцирани за човечки ресурси. Средствата од Цел 1 биле распределени преку ЕФРР; ЕСФ; ЕФЗ; ЕФР.

За остварување на Цел 2 преку Структурните фондови биле обезбедени 22,5 милијарди €. Вкупните средства што биле на располагање за постигнување на оваа цел беа поделени на следниов начин:

За поддршка на мали и средни претпријатија биле потрошени 55,1% од вкупните средства, за заштита на животната средина главно во поранешни индустриски области 23,9%, и за човечки ресурси биле потрошени 20,9% од вкупните средства.

За остварување на Цел 3 средствата биле обезбедени само преку ЕСФ во сума од 24,1 милијарди €.

За четирите заеднички иницијативи (Интеррег III, Урбан II, Иквал и Лидер +) за периодот 2000 – 2006 година биле доделени 11,5 милјарди €. (Info regio, June 2008, p.18-21).

Клучни факти и бројки за кохезионата политика и Структурните фондови за периодот 2000 – 2006

Вкупниот буџет на Структурните фондови и Кохезиониот фонд за овој програмски период изнесувал: 213 милијарди € за ЕУ – 15 за 2000 – 2006 година и 21,7 милијарди € за 10-те нови земји – членки за периодот 2004 – 2006 или тоа изнесувало една третина од ЕУ буџетот и 0,4% од вкупниот БДП во ЕУ.

Главни земји-кориснички на овие средства за овој период биле: Шпанија (56,3 милијарди €), Германија (29,8 милијарди €), Италија (29,6 милијарди €), Грција (24,9 милијарди €), Португалија (22,8 милијарди €), Велика Британија (16,6 милијарди €), и Франција (15,7 милијарди €). (Info regio, June 2008, p.21).

Некои постигнати резултати

- ✚ Во периодот помеѓу 2000 и 2006 година, преку средствата инвестирани во цел 1 биле создадени околу 570 000 нови работни места од кои 160 000 биле во новите земји членки.

- ✚ Во Шпанија, преку Структурните фондови биле инвестирани околу 4 милијарди € во истражување, технолошки развој, иновации и информатички технологии преку повеќе од 13 000 истражувачки проекти вклучувајќи речиси 100 000 истражувачи и ко-финансирање на повеќето од присутните 64 шпански технолошки паркови.
- ✚ Во Грција, континуираното инвестирање во метрото во Атина го намалило сообраќајниот метеж и загадувањето. Осум нови станици, вклучувајќи четири транзит станици, биле финансирани заедно со 17 возови. До средината на 2005 година, 17 200 патници ги користеле метроата во споредба со предвидените 15 500 патници. Во Шпанија, со инвестиции во патниот систем се зачувале околу 1,2 милиони часа на патување време по година.
- ✚ Во Цел 2 регионите, истражувањата за компаниите укажале на тоа дека до крајот на периодот 2000-2006 година, биле создадени 730 000 работни места.
- ✚ Во Каталонија, Програмата за Цел 2 вклучила над 6 000 (околу 21%) истражувачи од регионот и приватниот сектор инвестирал 1,4 милијарди € во информатичкото општество.
- ✚ Во Обединетото Кралство, преку 250 000 мали и средни претпријатија добиле поддршка во Цел 1 и Цел 2 регионите. Околу 16 000 МСП добиле директна финансиска поддршка. (Info regio, June 2008, p.21).

6.4. Структурните фондови и алокација на ресурсите во програмскиот период 2007 – 2013 – клучни факти и резултати

Со реформата во 2006 година, бројот на финансиски инструменти на кохезионата политика во овој програмски период се намали од 6 на 3: двата Структурни фонда (ЕФРР и ЕСФ) и Кохезиониот фонд.

Специфичната помош од поранешните структурни фондови: Европскиот земјоделски фонд во делот за помош и Финансискиот инструмент за помош на рибарството сега се дел од новиот Европски земјоделски фонд за рурален развој и Европскиот фонд за рибарство.

Преку спојување на Цел 2 и Цел 3 од претходниот програмски период и трансформирање на Интерег иницијативата во Цел 3, дефинираните цели на Структурните и Кохезиониот фонд за програмскиот период 2007 – 2013 година се:

- ✚ Конвергенција: која има за цел да придонесе за забрзување на конвергенцијата на најмалку развиените земји – членки и региони чиј БДП по глава на жител е помалку од 75% од просекот на ЕУ;
- ✚ Регионална конкурентност и вработување: ги опфаќа сите други европски региони, со цел зајакнување на конкурентноста и атрактивноста на регионите, како и пораст на вработеноста и
- ✚ Европска територијална соработка: создадена врз основа на ИНТЕРЕГ иницијативата. Преку оваа цел се поддржува прекуграничната, транснационалната и меѓурегионалната соработка, како и вмрежувањето.

И за овој период, беше утврдено дека подобни региони за Цел 1: Конвергенција (поранешна Цел 1), се регионите чиј БДП по жител е помалку од 75% од ЕУ просекот. За утврдувањето на листата на подобни региони за останатите две цели беа одговорни земјите – членки. И покрај „одредената слобода“ која им се дава на земјите – членки за одредување на листите на подобни подрачја за Цел 2 и Цел 3 тоа што треба да се потенцира е дека:

- во Цел 1 регионите е концентрирано 81,7% од вкупниот буџет на кохезионата политика за 2007 - 2013 година кои се стриктно одредени преку погоре наведениот критериум од страна на Комисијата.

- Иако земјите-членки сами ја утврдуваат просторната распределба на средствата за ЦЕЛ 2 и Цел 3(регионалната конкурентност и вработување), во рамките на нивните територии, распределбата на средствата во земјите-членки е направена врз основа на ЕУ критериумите за број на население, невработеност, вработување, образование и густина на население.
- Комисијата има одговорност за оценување и донесување на оперативните програми преку што повторно влијае на просторната распределба на средствата.(Bahtler, Mendez, 2007, p. 544)

Приоритетната цел: Конвергенцијата, за овој период опфаќа 84 региони во 17 земји-членки, како и население од 170 милиони жители и уште 16 региони кои се во процес на постепено излегување од оваа цел и приклучување кон Цел 2 регионите.

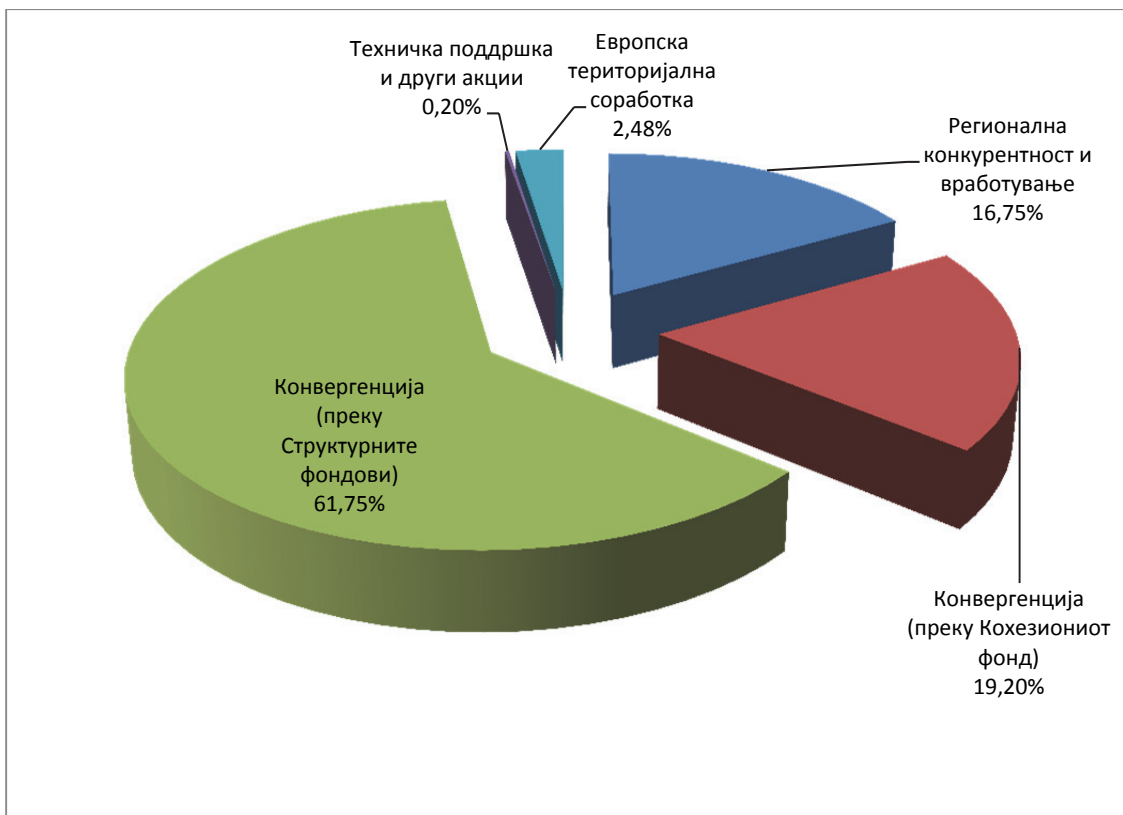
Преку оваа цел достапни се 282.8 милијарди € што претставува 81,5% од вкупниот буџет на кохезионата политика (графикон бр.4). Од овие средства 199,3 милијарди € се алоцирани за конвергентните региони, 13,9 милијарди € за регионите во излегување од Цел 1 и 69,6 милијарди € за Кохезиониот фонд кој е достапен само за ЕУ – 15.

Вкупно 168 региони во 19 земји-членки се подобни за користење на средствата наменети за Цел 2: регионална конкурентност и вработување. Овие региони опфаќаат вкупно 314 милиони жители. Од овие региони, 13 региони кои опфаќаат 19 милиони жители, се таканаречените региони кои се во фаза на приклучување кон оваа цел поради нивниот поранешен статус на Цел 1 региони. За Цел 2 регионите алоцирани се 54,9 милијарди € што претставува 16% од вкупниот буџет на кохезионата политика. Од овие средства 11,4 милијарди € се алоцирани за штотуку преминатите региони од Цел 1 во Цел 2.

Во рамките на Цел 3: Европската територијална соработка, издвоени се 8,7 милијарди € или тоа е 2,5% од вкупниот буџет за кохезионата политика. Средствата се поделени на следниов начин: 6,44 милијарди € за прекугранична соработка, 1,83 милијарди € за транснационална, и 445.милиони € за интра

регионална соработка и вмрежување. Како дел од оваа цел, Комисијата ја лансирала иницијативата: „Региони за економски промени“ за одржлив развој на регионите и градовите. (Inforegion, panorama, June 2008, p.22-25).

Графикон бр. 4 - Буџет на кохезионата политика (2009)

Извор: Fondation Robert Schuman, *State of the Union 2010, Schuman report on Europe*, Springer,

Клучни факти и бројки за кохезионата политика и Структурните фондови за периодот 2007 – 2013

Вкупниот буџет на Структурните фондови и Кохезиониот фонд за овој програмски период изнесува: 347 милијарди €, што претставува 35,7% од ЕУ буџетот и 0,38% од вкупниот БДП во ЕУ.

Главни земји-кориснички на овие средства за овој период се: Полска (67,3 милјарди €), Шпанија (35,2 милјарди €), Италија (28,8 милијарди €), Чешка (26,7 милијарди €), Германија (26,3 милијарди €), Унгарија (25,3 милијарди €), Португалија (21,5 милијарди €) и Грција (20,4 милијарди €). (Info regio, рапората, June 2008, p25).

Очекувани резултати

- ✚ Макро-економските модели проценуваат дека преку инвестициите на кохезионата политика ќе се зголеми БДП во новите земји-членки за 6%. На пример, Херминиовиот модел³ предвидува 9% зголемување на БДП за Литванија, Чешката Република и Словачка; 5,5-6% за Бугарија, Полска и Романија; 3,5% за Грција и околу 1%-1.5% за Шпанија и Мезоџорно
- ✚ До 2015 година, преку Структурните фондови и Кохезиониот фонд би требало да се создадат околу 2 милиони дополнителни работни места.

Очекувани резултати

- ✚ Врз основа на ex-ante проценките од голем број на земји-членки, преку фокусирањето на истражувањето и иновациите ќе се создадат дополнителни 40 000 работни места.
- ✚ Во областа на транспортот, 25 000 км на новоизградени или реконструирани патишта и 7 700 километри на железница ќе бидат изградени од средствата обезбедени преку кохезионата политика.
- ✚ Во многу земји-членки и региони, активностите поврзани со справување со климатските промени и развој на економии со ниска употреба на јаглерод диоксид се приоритет во нивните програми. На пример, Луксембург има за цел намалување на емисијата на CO₂ за 10%. (InfoREGIO, June 2008, p.25).

³ За анализа на влијанието на кохезионата политика се користат најчесто 3 модели: Хермин (HERMIN), Квест II и III (QUEST II and III) и ЕЗМЕ (EZME). **Херминовиот модел** за првпат се развил во доцните 1980-ти години за да се анализираат програмите за кохезионата политика на Ирска. Од тогаш се прошири за сите кохезиони земји. Секој Херминов модел има три широки компоненти: понуда, побарувачка и распределба на приходите. Посебна карактеристика на Херминовиот модел е тоа што БДП се разгледува од аспект на пет производни сектори (производство, градежништво и изградба, пазарот на услуги, земјоделството и непазарни услуги). Овој модел има и прилично стандарден третман на расходните и приходните ставки од БДП.

Квест II и III (QUEST II and III) е развиен од страна на Европската комисија и е мулти-национален модел дизајниран да го анализира бизнис циклусот, долгорочниот раст на ЕУ земјите-членки и на поврзаноста на овие држави со остатокот од светот, особено со САД и Јапонија. Квест II моделот идентификува променливи на макроекономско ниво, вклучувајќи физички капитал, нето девизна актива, пари и државен долг, кои влијаат врз нивото на штедење, како и производството и одлуките за инвестиции на приватните домаќинства, претпријатијата и владата. Резултатите од симулациите може да бидат претставени како отстапувања од основното сценарио. Моделот има реални каматни стапки и девизен курс кој е ендогено утврден, а тоа дозволува можните монетарни ефекти на структурните фондови во приватниот сектор да бидат земен предвид. Неодамна Квест моделот беше преформулиран како Динамички стохастички модел за општа рамнотежа (Dynamic Stochastic General Equilibrium - DSGE) кој се користи за анализа на политиките.

ЕЗМЕ - енергетски еколошки економски модел за Европа, е мулти-секторски, регионален и динамичен економетриски модел на ЕУ. Моделот е развиен за Европската комисија во рамките на програмата на ЕУ JOULE / THERMIE од страна на тим на партнерските институции во Европа предводена од Кембриџ Економетријата. Тој е дизајниран како специјален прогресивен модел за оценување на состојби во областа на енергијата, животната средина и економијата. Моделот, затоа, комбинира 3 компоненти: економската, енергетската и компонентата за животната средина.

(http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/sourcebooks/method_techniques/boxes/examples_macroecomic_models_en.htm)

7. Кохезионата политика 2014 – 2020 година

Европската комисија ги даде своите предлози за новата кохезиона политика за програмскиот период 2014-2020 година на 6 октомври 2011 година.

Тие предлози во моментот се разгледуваат од страна на Советот и Парламентот, со предвидување истите да се усвојат до крајот на 2012 година и да се имплементираат од 2014 година.

На 14 март 2012 година, Комисијата ја предложи нацрт „Заедничката стратегиска рамка“ која е целосно усогласна со целите на Европа 2020.

Оваа рамка е водич на земјите-членки во подготвувањето на нивните оперативни програми. Истата рамка ќе им помогне на националните и регионалните власти во поставување на јасни, остварливи и мерливи цели во приоритетните области.

Предложениот буџет за 2014-2020 година изнесува 376 милијарди € (во споредба со 350 милијарди евра за периодот 2007-2013).

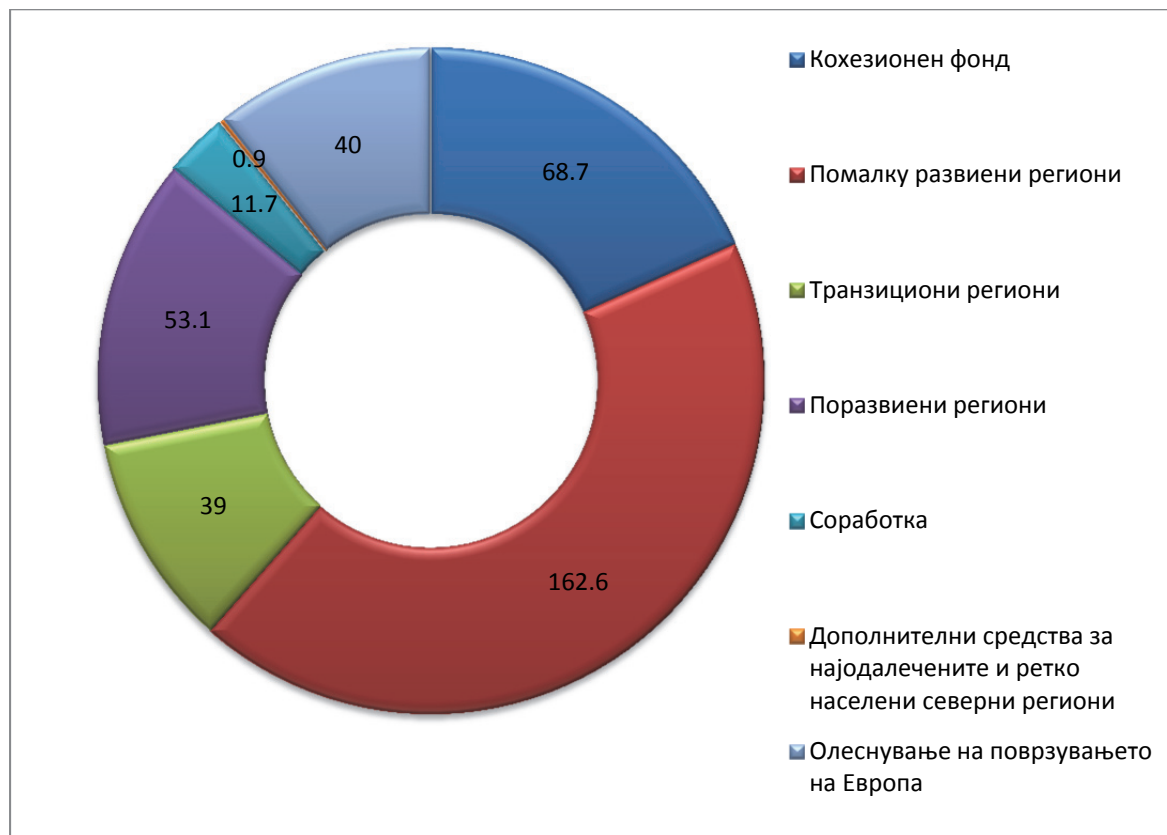
Во овие средства се вклучени и 40 милијарди € за нов план „Олеснување на поврзувањето на Европа“ (Connecting Europe Facility) кој ќе помогне за зголемување на инвестициите во транспортот, енергетиката и информатичко-комуникациските технологии.

Предвидените инвестиции во помалку развиените региони претставуваат речиси половина од оваа сума - повеќе од 160 милијарди евра. (Графикон бр.5)

Комисијата предложи голем број на важни промени во начинот на кој кохезионата политика е дизајнирана и имплементирана, имено:

- ✚ концентрација на целите на Европа 2020;
- ✚ поддршка на интегрирано програмирање (комбинирање на инвестициите);
- ✚ фокусирање на резултатите и поблиску следење на напредокот;
- ✚ зајакнување на територијалната кохезија и
- ✚ рационализација на испораката (Info regio, 2011/2012, p. 5).

Графикон бр. 5 - Буџет за кохезионата политика по 2014- 2020 (во милијарди €)

Извор: European Union, *Cohesion Policy 2014 – 2020 – Investing in growth and jobs*, Publications Office of the European Union, 2011

За периодот 2014-2020 година, Комисијата предложи поедноставена рамка со две цели:

- ✚ Инвестирање во раст и работни места во земјите-членки и регионите и
- ✚ Европска територијална соработка.

Ваквиот начин на дефинирање на целите е во согласност со Европа 2020 стратегијата, според која сите региони треба да придонесат за постигнување на главната цел - инвестирање во нови работни места и раст, но средствата и обемот на интервенција се диференцирани според нивото на економски развој. (Табела бр. 4)

Табела бр.4 - Структура на кохезионата политика 2007 – 2013 / 2014 - 2020

Структура на ЕУ кохезионата политика				
2007 - 2013		2014 - 2020		
Цели	Фондови	Цели	Категорија на региони	Фондови
Конвергенција	ЕФРР ЕСФ Кохезионен фонд	Инвестирање во раст и вработување	Помалку развиени региони	ЕФРР ЕСФ Кохезионен фонд
Регионална конкурентност и вработување	ЕФРР ЕСФ		Транзициони региони	ЕФРР ЕСФ
Европска територијална соработка	ЕФРР	Европска територијална соработка	Поразвиени региони	ЕФРР

Извор: European Union, *Cohesion Policy 2014 – 2020 – Investing in growth and jobs*, Publications Office of the European Union, 2011, p.14

Кохезионата политика ќе придонесе за реализација на целите на „Европа 2020“ преку фокусирање на инвестициите во областа на :

- ✚ Истражување и иновации
- ✚ Информатички и комуникациски технологии (ИКТ)
- ✚ Конкурентност на мали и средни претпријатија (МСП)
- ✚ Преминување кон ниско јаглеродна економија
- ✚ Адаптација на климатските промени, заштита од ризик и управување со истиот
- ✚ Заштита на животната средина
- ✚ Одржлив транспорт и отстранување на тесните грла во клучните мрежни инфраструктури
- ✚ Вработување и поддршка на мобилноста на трудот
- ✚ Социјална инклузија и борба против сиромаштијата
- ✚ Образование, вештини и доживотно учење

- ✚ Институционално зајакнување на капацитетите и ефикасна јавна администрација

Трите категории на региони кои ќе бидат подобни за поддршка се:

- ✚ „помалку развиените“ региони, чиј БДП по глава на жител е под 75% од просекот на ЕУ, ќе останат главен приоритет на кохезионата политика. Максималната стапка на кофинансирањето преку структурните фондови изнесува 75% - 85%;
- ✚ „транзиционите региони“, чиј БДП по глава на жител е помеѓу 75% и 90% од просекот на ЕУ, ќе имаат стапка на ко-финансирање преку Структурните фондови до 60%; и
- ✚ "Повеќе развиени региони“, чиј БДП по глава на жител е над 90% од ЕУ просекот. Стапката на ко-финансирање за овие региони ќе биде 50%. .

ЕФРР и во овој програмски период ќе има за цел зајакнување на економската, социјалната и територијалната кохезија во Европската унија преку коригирање на нееднаквоста помеѓу регионите. Преку овој фонд ќе се инвестира во следните области :

- ✚ истражување и развој и иновации, со посебен фокус на:
 - поттикнување на иновациите во претпријатијата и
 - зајакнување на капацитетите во земјите - членки и регионите преку инвестирање во иновативни стратегии и истражувачки инфраструктури и опреми;
- ✚ подобрување на пристапот и квалитетот на информации и комуникациски технологии, со посебен фокус на:
 - е – владини апликации кои имаат за цел да се зајакнат иновациите, да се модернизира јавната администрација и полесен пристап на овие услуги до граѓаните, вклучувајќи ги маргинализираните групи и лицата со посебни потреби и
 - инвестирање во развојот на информатичко – комуникациски технолошки базирани иновации

- ✚ климатските промени и движиње кон ниско јаглеродна економија, со посебен фокус на:
 - енергетската ефикасност и обновливите извори на греење и ладење во јавните згради,
 - преземање на мерки за енергетска ефикасност и користење на обновливи извори на енергија во малите и средни претпријатија (вклучувајќи информативни кампањи),
 - Технологии со користење на обновливи извори на енергија,
 - Поддршка на производство на обновливи извори на енергија, вклучувајќи ја и енергијата од брановите,
 - Интегрирани стратегии за ниско ниво на користење на јаглерод и акциони планови за одржливи енергии во урбаните области, вклучувајќи ги и јавните системи за осветлување;
- ✚ поддршка на МСП, со посебен фокус на:
 - инвестиции во претприемништвото, вклучувајќи грантови и заеми преку финансиските инструменти и поддршка за развој на бизнис планови,
 - бизнис советодавни услуги,
 - поддршка на развојот на веб – алатки за да се олеснат регулаторните процедури за МСП, посебно во делот на јавните набавки,
 - развој на нови бизнис модели;
- ✚ услуги од општ економски интерес;
- ✚ телекомуникации, енергија, транспорт и инфраструктура;
- ✚ подобрување на институционалните капацитети и ефективна јавна администрација;
- ✚ здравството, образованието и социјалната инфраструктура и одрлив урбан развој. (European Union, 2011, p. 8).

Фокусот на ЕСФ за овој програмски период ќе биде ставен на:

- ✚ Промовирање на вработеноста и поддршка на мобилност на работната сила, преку преземање на акции за:
 - Пристап до вработување за неактивните луѓе и азилантите
 - Одржлива интеграција во пазарот на работна сила за младите луѓе кои не се вработени преку едукација, тренинзи
 - Самовработување и претприемништво
 - Еднаквост помеѓу мажите и жените
 - Адаптирање на работниците и претпријатијата кон промените
 - Активно и здраво стареење
- ✚ Промовирање на социјална вклученост и борба против сиромаштијата, преку преземање акции за :
 - Активна вклученост
 - Интеграција на маргинализираните групи како што се Ромите
 - Борба против дискриминацијата базирана на пол, расна или етничка припадност, религија и полова определеност
 - Промовирање на социјална економија и социјални претпријатија
- ✚ Инвестирање во образованието и доживотно учење преку преземање на акции за:
 - Намалување на бројот на лица кои рано го напуштаат школувањето и промовирање на еднаков пристап до квалитетни основни, средни и високи образовни институции
 - Подобрување на квалитетот, ефикасноста и отвореноста на терцијарното образование
 - Подобрување на пристапот до доживотно учење, зајакнување на вештините и компетенциите на работната сила
- ✚ Зајакнување на институционалните капацитети и создавање на ефикасна јавна администрација преку преземање акции за:

- Инвестирање во институционалниот развој и ефикасноста на јавната администрација преку поттикнување на реформи, создавање на добри регулативи и добро владеење
- Обуки за засегнатите страни за политиките за вработување, образование и здравство (European Commission, 2012, part 2, p.26-39)

Преку Кохезиониот фонд во овој период ќе се поддржуваат инвестициите во животната средина, енергијата и транспортот. Во областа на животната средина, Кохезиониот фонд ќе поддржува инвестиции за адаптација на климатските промени и заштита од ризик како и инвестиции за водата и системот на отпадни води и урбаниот систем. Во линија со предлозите на Комисијата во Мулти – годишната финансиска рамка, инвестициите во енергетскиот сектор ќе бидат насочени кон енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија. Во областа на транспортот, освен во ТЕН – Т мрежата, Кохезиониот фонд ќе придонесе за инвестиции во системи на ниско јаглероден транспорт и урбан транспорт. (European Union, 2011, p. 10)

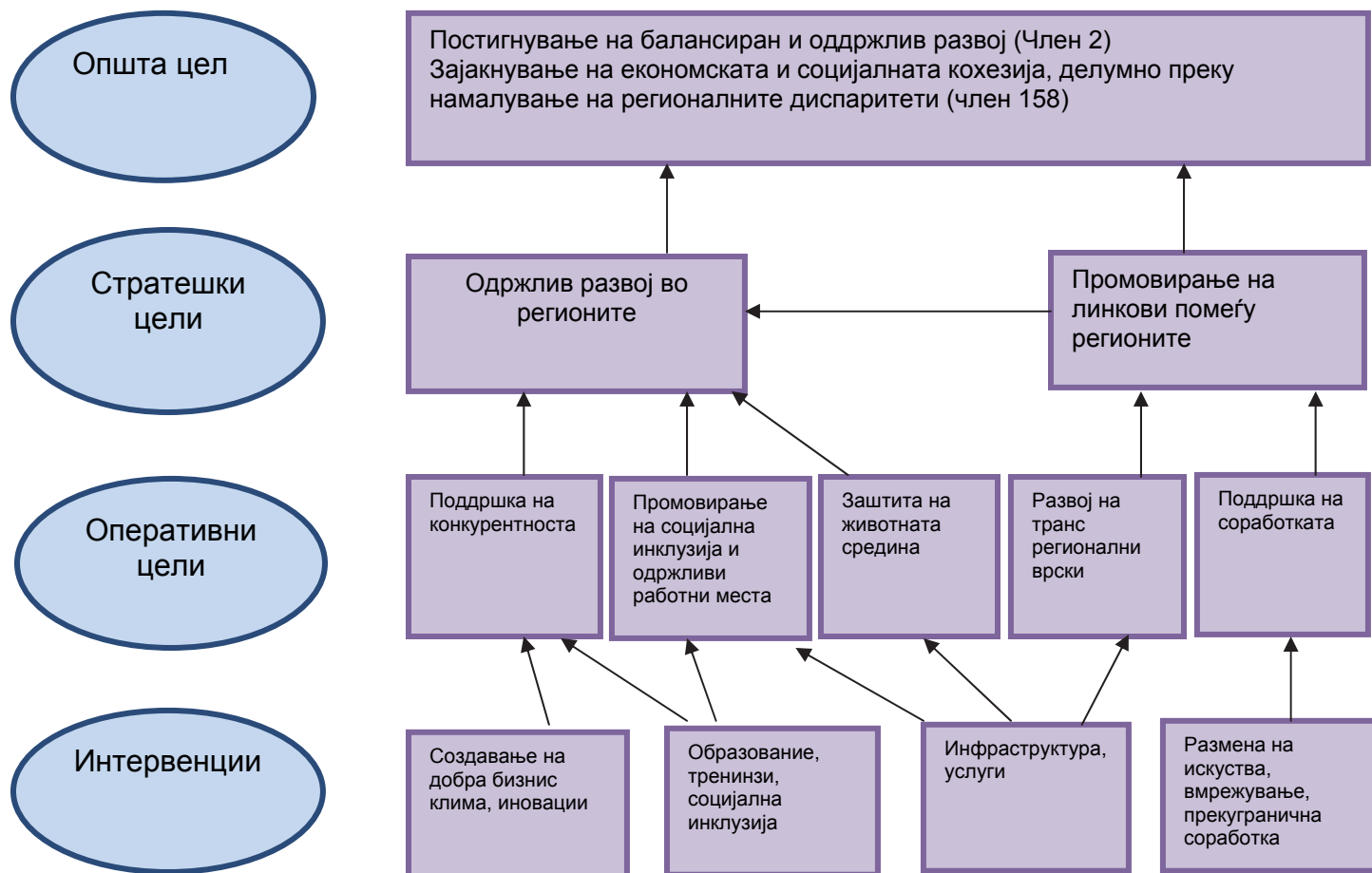
ВТОРА ГЛАВА: ЕУ РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА КАКО ПЛАТФОРМА ЗА КОНВЕРГЕНЦИЈА НА ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ И ВРАБОТЕНОСТА

„ЕУ регионалната политика обезбедува стабилен, сигурен извор на финансии кој може да се користи за стимулирање на економското закрепнување“

1. Области на влијание на кохезионата политика (општо)

Големиот број и различните региони во Европа се доказ за огромниот диверзитет кој постои во Европската унија (ЕУ). Како целина, ЕУ е просперитетен дел од светот, но сепак, внатре во ЕУ, постојат значајни разлики во економскиот, социјалниот и територијалниот развој помеѓу различните земји/региони.

Графикон бр. 6 - Кохезионата политика – логичен дијаграм

ЕУ регионалната политика влијае врз намалување на тие диспаритети и промовира балансиран развој низ целата Унија. Преку оваа нејзина цел, ЕУ регионалната политика го промовира принципот на солидарност во Европа.

Регионалната политика е, исто така, развојна политика која презема мерки за создавање на вистински услови за одржлив раст, креирање на нови работни места, подобрување и заштита на животната средина и зајакнување на интеграцијата на регионалните економии.

За да го постигне ова, регионалната политика на ЕУ главно е насочена кон промовирање на инвестиции со цел мобилизирање на ресурсите во регионите каде што се недоволно искористени, отстранување на тесните грла каде продуктивноста е веќе висока, подобрување на капацитетите на регионите да се приспособат на постојаните промени во економската средина и поддршка на соработката и размената на искуства помеѓу земјите – членки и регионите.

Од ова се гледа дека целта на регионалната политика е во согласност со општата цел на ЕУ – да се постигне социјален, еколошки и економски одржлив развој.

За периодот 2007 – 2013 година, кохезионата политика инвестира 347.4 милијарди € за поддршка на регионалниот развој и создавање на нови работни места. Се проценува дека преку кохезионите инструменти до крајот на овој програмски период ќе се постигне раст од околу 6% во новите земји – членки и ќе се создадат околу два милиона нови работни места. (European Union, January 2008, p.2)

За регионите и земјите – членки подобни за ЦЕЛ 1 " – кои зафаќаат 35% од населението на Унијата се наменети 82% од вкупните средства. Во останатите региони, за регионална конкурентност и вработување се распределени 55 милијарди € а за третата цел – „Европска територијална соработка“ се распределени 8.7 милијарди €.

Овие средства кохезионата политика ги распределува преку 3 - те фондови: Европскиот фонд за регионален развој (ЕФРР), Кохезиониот фонд и Европскиот социјален фонд (ЕСФ). ЕФРР ги поддржува програмите за регионален развој, економски промени, зајакнување на конкурентноста и територијалната соработка во ЕУ. Кохезиониот фонд се фокусира на програмите за транспортот и животната

средина, како и на програмите за енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија во земјите-членки. (European Union, January 2008, p.2)

Под конвергентната цел, преку ЕФРР се поддржуваат активности за зајакнување на инфраструктурата, економската конкурентност, истражувањето, иновациите и одржлив регионален развој.

За зајакнување на конкурентноста, ЕРДФ се фокусира на три приоритети: иновации и економија на знаење, животната средина и заштита од ризик, како и подобрување на пристапот до транспорт и телекомуникации.

Преку ЕСФ се поддржуваат четири клучни области за делување: зголемување на приспособливоста на работниците и претпријатијата; подобрување на пристапот до вработување и учество на пазарот на работна сила; зајакнување на социјалната вклученост преку борба против дискриминација и олеснување на пристапот на пазарот на трудот за маргинализираните луѓе; промовирање на реформи во вработувањето и социјалната вклученост.

Главните области каде што се инвестира во програмскиот период 2007 – 2013 година преку кохезионата политика се:

- **Знаење и иновации со буџет од 83 милијарди €.** Преку овие средства се поддржуваат истражувачки центри, трансфер на технологија и иновации во фирмите, како и развој и распространување на информатички и комуникациски технологии.
- **Инфраструктура со буџет од 76 милијарди €.** Преку овие средства ќе се влијае за подобрување на пристапноста на регионите, поддршка на транс европските мрежи и инвестирање во транспорт кој води сметка за заштита на животната средина.
- **Заштита на животната средина и ризик превенција со буџет од 51 милијарда.** Преку ови средства ќе се инвестира во обезбедување на чиста вода за пиење, третман на отпадните води, деконтаминација на земјиштата со цел да се подготват за нови економски искористувања итн.

- **Човечки ресурси со буџет од 76 милјарди €.** Преку овие средства ќе се инвестира во образованието, обуки, вработување и социјално вклучување итн. (European Union, January 2008, p. 3)

Преку инвестиции во горенаведените области кохезионата политика влијае на зголемување на конкурентноста и продуктивноста на регионите.

Досегашните анализи покажале дека ЕУ кохезионата политика има големо влијание и позитивни ефекти во остварувањето и на Лисабонската и Гетеборшката стратегија.

Комплементарноста помеѓу овие стратегии и Структурните фондови и Кохезиониот фонд се гледа преку фокусот на одредени приоритетни групи, како што се развој на човечките ресурси, инфраструктурата, заштита на животната средина, истражувањето и иновациите, претприемништвото и социјалната инклузија.

Исто така, околу 50 проценти од средствата од Структурните фондови се наменети за цели кои се наведени и во Лисабонската стратегија.

Треба да се напомене дека кохезионата политика не е единствениот инструмент, и дека за исполнување на целите од Лисабонската и Гетеборшката стратегија е неопходно да се обезбеди комплементарност и координација на национално, федерално, регионално и локално ниво преку што ќе се обезбеди побрз економски развој, нови работни места и одржлив развој.

2. Кохезионата политика во служба на поддршка на МСП

Поддршката на малите и средните претпријатија и привлекување на надворешни инвестиции се клучни начини преку кои кохезионата политика ги поттикнува регионалните економии.

Во ЕУ постојат големи разлики во однос на формирањето на претпријатија - на пример, во Италија, Шпанија и Велика Британија, се создаваат двојно повеќе споредено со ЕУ просекот.

Малите и средните претпријатија се столбови на ЕУ економијата. Сепак, малите и средните претпријатија, особено за време на нивните првични фази, често имаат проблеми до пристап до капитал, знаење и размена на искуства.

Регионалната политика на ЕУ има за цел решавање на овие проблеми преку комбинација на директни инвестиции и бизнис услуги за поддршка, обука, менторство и создавање на кластери.

Поддршката на претпријатија преку кохезионата политика (Структурните фондови и Кохезиониот фонд) може да се подели на:

- специфична поддршка на МСП
- општа поддршка на претпријатијата и
- поддршка за деловно реструктурирање и приспособливост на работниците.

Поддршката на МСП може да се даде во вид на:

- директна поддршка (неповратни грантови, повратни заеми) и
- индиректна поддршка (поддршка преку нудење на услуги и совети, вмрежување и кластеринг, создавање на бизнис инфраструктура како што се на пример бизнис инкубаторите. (European Parliament, October 2011, p.47)

Во периодот 2000 - 2006 година голем број на мали и средни претпријатија ја искористиле помошта од Структурните фондови и Кохезиониот фонд.

Во седум шпански региони (подобни за 2 Цел), околу 95.000 мали и средни претпријатија добиле помош од фондовите на ЕУ, пред сè, за проширување кон меѓународните пазари.

Во Велика Британија, околу 250.000 мали и средни претпријатија биле поддржани преку разни мерки во регионите под Цел 1 и Цел 2, од кои 16.000 добиле директна поддршка. (European Union, 2010, p.15,16).

Во периодот меѓу 2007 и 2013 година, преку кохезионата политика во областа на МСП се поддржуваат:

- директни инвестиции во претпријатија, особено оние поврзани со истражување и иновација, трансфер на технологија и еколошкото производство. За вакви активности преку кохезионата политика се одвоени околу 42,8 € милијарди (12% од вкупната распределба);
- претприемништво преку обезбедување на услуги, адаптација на работниците, претпријатијата и претприемачите, информатичките и комуникациските технологии. За реализација на овие активности се планирани 44.7 милијарди евра (13% од вкупната распределба);
- за човечки капитал и пристап до вработување, се планирани 48.8 милијарди € Овие инвестиции треба да придонесат за зголемување на нивото на квалификуваност на регионалната и локалната работна сила. (European Union, January 2008, p.10-11).

За периодот 2007 – 2013 година ЕУ – 15 имаат издвоено повеќе средства за поддршка на компаниите воопшто и за поддршката на МСП отколку ЕУ – 12 (види табела бр.5). Најголеми финансиски средства за поддршка на бизнисот се издвоени во Австрија, Германија, Белгија, Данска, Холандија, Финска, Шведска и Велика Британија.

Во ЕУ-12, поддршката на МСП генерално е под 10% од вкупните средства од ЕУ фондовите со исклучок на Словенија која издвоила 23,8% за поддршка на бизнис секторот од вкупно добиените средства од ЕФРР и ЕСФ.

Европскиот социјален фонд за програмскиот период 2007-2013 година ја потврдува улогата на малите и средните претпријатија во создавање на нови работни места и делумно се фокусира на давање директна помош на компаниите, особено МСП, за да им помогне да се прилагодат на променливите услови на пазарот. Преку овој фонд се обезбедува помош за луѓето кои имаат за цел да се самовработат а исто така може да се промовира претприемништвото во

образовни системи. Различните видови на поддршка за МСП преку Европскиот социјален фонд изнесува повеќе од 16 € милијарди. Сите региони се подобни за финансирање преку структурните фондови со тоа што во помалку развиените региони МСП можат да добијат директна помош а во останатите региони поддршката е достапна преку бизнис асоцијации, агенции, локални администрации и други посредни структури. (European Commission - DG Enterprise and Industry, 2008, p. 27).

Табела бр.5 - Средства од ЕФРР И ЕСФ наменети за поддршка на МСП во земјите - членки

DG REGIO SFC 2007

Земја членка	Вкупно ЕУ средства(€)	Средства за поддршка на бизнисот	Поддршка на бизнисот(во проценти од вкупното ЕУ финансирање)	Директна поддршка на МСП	Друга поддршка на големите и малите бизниси	Преструктурирање на компании и приспособливост на работници
Бугарија	6.673.628.244	868.904.506	13,0%	4.8%	5.2%	3.0%
Белгија	2.063.500.766	757.121.869	36.7%	8.3%	16.0%	12.4%
Чешка	26.302.604.484	3.470.398.230	13.2%	5.6%	3.7%	3.8%
Данска	509.577.239	295.200.591	57.9%	23.6%	6.2%	28.1%
Германија	25.488.616.290	9.078.737.850	35.6%	14.5%	14.0%	7.2%
Естонија	3.403.459.881	417.229.814	12.3%	5.7%	4.7%	1.9%
Грција	20.210.261.445	2.781.897.293	13.8%	6.4%	4.4%	2.9%
Шпанија	34.657.733.981	7.976.003.723	23.0%	9.7%	8.4%	5.0%
Франција	13.449.221.051	3.308.764.271	24.6%	10.1%	7.3%	7.2%
Ирска	750.724.742	66.000.000	8.8%	2.1%	5.3%	1.3%
Кипар	612.434.992	105.350.000	17.2%	5.5%	9.9%	1.8%
Латвија	4.530.447.634	550.034.332	12.1%	6.2%	4.9%	1.1%
Литванија	6.775.492.823	1.113.969.749	16.4%	8.6%	4.7%	3.2%
Луксембург	50.487.332	4.038.987	8.0%	6.5%	1.5%	0.0%
Унгарија	24.921.148.600	4.244.897.790	17.0%	4.5%	10.06%	2.0%
Малта	840.123.051	64.500.000	7.7%	2.8%	2.6%	2.3%
Холандија	1.660.002.737	725.269.732	43.7%	12.9%	5.9%	24.9%
Австрија	1.204.478.581	624.969.609	51.9%	15.5%	23.8%	12.5%
Полска	65.221.852.992	11.053.964.262	16.9%	5.5%	9.1%	2.4%
Португалија	21.411.560.512	4.675.681.165	21.8%	7.2%	12.3%	2.4%
Романија	19.213.036.712	2.676.477.698	13.9%	3.0%	6.1%	4.9%
Словенија	4.101.048.636	974.566.274	23.8%	17.6%	4.3%	1.9%
Словачка	11.360.619.950	777.781.152	6.8%	3.9%	1.5%	1.5%
Финска	1.595.966.044	740.051.831	46.4%	21.5%	14.3%	10.6%
Шведска	1.626.091.888	727.033.589	44.7%	19.2%	14.7%	10.8%
Велика Британија	9.890.937.463	4.359.325.869	44.1%	17.8%	12.3%	14.0%
ЕУ - 12	173.955.897.999	26.318.073.807	15.1%	5.4%	7.0%	2.8%
ЕУ - 15	162.534.475.474	42.036.209.534	25.9%	10.5%	9.6%	5.8%
ЕУ - 27	336.490.373.473	68.354.283.341	20.3%	7.8%	8.3%	4.2%

Извор: European Parliament, *Impact and effectiveness of the structural funds and EU policies aimed at SMEs in the regions*, October 2011, p.61

Како што веќе погоре споменавме, главните извори на средства за поддршка на МСП се: Европскиот фонд за регионален развој, Кохезиониот фонд и Европскиот социјален фонд. Покрај нив постојат и други комплементарни иницијативи преку кои се обезбедуваат средства за МСП а тоа се:

ЏЕРЕМИ иницијатива (JEREMIE - Заеднички европски ресурси за микро и средни претпријатија). Оваа иницијатива им нуди на земјите - членки, преку нивните национални или регионални управни органи можност да користат дел од нивните структурни фондови за финансирање на мали и средни претпријатија (МСП) преку заеми или гаранции, револвинг фонд итн. Оваа иницијатива беше развиена од страна на Европската комисија и Европскиот инвестиционен фонд. Како чадор фонд, ЏЕРЕМИ иницијативата е подобна за финансиски посредници, а не за МСП директно. (European Union, August 2009, p.9).

Преку овие средства може да се поддржува:

- создавање на нов бизнис или проширување на постојните,
 - пристап до капитал (особено за малите и средни претпријатија) за модернизирање на активностите, развој на нови производи или проширување на пазарот,
 - бизнис ориентирано истражување и развој, трансфер на технологија, иновации и претприемништво,
 - технолошка модернизација на производните структури,
 - продуктивни инвестиции кои создаваат одржливи работни места.
- (http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jeremie_en.cfm#2)

ЏЕСИКА иницијатива (JESSICA - Заедничка европска поддршка за одржливо инвестирање во урбаните области). Џесика иницијативата е во партнерство со Европската инвестициона банка и Советот на Европската банка. Таа промовира одржлив урбан развој преку поддршка на проекти во следниве области:

- урбаната инфраструктура - транспорт, вода / отпадни води, енергија,
- наследство или културни локалитети,
- создавање на нови комерцијални простори за малите и средни претпријатија, ИТ сектор и / или сектор за истражување и развој,

- универзитетските згради - медицински, биотехнички и други специјализирани установи,
- подобрување на енергетската ефикасност.

(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jessica_en.cfm#2)

ЈАСМИН иницијатива (JASMINE - Заедничка акција за поддршка на институциите за микрофинансирање во Европа), се фокусира на обезбедување на пристап до финансии за започнување на мали бизниси за социјално исклучените луѓе и етничките малцинства кои сакаат да се самовработат. (Нобе, 2010, р.318).

Средствата од оваа иницијатива се фокусираат на активности за подобрување на квалитетот на микро услугите и воспоставување на добра практика во овој сектор.

Преку Јасмин иницијативата се достапни два вида на услуги и тоа:

- Градење на капацитетите насочени кон корисниците избрани преку повици за изразување на интерес, раководен од страна на ЕИФ
- Микрофинансиски развојни алатки и услуги за целиот микрофинансиски сектор.

(http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jasmine_en.cfm#2)

Технолошка помош, за бизнисите во Штаерска

Technofit проектот доби:

97.400€ од Европскиот фонд
за регионален развој

Период: април 2005 – март
2006

Сеопфатна технолошка експертиза приспособена на потребите на бизнисот - тоа е она што Technofit Про го понуди за малите бизниси во југоисточниот дел на Австрија. Три универзитети и голем институт за истражување и развој ги комбинирале своите сили да им помогнат на малите бизниси за примена на модерната технологија.

Technofit Про проектот бил директно насочен кон олеснување/поттикнување на иновациите во малите бизниси. Поддршката - која инаку не би постоела била насочена кон проширување на знаењето и технолошка експертиза на овие бизниси. Со овој проект бизниси со малку или никакво искуство во иновативните процеси биле ставени под крилото на Technofit Про, чии вработени од седум експерти со помош на стручноста на околу 1 000 научници им помагале на претпријатијата во специфицираните области. Во рамките на оваа иницијатива, 160 мали и средни претпријатија земале учество на специјално организираниите Technofit Про настани; 30 претпријатија добиле индивидуален експерт или им биле дадени насоки за иновациски проекти.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.90 -91

Раст на извозот во Северна Данска

Програмата за извоз на Северен
Јутланд доби:

670.000€ од Европскиот фонд
за регионален развој

Период: јануари 2002 –
декември 2004

Со неискористен извозен потенцијал за регионот кој се проценува од 540 милиони € до 670 милиони €, проектот „Креирање на Програмата за извоз на Северен Јутланд“ во Данска беше пробен инструмент во обезбедување на поддршка на малите бизниси да го зајакнат регионалниот извоз и можностите за работа. Евалуацијата по завршувањето на проектот покажа зголемување и во извозот.

Оваа програма јасно покажала дека иновативно и ефективно користење на финансиска поддршка преку ЕУ фондовите дава значајни ефекти.

Од програмата имале корист 87 бизниси а, исто така, била подготвена и нова фаза за околу 150 бизниси.

Од моментот кога иницијативата започнала да се имплементира, вкупниот годишен приход на бизнисите кои биле дел од програмата се зголемил за 8.600.000 €, а вкупната продажна вредност, исто така, се зголемила за 6.000.000 €.

Некои од придобивките за регионот Северен Јутланд се:

- Извозот се зголемил за 35%
- Се креирале 900 нови работни места.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.82 -83

3. Кохезионата политика и инвестирањето во луѓето

На ЕУ и се потребни 24 милиони повеќе работни места за да ја постигне својата цел: стапка на вработеност од 70%. Со стареењето на населението во Европа, вработувањето и обуката на работната сила станаа уште позначајни. Стапката на вработеност, нивото на вештини и влијанието на демографските промени се разликуваат значително помеѓу ЕУ регионите. Изнаоѓањето на начини за создавање на повеќе и подобри работни места и образована работна сила се главните предизвици на ЕУ кохезионата политика.

Во текот на 2000-2006 година, регионалната политика на ЕУ издвоила 69 милијарди €, или околу 30% од Структурните фондови за развојот на човечките ресурси и вработување преку Европскиот социјален фонд. Сепак, придонесот на кохезионата политика за јавни инвестиции во земјите-членки варира од држава до држава, од 2% во Данска до 15% во Италија. Најголемиот придонес на кохезионата политика во делот на вработувањето и социјалната заштита е поддршка на поединци. Се проценува дека со една дополнителна година на образование или соодветна програма за обука се зголемува продуктивноста од 5 % веднаш, а за дополнителни 5 % на долг рок.

Освен програмите спроведени преку Цел 1, оние имплементирани преку Цел 2 се многу значајни за создавање на нови работни места. Во шест земји каде што беше извршена процена, преку програмите подобни за Цел 2, се креирале 450.000 нови работни места.

Во врска со одржливоста на создадените работни места направени се неколку оценувања. Така на пример, во западниот дел на Велс, во Цел 1 регионот, речиси сите од 40.000 новосоздадените работни места се одржале, и речиси половина од овие работни места се пополниле од страна на невработени лица. Според проценки, околу 200.000 работни места биле создадени во Франција до 2006 година, од кои 75% се одржале. Од овие работни места, 44 % биле резултат на поддршка на малите и средните претпријатија, а само 5 проценти биле резултат на поддршката на големите претпријатија. (Miric, 2010, p.71-74)

Во периодот помеѓу 2007 и 2013 година, кохезионата политика инвестира 95 милијарди € во човечки ресурси – 76 милјарди € преку Европскиот социјален фонд (ЕСФ) и 19 милијарди € преку Европскиот фонд за регионален развој (ЕРДФ).

Повеќе од 70 милијарди € од Европскиот социјален фонд ќе се инвестираат во обуки, вработување и активности за подобрување на социјалната инклузија. Исто така, Европскиот фонд за регионален развој инвестира во инфраструктура поврзана со вработувањето, образованието и обука, како што се училиштата, болниците и згрижувачките објекти. Признавајќи ја повратната инвестиција од образованието во раните фази на животот, сите земји-членки распределуваат значителна сума на средства за модернизација и реформи во образованието и системите за обука. На пример, Данска има за цел 45% од неквалификувани работници да учествуваат на обуки во рамките на една година. Неколку земји-членки, вклучувајќи ги Германија, Шпанија, Латвија, Литванија, Кипар, Данска и Естонија, имаат поставено амбициозна цел за стапката на вработеност од 70%, додека Велика Британија има поставено достигнување на стапка на вработеност од 80% како свој репер. (European Union, January 2008, p 20 – 21).

Ashfield центарот за обука го надминува недостигот од квалификуван персонал

Ashfield Центарот за вештини добил:

2,5 милиони € од Европскиот фонд за регионален развој

Обезбедување на обука релевантна за локалниот пазар на трудот е еден начин на кој Ashfield центарот за вештини го поттикнувал вработувањето во регионот погоден од падот на индустријата за ископ на јаглен и трикотажни индустрии. Во соработка со работодавците, Центарот проактивно влијае да се надмине недостигот од квалификуван персонал преку високо квалитетни стручни курсеви.

Ashfield Центарот за вештини ги обучувал студентите за различни теми за стандардите на индустријата благодарение на својата способност да имитира вистински индустриски и комерцијални средини. Студентите преку овој центар, исто така, можеле да учествуваат на обуки / работилници од областа на градежништво, инженеринг, угостителство, дадени од експерти од таа област како што се вработените/експертите во RAC, Carillion и Charnwood. Проектот беше именуван од другите како "амбасадор за претпријатието" како резултат на уникатниот пристап во процесот на негување на претприемништвото во заедницата, силните врски со индустриските и комерцијалните партнери и синергијата што е постигната помеѓу Центарот и голем број на партнери од јавниот и приватниот сектор. Силните врски со работодавачите, како што се RAC и Carillion, помогнаа учениците од сите возрасти да се здобијат со вистински квалификации и вештини за развој на кариери во сектори како што се инженерството, градежништвото, здравје и нега, туризмот и културата.

Достигнувањата на Центарот се: креирање на 50 работни места, помош и совети дадени на 67 бизниси за раст и развој, создавање на 200 нови места за школување, обука на околу 1500 луѓе за развој на вештини.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co-funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.312-313.

Островот нуди поголем избор за студии

Борнхолм академијата
добила:

1.6 милиони € од Европскиот
фонд за регионален развој

За периодот:2000 - 2006

Животот на еден остров често е соочен со предизвици како резултат на географската изолација и расположливата инфраструктура. Островот Борнхолм, кој се наоѓа на исток од Данска во Балтичко Море, е еден таков пример, каде што привлекувањето на учениците и на наставниците честопати се покажуваше тешко. Меѓутоа, со помош на финансирање од ЕУ, проектот Борнхолм академија резултирал со поширок опсег на курсеви, поголеми наставни објекти и поатрактивна средина за студирање.

Квалитетот на високото образование на Борнхолм е пресуден фактор за развојот на островот, преку кој може да се осигура дека регионот може целосно да се интегрира на националните и на меѓународните пазари. Поради тоа, високо обучените и високо квалификуваните граѓани се приоритет на островот.

Студентскиот центар Snogrebakken на островот опфаќа некои 5 000 квадратни метри. Преку проектот во Центарот се смести Центарот за образовни ресурси, којшто нуди тренинзи и обезбедува тренинг материјали на сите образовни институции на островот. Институциите се антени на поголеми образовни институции од други места во Данска. Придобивките за жителите на островот од проширувањето на академијата, се во тоа што тие имаат многу поширок избор на курсеви, а на тој начин не се обврзани да се селат на копното. Новата зграда и новите образовни можности, исто така, создале поатрактивна средина, со што Центарот стана привлечен и за студентите и за наставниците на островот. Преку проектот се создале осум нови работни места. Бројот на студенти е во пораст и Центарот генерира значителни финансиски добивки за регионот, со соодветни 2.000.000 € во годишен обрт.

4. Подобрување на територијалната кохезија преку развој на транспортната инфраструктура

Подобрување на пристапноста е од суштинско значење за зајакнување на регионалните економии и зголемување на конкурентноста.

Инфраструктурата е еден од предусловите за економски раст. Неефикасните инфраструктурни услуги можат да ги попречат инвестициите, а со тоа и да се намали стапката на економски раст, која влијае на степенот на невработеноста.

Транспортната инфраструктура е еден од највидливите примери на она што може да се постигне со помош од ЕУ структурните фондови и кохезионите фондови. Подобрување на пристапноста е од клучно значење за зајакнување на регионалните економии и остварување на кохезија и конкурентност. ЕУ – транспортната политика промовира одржлива мобилност за лица и стоки, обезбедува ефикасност, сигурност и минимизирање на негативните ефекти врз животната средина.

Постојат голем број на акции во областа на инфраструктурата (транс-европските транспортни мрежи (TEN-T), воздушниот, патниот, железничкиот, поморскиот и градскиот превоз, како и внатрешните патишта, мултимодалниот транспорт, безбедноста и правилата за државна помош), кои се кофинансираат преку кохезионата политика.

Околу 22% од средствата на ЕУ кохезионата политика се наменети за инвестиции во транспортни проекти, како одраз на огромниот придонес кој модерната и ефикасната транспортна мрежа ја има за постигнување на економски успех и социјален развој. (European Union, August 2009, p.7).

Кохезиониот фонд и Европскиот фонд за регионален развој особено придонесоа за значително модернизирање на транспортната инфраструктура во помалку развиени земји-членки и региони.

Во кохезионите земји, густината на автопатската мрежа се зголеми од 80% од ЕУ просекот во 1991 година на 110% во 2001 година. Модернизацијата на железничката мрежа оди побавно, но со значителен напредок во електрификацијата: процентот на електрифицирани линии се зголеми од 48% на 56% во Шпанија и двојно во Португалија. Многу е важно да се нагласи дека беа

воведени шеми на јавно-приватно партнерство во некои големи проекти (на пример, мостот Васко де Гама во Португалија и автопатот Дрогеда во Ирска).(Mairate, 2006, p.170).

Во текот на програмскиот период 2000-2006 година, значителни средства од структурните фондови биле потрошени за патниот сообраќај (47 отсто од вкупните средства наменети за развој на транспортот), и железничкиот сообраќај (31 проценти од вкупните средства). Во овој период, особено големи инвестиции биле направени во Шпанија и Португалија. Преку нивните програми била кофинансирана изградбата на околу 1.200 километри патишта и со тоа се зачуваа околу 1,2 милиони часа патување на годишно ниво. Во овој период, исто така околу 450 км на железничките линии се изградиле за брзите возови меѓу Мадрид, Сарагоса и Лерида. (Miric, 2010,p.79)

Треба да се напомене дека инвестициите во транспортот, во зависност од видот, имаат двојно влијание врз животната средина:

- директно влијание преку изградбата на самиот инфраструктурен објект и
- индиректно влијание – намалување на загадувањето на воздухот и бучавата, предизвикани од зголемениот сообраќај.

Загадувањето на воздухот претставува проблем особено во поголемите урбани центри како што се Атина, Даблин и Лисабон.

Директното влијание на инвестициите во транспортот може да се види преку зголемување на вработувањето, првенствено во градежниот сектор. Покрај тоа, побарувачката за градежни материјали и машини се зголемува. Нема сомнение дека овие ефекти се краткорочни и траат толку долго колку што трае изградбата. Долгорочни ефекти од одредена инфраструктурна инвестиција зависат од постојните или дополнителни инвестиции во регионот, работната сила квалификациите, развојот на претприемништвото итн.

Ефикасната и безбедна транспортна инфраструктура овозможува раст на продуктивноста, ја олеснува и поттикнува мобилноста на луѓето и стоките и преку намалување на изолацијата создава предуслови за рамномерен регионален развој.

Директен придонес од развојот на транспортната инфраструктура се гледа не само во намаленото време за патување и зголемената вработеност, туку и во поголемата безбедност во превозот, привлекување на меѓународни транзитни текови и подобрување на атрактивноста на одредена територија за дополнителни инвестиции и туризмот, како и за развој на прекуграничната трговија како предуслови за рамномерен регионален развој. (Miric, 2010,p.80)

Инвестициите преку кохезионата политика во транспортот во периодот помеѓу 2007 и 2013 година се концентрирани на "конвергентните" региони и тоа за следните видови проекти:

- ТЕН-Т проекти за кои се издвоени 38 милијарди € (11% од вкупните инвестиции преку кохезионата политика). Околу половина од средствата ќе бидат инвестирани за патната инфраструктура а половина за железница.
- Околу 45 милијарди € ќе бидат достапни за патната инфраструктура, вклучувајќи ТЕН –Т и за национални, регионални и локални патишта.
- За железничката инфраструктура ќе бидат потрошени околу 23.6 милијарди € вклучувајќи и ТЕН-Т проекти.

Други средства кои вклучуваат: пристаништа и внатрешна пловидба: 4.1 милијарди € (1.2%), мултимодален транспорт и интелигентни транспортни системи: 3.3 милијарди € (1%);аеродроми: 1.9 милијарди € (0,5%); урбан транспорт: 1.9 милијарди € (European Union, January 2008, p.12-13).

Нов начин на живот преку продолжување на подземната железничка линија

Проектот за модернизирање на
Сиркуметнеа добил:

114,59 милиони€ од ЕФРР

За периодот 2007 – 2013 година

Железничката линија Circumetnea чиј пат води околу величествената планина Етна во Сицилија, им дава можност на посетителите да ги видат најголемите активни вулкани на Европа. Линијата, која е изградена на крајот на 19 век, започнува од Катанија, поминува покрај Етна, и пристигнува во крајбрежниот град Riposto, околу 30 км северно од Катанија. Линијата поминува низ живописни предели, но истата не е во можност да ги исполни барањата на растечкиот град. Огромниот сообраќаен метеж ја доведе Катанија до секојдневни застои во сообраќајот. Во текот на изминатите 35 години, една четвртина од населението се преселило надвор во предградието на градот. Резултатот од тоа е зголемен метеж и загадувањето на животната средина. Поради тоа со овој проект се предвидувало додавање на 4 нови станици на постојната Ferrovie Circumetnea подземна линија со зголемување на вкупната должина од 3,8 км на 12,8 км. Првите две во моментот се во фаза на изградба (Galatea-Џовани XXIII и Џовани XXIII-Stesicoro), и со нив ќе се зголеми продолжувањето на тековната линија до урбаниот центар на Катанија. Останатите две (Борго-Nesima и Nesima-Misterbianco Центро) ќе го поврзат центарот на Катанија со северозападното предградие на градот и со урбаниот центар на соседната општина Мистербјанко и неговата индустриска и економска зона. Придобивките од продолжената линија ќе ги почувствуваат околу 508 850 жители за кои бучавата ќе биде намалена, сообраќајот ќе се олесни и воздухот ќе биде почист. Преку овој проект се очекува да се намалат и сообраќајните незгоди. Економски гледано, со проширување на подземната линија ќе се овозможи полесен пристап за локалните компании (персоналот и потенцијалните клиенти).

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.190 - 191

Бизнисот цвета во реконструираниот аеродром Талин

Проектот: Развој на патнички терминал на аеродромот во Талин доби:

24 милиони€ од Кохезиониот фонд

За периодот: октомври 2006 – август 2008

Поради неочекуваниот пораст на бројот на патници, во комбинација со потребата Естонија да ги исполни барањата за Шенген зоната, се појави потреба за реконструкција на патничкиот терминал на аеродромот Талин. Работата беше завршена во август 2008 година и се состои од подобрена заштита на безбедноста на објектите, девет патнички мостови, 14 бесплатни интернет киосци и бесплатен безжичен интернет, и проширување и модернизација на терминалната зграда кон север и југ.

Новиот терминал е двапати поголем од претходниот со 14.000м² оперативен простор додаден на претходниот. Со оваа реконструкција аеродромот Талин сега е еден од најдобрите во балтичките земји. Со проширувањето се овозможи бројот на патници да достигне до 2.4 милиони на годишно ниво. Финансирањето на овој проект е обезбедено од страна на аеродромот и е кофинансиран од страна на Кохезиониот фонд на ЕУ.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p. 208 209

5. Кохезионата политика и заштита на животната средина

Животната средина е многу важен фактор за подобрување на привлечноста на регионите и задржување на висококвалификувана работна сила.

Постојат големи разлики помеѓу земјите-членки и нивните региони во однос на заштита на животната средина, проблемите кои се закануваат на животната средина, како и локалните капацитети кои треба да одговорат на овие проблеми.

Кохезионата политика има значаен придонес за заштита на животната средина, како основен предуслов за одржлив развој и подобар квалитет на животот.

Обезбедување на одржлив развој и високо ниво на заштита на животната средина се бара во сите политики на Европската унија.

ЕУ регионалната политика може да придонесе за одржливост преку промоција на технологии кои водат сметка за заштита на животната средина и поддршка на енергетски и инфраструктурни иницијативи кои обезбедуваат високо ниво на квалитет на водата, воздухот и почвата.

2007 година е клучна година во борбата на ЕУ со климатските промени во која е поставена цел за намалување на емисијата со гасови за 20% до 2020 година, зголемување на процентот на искористувањето на обновливата енергија во вкупната потрошена енергија за 20% и зголемување на енергетската ефикасност за 20% до 2020 година. (European Union, November 2008, p.11).

Животната средина може да биде извор на економски раст преку поттикнување на иновативни и чисти технологии, поттикнување на ефикасна употреба на енергија, развој на еко-туризмот итн.

Регионалната политика води сметка за заштита на животната средина преку:

1. директно инвестирање во инфраструктура за заштита на животната средина како што се пречистителните станици;
2. осигурување дека сите релевантни програми се предмет на оцена за нивното влијание врз животната средина;
3. обезбедување дека се води сметка за заштита на животната средина при подготовката на сите големи проекти и

4. поттикнување на учеството на претставниците на лоби групи за заштита на животната средина во подготовката и надгледувањето на програмите. (European Union, August, 2009, p.6).

Со помош на средствата од Структурните фондови, во периодот помеѓу 1989 и 1999 година, процентот на населението поврзано со системи за водоснабдување пораснал од 65% до 95% во Португалија и достигнал 50% во Грција. Во истиот период процентот на населението поврзано со отпадни и пречистителни станици се зголемил од 50% до 90% во Португалија и од 44% до 80% во Ирска, додека во Грција достигнал 53%. (Mairate, 2006, p.170)

Во текот на програмскиот период 2000-2006 година, околу 13 отсто од средствата од Структурните фондови биле инвестирани во проекти за снабдување со квалитетна вода, заштита на водите, третман на отпадот, одржливи извори на енергија, заштита од бучава и загадување на воздухот. Најдобри резултати се постигнале во областа на снабдувањето со вода. Во текот на овој период, во Шпанија биле реконструирани околу 2.000 километри водоводни цевки и биле изградени 600 км.нови цевки со што се опфатило околу 2.6 милиони од населението (околу 6 проценти од шпанското население). Резултати, исто така, се постигнале и во областа на управувањето со отпадот. Во италијанските региони подобни за Цел 1, преку фондовите на Европската унија се решил проблемот со отпадот во една територија со население од 6,4 милиони. (Miric, 2010, p.81-83)

Во текот на овој период, преку кохезионата политика се зголемија инвестициите и во обновливите извори на енергија. Најголем корисник на овие видови на проекти (употреба на силата на ветерот, биомасата, соларната енергија, итн) била Португалија.

Некои програми, како што се оние за обезбедување на непречено снабдување со вода и вода за пиење, не само што придонесуваат за заштита на здравјето на населението, туку се и од суштинско значење за развојот на одредени индустрии како што се земјоделството и туризмот.

Вкупниот износ на Структурните и Кохезионите фондови наменети за поддршка на програми за поддршка на животната средина за програмскиот период 2007 –

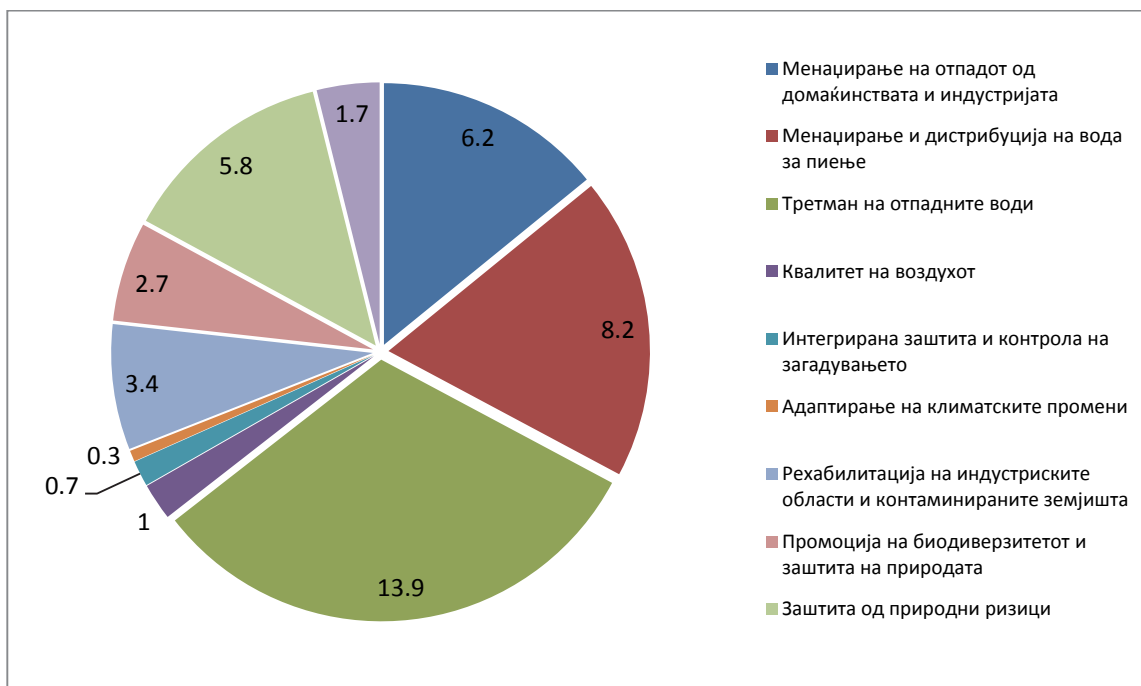
2013 година е двојно поголем од претходниот период и изнесува околу 104 милијарди €, од вкупниот буџет од 344 милијарди € на кохезионата политика за периодот 2007 – 2013 година (30% од вкупните средства). (European Commission, September 2010, p.2).

Од овие средства 44 милијарди € се наменети за директни инвестиции во животната средина, како што се: инвестиции за заштита на водите и третманот на отпадните води, подобрувања на квалитетот на воздухот, заштита на природата и биолошката разновидност, заштита од природни ризици, контрола на загадувањето и рехабилитација на индустриските капацитети. (Графикон бр. 7)

Останатите 60 милијарди € се наменети за индиректна поддршка за заштита на животната средина, на пример, преку развивање на транспорт кој води сметка за заштита на животната средина, одржлива енергија и урбана рехабилитација.

Кохезиониот фонд (кој е достапен за Бугарија, Кипар, Чешка, Естонија, Грција, Унгарија, Латвија, Литванија, Малта, Полска, Португалија, Романија, Словачка, Словенија и Шпанија) е главен извор на финансии за инфраструктурни проекти поврзани со животна средина (особено за проекти во областа на енергетската ефикасност, обновливите извори на енергија, железнички транспорт и интермодални или системи на јавен превоз). Со ваков вид на проекти на овие земји им се помага побрзо да ги исполнат ЕУ еколошките стандарди.

Графикон бр. 7 - Распределба на средствата од кохезионата политика алоцирани за директни инвестиции во животната средина (2007 – 2013)(во милијарди €)

Извор: European Commission, *Cohesion policy and the environment*, EU Publications Offices, September 2010, p.2

Додека климатските промени се голем предизвик, тие во исто време отвораат и можности за нови бизниси (7% од населението живее во региони во кои постои редовен ризик од поплави, уште 9% од населението живее на места каде што закана претставува сушата). Регионалните програми имаат за цел балансиран пристап помеѓу заштитата на природните ресурси преку користење на обновливи и алтернативни извори на енергија, вклучувајќи ги ветерот, сончевата енергија и биомасата, а во исто време развој на најсовремена технологија која ќе ја направи ЕУ конкурентна. Инвестициите во еколошки одржлива технологија може да овозможат Европа да ги исполни своите цели за количината на емисии на јаглерод диоксид.

Вчера отпад а денес енергија

Проектот доби:

7.14 милиони € од
Кохезиониот фонд

За периодот: април 2004 –
ноември 2008 година

Талин исфрлаше околу 200 000 тони комунален отпад во депонијата Pääsküla на годишно ниво. Ова резултираше со купишта губриште (околу 40 метри високо и повеќе од 30 хектари широко). По 4 децении оваа депонија била затворена во 2003 година и со помош на проект финансиран преку Кохезиониот фонд истата се расчисти. Денес таму се произведува биогас, од кој се добива топлина и електрична енергија за работата на една локална енергетска компанија.

Градските власти сè уште работат на тоа областа да ја претворат во рекреативна зона.

Во текот на последната деценија, со цел исполнување на ЕУ Директивата за депонии, Естонија вовеле нови центри за управување со отпад, кои промовираат рециклирање и обновување а старите депонии се затвориле со расчистување на истите.

Таа сега има само пет големи општински депонии коишто внимателно се раководени со цел да се намали нивното влијание врз животната средина наместо претходно 350-тини главно неменаџирани депонии.

Тригодишното расчистување на депонијата *Pääsküla* преку проектот довело до големи подобрувања на локално ниво:

- Подобрување на квалитетот на водата, како и
- враќање на одредени диви животни.

Проектот резултирал и со вклучување на систем за собирање на водата и за наводнување и систем за собирање на депонискиот гас - со седум километри цевки, три регулациони станици, компресор и согорувач на гас.

Биогасот кој се собира се користи за продажба на топлинска и електрична енергија во локалната енергетска компанија. Вкупната топлинска енергија произведена и продадена со користење на биогасот е околу 10 GWh / на годишно ниво.

Со имплементацијата на проектот исчезнала и лошата миризба од подрачјето, реките станале почисти а наместо галеби или глодари – се повеќе се среќавале елени, лисици и зајаци. Благодарение на намалувањето на трошоците преку добивање на пониски тендери, дополнителните пари се искористиле за изградба на објект за сортирање на отпадот и чистење на 300 метри широка санитарна зона околу депонијата.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.142 - 143

Сортиртање на отпадот со висока технологија

Проектот добил:

20.33 милиони € од Кохезиониот фонд

За периодот: август 2005 – август 2009

Во последните години, справувањето со ѓубрето е еден од приоритетите во многу европски градови, вклучувајќи ја и општина Целје, која се наоѓа во централно – источна Словенија. Пред спроведување на горенаведениот проект, програмата за заеднички третман на отпадот им служела на 185 000 жители во 17 општини. По завршувањето на проектот, Центарот за регионално управување со отпадот им служи на 31 општина со околу 250.000 жители.

Со финансиска поддршка од ЕУ, преку овој проект се поддржало решавањето на проблемот за управување со комунален отпад. Со воведувањето на современи методи за третман, количеството на отпадот на депонијата во овој регион би требало да се намали за околу 62% на долг рок. Проектот помогна да се осигури дека капацитетите на Центарот за третман на управување со отпад се во согласност со европските технички и еколошки стандарди што се однесуваат на отпадот и депониите.

Средствата од проектот биле искористени за две работи: прво, изградба на систем за механичко-биолошки третман за општинскиот отпад со вкупен капацитет од 61.000 тони на отпад годишно и второ, изградба на систем за топлински третман на комуналниот отпад со вкупен капацитет од 20.000 тони на биолошки отпад и 5.000 тони на сушен талог. Нивото на метан (CH₄) и емисиите на стаклени гасови во депониите опаднале како резултат на намалените количини на органски отпад во депониите. Исто така, сега постои и помалку талог и помалку биоразградлив отпад во депониите. Една важна карактеристика е дека понудата на топлина се генерира, со што се минимизира потрошувачката на необновливите извори на енергија. Воведувањето на една ваква технологија значи почист воздух и подобра животна средина за жителите и фирмите, а исто така и за оние кои го посетуваат регионот.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.128 - 129

6. Одржлив развој преку создавање на иновативни региони

Иновациите се клучни за подобрување на конкурентноста на ЕУ, зголемување на растот и зголемување на работните места. Сепак, иновацијата значи повеќе од создавање на нови производи. Иновациите значат и изнаоѓање на нови процеси, генерирање на нови услуги, искористување на нови идеи итн. Со еден збор, можеме да кажеме дека иновацијата е изнаоѓање на нови работи или вршење на работите на поинаков начин. Таа е од суштинско значење за конкурентноста на регионите на глобалните пазари.

Намалување на иновацискиот дефицит во европските региони е клучна задача за кохезионата политика. Во ЕУ се идентификувани голем број на региони со ниво на иновации под просекот на ЕУ. Најниско на оваа скала се регионите во Грција, Шпанија, Португалија, Чешка и Полска. Немајќи податоци за состојбите во Романија и Бугарија се проценува дека приближно половина од регионите во ЕУ – 27 имаат голем јаз во областа на иновациите.

За програмскиот период 2000 – 2006 година се дизајнираа „Регионални програми за иновативни акции“ кофинансирани од страна на ЕФРР со цел да им се даде можност на регионите да експериментираат во три области и тоа:

- Регионални економии базирани на знаење и технолошки иновации
- Информатичко општество во служба на регионалниот развој
- Одржлив развој и регионален идентитет

Во овој период се кофинансирале 183 регионални програми за иновативни акции во ЕУ – 15 со буџет од 400 милиони евра .

Последните статистички податоци ги потврдиле големите разлики помеѓу земјите членки на ЕУ и регионите во областа на истражувањето и развојот (R & D) и иновациите. Трошоците за истражување и развој изнесувале во просек 1,84% од БДП на ЕУ-27 во 2005 година, што е малку во споредба со САД (2,67%) и Јапонија (3.2%). Финска и Шведска се единствени земји-членки кои трошат повеќе од 3% од нивниот БДП за истражување и развој и само 27 од 268 региони во ЕУ во моментот го достигнуваат ова ниво.

Повеќе од 100 региони трошат помалку од 1% од БДП за истражување и развој (Јужна Европа и новите земји – членки). Три земји-членки - Германија, Франција и Обединетото Кралство – опфаќаат две третини од вкупните расходи на ЕУ за истражување и развој. Најголеми зголемувања на трошоците за истражување и развој во периодот од 2001 – 2004 година се забележале во Естонија (+19%), Кипар (+18%), Литванија (+14%) и Шпанија (+13%). (European Union, January 2008, p.14 - 15).

Активности кои можат да ги олеснат и да ги поттикнат иновациите на регионално ниво се: инвестиции во инфраструктура, опрема и објекти; зајакнување на врските помеѓу индустриските зони и истражувачките институции; поддршка на кластерите, научни и технолошки паркови; поттикнување на мобилноста на истражувачите и партнерства меѓу институтите за обука и локални технолошки претпријатија.

Преку кохезионата политика се поттикнува истражувањето и развојот и иновациите со вкупните финансиски средства од речиси 60 милијарди € за програмскиот период 2007 – 2013 година (17,3% од вкупните фондови на кохезионата политика), што претставува двојно или тројно зголемување на финансиските ресурси наменети за истражување и развој и иновации во споредба со претходниот период.

Од овие средства, 15.6 милијарди се насочени за истражувачките центри и инфраструктура, 26.5 милијарди € за трансфер на технологија и истражување и развој и иновациска поддршка за компаниите, и 15 милијарди € за информатичките и комуникациските технологии.

Активностите се фокусираат на четири области:

- зајакнување на соработката помеѓу бизнисите и помеѓу бизнисите и јавните истражувачки институции, која ќе се постигне преку трансрегионални кластери
- поддршка на истражувањето и иновациите во МСП
- поттикнување на регионалната прекугранична и транснационална соработка и
- зајакнување на човечките ресурси и човечкиот капитал во области со огромен потенцијал за раст.

Табела бр.6 - Сумирана споредба на финансиските средства наменети за иновации 2007 – 2013 наспроти 2000 – 2006 година

2007 – 2013 година		
Категорија на иновации		Сите категории
Средства од ЕУ (милиони €)	% од вкупниот буџет	Вкупен буџет на ЕУ
85.198	25	342.760
2000 - 2006		
Категорија на иновации		Сите категории
Средства од ЕУ (милиони €)	% од вкупниот буџет	Вкупен буџет на ЕУ
25.502	11	224.441

Извор: Commission of the European Communities, *Commission staff working document SEC(2007) 1547: Regions delivering innovations through Cohesion policy*, November 2011, p.21

Од табелата бр.6 може јасно да се констатира дека за програмскиот период 2007 – 2013 година ЕУ – 15 (30% од вкупниот буџет на кохезионата политика) имаат издвоено повеќе средства за поддршка на иновациите отколку ЕУ – 12(20% од вкупниот буџет на кохезионата политика).

Најголеми финансиски средства за поддршка на иновациите се издвоени во Данска (69,2%), Финска (54,01%), Австрија (49,20%), Холандија (48,65%), Велика Британија (44,75%), Германија(32.95%).

Значителни средства за финансирање на програми за иновации се обезбедени во земјите како што се Шпанија, Полска, Грција, Чешка, Унгарија, Португалија и Словачка. Во Франција и Холандија, иновациите се главен приоритет во сите регионални програми, и опфаќаат половина од вкупните трошоци.

Во помалите земји-членки, во програмите се вклучени иновациите заедно со други приоритети како што е развојот на инфраструктурата. Ова е случај како на пример

за балтичките земји, за Малта и Словенија, но, исто така, важи и за Данска. Но, тоа не значи дека овие земји ставаат помал акцент на иновациите. На пример, Литванија планира да распредели 8% од вкупните средства за истражувачка инфраструктура и уште 8% за создавање на информатичко општество.

Табела бр. 7 - Трошоците за иновации во земјите – членки за периодот 2007 – 2013 година

Земја - членка	Вкупно ЕУ средства(€)	Средства за иновации	Иновации (%)
Бугарија	6.673.628.244	854.810.079	12.81%
Белгија	2.063.500.766	664.660.905	32.21%
Чешка	26.302.604.484	5.889.423.494	22.39%
Данска	509.577.239	352.621.227	69.20
Германија	25.488.616.290	8.398.739.376	32.95%
Естонија	3.403.459.881	822.898.618	24.18%
Грција	20.210.261.445	3.639.988.911	18.01%
Шпанија	34.657.733.981	8.966.708.458	25.87%
Франција	13.449.221.051	4.203.537.786	31.25%
Ирска	750.724.742	159.100.000	21.19%
Италија	26.645.846.320	9.451.646.837	35.47%
Кипар	603.534.992	96.300.000	15.96%
Латвија	4.530.447.634	996.408.065	21.99%
Литванија	6.775.492.823	1.487.915.167	21.96%
Луксембург	50.487.332	18.276.415	36.20%
Унгарија	24.921.148.600	3.786.227.603	15.19%
Малта	840.123.051	117.000.000	13.93%
Холандија	1.660.002.737	807.581.869	48.65%
Австрија	1.204.478.581	592.581.294	49.20%
Полска	65.221.852.992	14.199.841.734	21.77%
Португалија	21.411.560.512	5.189.012.139	24.23%
Романија	19.213.036.712	2.624.450.359	13.66%
Словенија	4.101.048.636	1.168.953.524	28.50%
Словачка	11.360.619.950	2.635.146.796	23.20%
Финска	1.595.966.044	862.027.460	54.01%
Шведска	1.626.091.888	741.045.901	45.57%
Велика Британија	9.890.937.463	4.425.945.677	44.75%
ЕТЦ	7.597.563.075	2.045.039.162	15.99%
Вкупно	342.759.567.465	85.197.888.856	24.86%
ЕУ - 12	173.946.997.999	34.679.375.439	19.94%
ЕУ - 15	161.215.006.391	48.473.474.255	30.07%

Извор: Commission of the European Communities, *Commission staff working document SEC(2007) 1547: Regions delivering innovations through Cohesion policy*, November 2011, стр. 24

Спојување на технологиите и можностите

Матео проектот добил:

4,4 милиони € од Интеррег IIIC
Програмата

Стимулирање на технолошките иновации во четирите комплементарни европски региони - Каталонија, Ломбардија, Северен Брабант и Југозападна Бохемија - беше амбициозна цел на тригодишниот Матео проект. Работејќи на политичко ниво и директно на терен, Матео проектот помогна да се зголемат иновативните процеси во малите и средните претпријатија во сите четири региони.

Со овој проект дванаесет интра регионални под-проекти беа имплементирани во осум важни сектори меѓу кои се и : биотехнологијата, фармацевтски и медицински технологии, мехатроника, обновливите енергии и технологија на производство и процеси. Преку формираните меѓународни партнерства, компаниите биле во можност да развијат нови производи и да влезат до нови пазари.

НАВИСТО е еден под-проект кој им помогнал на компаниите да идентификуваат, каде тие може да ги користат глобалните навигациски сателитски системи. Преку спојување на технолошките настани, компаниите во Каталонија, Ломбардија и Северен Брабант беа во можност да создадат партнерства едни со други – со што се зголемила нивната конкурентност и се направи размена на искуства.

Tetrinno smartex, е друг под-проект, кој им помогнал на малите бизниси од текстилниот сектор да им станат конкурентни на странските компании преку поевтини трошоци за производството. Преку овој проект беа дадени практични решенија во врска со употребата на паметни ткаенини и интерактивен текстил. На пример, тоа значи облека што ќе ја следи работата на срцето, со што се создава нов пристап кон здравствената заштита и службите за итни случаи.

Овие под-проекти, заедно со десет други, биле одобрени за ко-финансирање во март 2006 година.

Резултатите од овој проект се конкретните под-проекти преку кои компаниите од соодветните региони кои беа вклучени, работеле на развој на нови производи и влез на нови пазари преку склучување на нови меѓународни партнерства.

Проектот, исто така, довел до подобрување на знаењето за иновативните техники и за пристапот до повеќе напредни извори на трансфер на знаење во областа на технологијата.

Проектот Матео формирал меѓународен систем на технолошки трансфери помеѓу истражувачките центри и малите бизниси. Вклучувањето на повеќе земји помогнале компаниите да добијат подобри резултати отколку што би било можно доколку проектот би се имплементирал во рамките на регионално или на национално ниво.

Проектот имал силно влијание и врз создавањето на нови бизниси во осумте погоре наведени сектори.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.66 - 67

Нови можности за иновации во Полска

Центарот за технолошки инкубатор доби:

4.2 милиони € од Европскиот фонд за регионален развој

За периодот: октомври 2004 – септември 2007

Јазот помеѓу високото ниво на научен потенцијал и ниските нивоа на иновации во бизнисот се надминал во регионот Долна Шлеззија во Полска благодарение на Центарот за технолошки инкубатор. Центарот нуди можност за спојување на бизнисите со академскиот свет, односно со Универзитетот во Вроцлав (Вроцлав универзитетот за технологија и Вроцлав универзитетот за животната средина). Оваа соработка резултираше во создавањето на над 24 технолошки start-ups, вклучувајќи пет постави од страна на професори и шест лаборатории кои покриваат истражување во биотехнолошките процеси, електронското производство и вакуум технологијата. Центарот за технолошки инкубатор е дел од Вроцлав технолошкиот парк.

Паркот нуди идеални услови за мали и големи бизниси, истите да се развиваат и да работат во заемно корисна работна средина. Просториите нудат висок квалитет на канцелариски простор, лаборатории и работилници, конференциски сали, канцеларии за посета на научници, телекомуникациски услуги, како и советодавни услуги.

Шесте лаборатории сместени во Центарот покриваат: електронско производство и дијагностика; вакуум технологија, биотехнолошки процеси; електронска обработка; истражување на ниска температура; дијагностика на метални својства; и напредни машински технологии.

Секоја лабораторија е водена од компанијата лоцирана во технолошкиот парк која е посветена на обука за корисниците. Лабораториите им стојат на располагање на секоја компанија која сака да ги користи.

Паркот им нуди на компаниите уникатни објекти и услуги. Со овој проект се надополни постојниот јаз, и сега во паркот се концентрирани иновативни компании чиј број е во пораст.

Околу 96 компании се сместени во паркот. Паркот, исто така привлекува интерес од големи истражувачки институции од други места во Европа - Макс Планк Институтот за плазма (физика), Европската организација за нуклеарно истражување, ЦЕРН итн. Лабораториите кои се опремени со високо технолошка опрема, се достапни за заинтересираните компании. Тие можат да ја изнајмат опремата на краток период. Вработените во технолошкиот парк се секогаш таму за да им безбедат помош во тестирањето и обуката.

Благодарение на проектот, технолошкиот парк ги поддржува новосоздадените компании со најдобри бизнис идеи. Поддржаните компании лоцирани во Инкубаторот плаќаат намалена цени за изнајмениот простор, може да ги искористат предностите на консултантските услуги, а исто така, имаат и повластени цени за обуките за компаниите како да продолжат со нивниот бизнис.

Паркот, исто така, им помага на компаниите за финансирање на нивните бизнис идеи преку организирање на средби со бизнис ангели и вложувачи во ризичен капитал.

Извор: European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010, p.34 - 35

7. Поттикнување на соработката преку кохезионата политика

Кохезионата политика ги охрабрува регионите и градовите од различните земји – членки да работат заедно и да учат едни од други преку споделување на заеднички програми, проекти и мрежи.

Преку Цел 3 од кохезионата политика: *Европска територијална соработка*, финасирана од страна на Европскиот фонд за регионален развој (ЕФРР), се поддржуваат програми за прекугранична, транснационална и интра регионална соработка. За оваа цел за периодот 2007-2013 година е издвоен буџет од 8.7 милијарди €, што претставува 2,5% од вкупниот буџет на кохезионата политика.

Исто така, постојат голем број на инструменти за поттикнување на соработката помеѓу земјите – членки со земјите кандидатки за членки на ЕУ или потенцијалните кандидати, како и со трети земји.

Програми подобни за финансирање преку Цел 3, за периодот 2007 – 2013 година се:

- 53 прекугранични програми во рамките на ЕУ. Тие помагаат за развој на претприемништвото и малите и средните претпријатија; прекуграничната трговија; туризмот и културата; управувањето со животната средина; транспортните и комуникациските мрежи; управувањето со отпадните води и енергијата; и судска и административна соработка.
- 13 програми за транснационална соработка. Овие програми покриваат поголеми области за соработка, како што се регионите на Балтичкото Море, алпските и медитеранските региони. Тие се фокусираат на проекти помеѓу регионите поврзани со иновации, животна средина и спречување на ризици, пристапност и одржлив урбан развој.
- Програма за интраврегионална соработка (INTERREG IVC.). Преку оваа програма се поттикнува размена на искуства помеѓу регионалните и локалните институции во различните земји и истата има два приоритета:
 - иновациите и економија на знаење, и
 - животната средина и спречување на ризици.

Заедно со URBACT II програмата, оваа програма е главната моторна сила за иницијативата "Региони за економски промени" која е дизајнирана за развој на регионални и урбани мрежи и ширење на најдобрите практики во економската модернизација.

- URBACT II програмата ја поттикнува соработката помеѓу актерите на локално и регионално ниво, со цел да разменат искуства за урбаната политика. Програмата поддржува тематски мрежи и работни групи помеѓу градовите, конференции и развој на алатки.
- INTERACT II програмата нуди услуги и алатки за менаџирање со програмите за соработка.

Постојат два инструмента за поддршка на регионалниот развој во земјите кандидати, потенцијални кандидати и третите земји за периодот 2007-2013 и тоа:

- **Инструментот за претпристапна помош (ИПА).** Овој инструмент е достапен за ЕУ земјите-кандидатки – Македонија, Хрватска и Турција - и потенцијалните земји - кандидати - Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија. Преку овој инструмент ЕУ ги поддржува административните, социјалните и економските реформи, како и регионалната и прекугранична соработка. Преку овој инструмент се алоцирани 11.47 милијарди €.
- **Инструментот за европско соседство и партнерство (ENPI).** Овој инструмент промовира соработка и економска интеграција меѓу ЕУ – земјите - членки и партнерските земји - Алжир, Ерменија, Азербејџан, Белорусија, Египет, Грузија, Израел, Јордан, Либан, Либија, Молдавија, Мароко, палестинските власти, Руската Федерација, Сирија, Тунис, и Украина. Преку овој инструмент се поддржуваат партнерства кои го поттикнуваат социјалниот и економскиот развој. Преку овој инструмент се алоцирани 11.милијарди €. (European Union, January 2008, p. 24-25)

ТРЕТА ГЛАВА: РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ И РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Потребата за водење на регионална политика

Во Република Македонија како самостојна држава по 1991 год., но и како една од економски најнеразвиените федерални единици на поранешната Југославија, присуството на регионалните нерамнотежи во развојот беше многу изразено и влијаеше лимитирачки врз рационалното искористување на расположливите производствени ресурси и развојот не само на одделните региони туку и на земјата во целост.

а) Еден од основните проблеми кој постојано беше присутен во економскиот и вкупниот развој во Р. Македонија е големата диспропорција во степенот на економската развиеност на нејзините одделни делови. Концентрацијата на економијата во Скопје е лимитирачки фактор за порамномерен регионален развој.

б) Тесно поврзано со процесот на спонтаниот поларизиран развој е и присуството на процесот на депопулација, односно празнење на просторот, пред се, од аспект на населението. Големата економска развиеност на Скопје во однос на другите населени места во Р. Македонија, услови механички прилив на население во Скопје од сите населени места. Ова доведе до екстензивно ширење на градот, појава на дивоградби и нерационално користење на просторот за други цели и зголемено барање за задоволување на потребите од образование, здравство итн. Сè поголемата концентрација на население во Скопје и празнење на поширокиот простор на земјата ги изоструваше присутните проблеми и претставуваше лимитирачки фактор за регионалниот развој.

Исто така, изразените долготрајни миграциони движења во насока село - град доведоа до празнење на населените места и напуштање на квалитетно земјоделско земјиште посебно во развиените краишта, од една страна, и до релативно голема концентрација на населението и економските активности во поголемите градови, односно во Скопје, од друга страна, со сите негативности што произлегуваат од тоа. До сега 146 села се целосно иселени, 636 населени места

се под 100 жители, 288 населени места се под 20 жители. (Блажевски, 2003, стр.236-238)

в) Друг проблем е непочитување на правилото на редот на големината. Според ова правило бројот на жителите во еден град во мрежата на градовите наредени според бројот на жители треба да е еднаков на бројот на населението на најголемиот град во мрежата поделен со редниот број на големината на тој град.⁴

Македонија им припаѓа на државите во кои не постоеле услови за развој на хармоничен функционален систем на населени места во согласност со оваа правило. Главниот град на државата - Скопје (506.926 жители) отскокнува по големината од вториот по големина град Битола (95.385 жители). Наредните по големина градови се Куманово (105.484 жители) и Прилеп (76.768 жители) коишто според правилото на редот се градови помеѓу шестиот и седмиот ранг. Оттука произлегува заклучокот дека во Македонија недостасуваат градови од средна големина (втор и трет ранг) коишто развојно можат да му контрабалансираат на Скопје. (Николовска, 2000, стр.238-239)

За ваквата состојба во голема мера придонесе непостоењето на регионална политика што резултираше со моноцентричен модел на развој каде што центарот значително се издвои од останатите региони во земјата. Со воспоставувањето и имплементирањето на комплексна регионална економска политика ќе се создадат основни предуслови за решавање на овие проблеми и создавање на порамномерен развој на регионите и земјата земено во целина.

4) Математичката формулација е:

$$S_n = S_1 / n^q$$

При што S_n е бројот на жителите на градот, S_1 е број на жителите на најголемиот град, n е редниот број на големината на градот а q е константа.

2. Регионалната политика во Р. Македонија – историски осврт

1. Основни карактеристики на системот и политиката на регионалниот развој пред донесување на Законот за рамномерен регионален развој

Соочени со присутните диспаритети во развојот, во Р. Македонија во целиот период на социјалистичкиот развој се спроведуваа одделни реформи на регионалната економска политика. Меѓутоа, експлицитна и поактивна економска политика почна да се води во раните 70 - ти, но и тогаш таа беше сведена само на политика на побрз развој на понеразвиените општини. Како и во најголемиот број членки на Унијата, така и во Македонија регионалната економска политика зацртана и како уставна обврска, беше главно насочена кон намалување на големите разлики во степенот на развиеност меѓу одделни општини, како административно територијални единици и изедначување на условите за живот и работа на населението во сите делови од земјата. Поставувајќи ја регионалната економска политика надвор од приоритетите на општиот стопански развој и сведувајќи ја само на политика на поттикнување на побрзиот развој на стопански недоволно развиени општини, односно најчесто само на општинските центри, не се обезбеди создавање на просторно урамнотежен систем на населби, а со тоа не се постигна ниту надминување, односно намалување на регионалните диспаритети.

Преголемата насоченост на политиката кон развиените подрачја доведе до стихијно одвивање на процесите на развој и поларизација на т.н.” развиени “ делови на земјата, попримајќи карактеристики на моноцентричен развој во главниот град Скопје, со сите неповолности што од тоа произлегуваат, како од економски и социјален, така и од безбедносен аспект.

Регионалната економска политика до осамостојувањето на Република Македонија беше водена во согласност со владејачкиот стопански систем и беше, пред сè, насочена кон обезбедување капитал и потребна работна сила во помалку развиените подрачја, издвојувајќи се во посебен систем со свои приоритети, без притоа на проблемот на поттикнување на неразвиените подрачја да се пријде

интегрално и регионалниот аспект да биде вграден во глобалниот развој, односно во сите политики со нивно координирано дејствување.

Соочени со тешката економска криза во 90 - тите, високиот инфлационен притисок и ограничените финансиски средства, регионалната економска политика во почетокот на 90 - тите продолжи да се остварува парцијално, поддржувајќи ги само стопански недоволно развиените подрачја.

Промените, во најголем дел, беа сконцентрирани на начинот на прибирање на средствата за остварување на целите на политиката, опфатот на подрачјата, намените и начинот на пласирање на средствата, како и поставеноста и улогата на институцијата надлежна за спроведување на политиката за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја. За таа цел, во почетокот на 1994 година во Република Македонија беше донесен Законот за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја.

Степенот на стопанската развиеност на подрачјата на општините се утврдуваше со примената на следниве показатели:

- Бруто домашниот производ по жител, коригиран со коефициентот на промената на густината на населеност;
- Набавната вредност на активните основни средства по жител (без вредноста на хидро и термоелектраните) и
- Степенот на вработеност (број на вработени на 100 жители).

Според овој закон, статус на стопански недоволно развиени подрачја имале подрачјата на општините кај кои коригираниот бруто домашен производ по жител (десетгодишен просек) и најмалку уште еден од другите два показателя се под 75% од просекот на земјата.

Утврдувањето на стопански недоволно развиени подрачја се вршеше со Одлука на Владата за период од 5 години. Со ваквото решение беше обезбедена транспарентност на политиката, информираност и определена сигурност на сите

засегнати страни за времетраењето на тој статус и погодностите коишто можат да ги искористат потенцијалните инвеститори.

Со овој закон, како стопански недоволно развиени подрачја беа утврдени:

- ✚ Подрачјето на стопански недоволно развиените општини и
- ✚ Специфичните подрачја

Како специфични подрачја се сметаа ридско планинските, пограничните и компактните подрачја.

За разлика од многу други земји во Унијата, со овој закон не се идентификуваа и подрачјата чија економија оди во надолна линија и кои имаат потреба од индустриско реструктурирање и подрачјата со големи еколошки проблеми. Причината за ова лежи во фактот што на овие проблеми во Р. Македонија се гледаше како на секторски а некако на регионални што секако е погрешно.

Новина во системот за поттикнување на развојот на стопанско недоволно развиените подрачја имаше и во поглед на начинот на пласирањето на средствата. Постојниот систем на кредитирање на инвестициони програми кои се реализирале во стопански недоволно развиените подрачја се замени со **проектен систем** којшто веќе го применуваа западноевропските земји. (Закон за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја, 1994, член 3)

Од големо значење за обезбедување за поттикнување на развојот во стопански недоволно развиените подрачја е обезбедувањето на стабилни и доволни извори на финансирање. За таа цел беше утврдено издвојување на 1% од БДП за оваа намена. (Закон за поттикнување на развојот на недоволно развиени подрачја, 1994, член 10)

Обезбедените средства се насочуваа за: неповратно учество при вложувањата во стопанската инфраструктура, како и во нестопанската инфраструктура, освен во градските центри; регрес на дел од каматите по користените кредити за

реализација на инвестициони проекти од стопанството; учество во трајниот влог во финансирањето на одделни инвестициони проекти од стопанството; премии за отворање нови производни работни места, диференцирано во зависност од бројот на новоотворените работни места; неповратно учество во финансирањето на изработката на инвестициони програми и научни студии; учество во обучување на кадри и плаќање на придонеси за пензиско -инвалидско и здравствено осигурување. (Службен весник на РМ, бр.02/94, 1994, член 13)

Од донесувањето на Законот па до крајот на неговото постоење, ниеднаш не се обезбеди утврдениот износ на финансиски средства. На пример, издвојувањето на средствата од буџетот на државата се движело од 470 милиони денари во 1999 година до 758 милиони денари во 2000 година, што претставувало од 0,2% до 0,3% од БДП. (Блажевски, 2003, стр. 231).

Табела бр. 8 - Предвидени и преведени средства по години за поттикнување на стопански недоволно развиените подрачја

во мил. денари

Година	Предевидени	Од општествен производ (%)	Преведено	Од општествениот производ (%)
1994	418,00	0,3	418,00	0,3
1995	900,00	0,5	700,00	0,4
1996	900,00	0,5	612,00	0,3
1997	740,00	0,4	500,00
1998	521,00	0,3

Извор: Блажевски, Борис, *Политиката и развојот на стопански недоволно развиените подрачја во Република Македонија, Скопје 2003, стр.206*

Поради ова, политиката на поддршка на стопански недоволно развиените подрачја се остварувала неефикасно, со што проблемите во доменот на регионалниот развој уште повеќе се изострувале и со тоа лимитирачки влијаеле на развојот на целокупната национална економија. Бирото за стопански недоволно развиените подрачја се наоѓало во незавидна ситуација поради неможноста да ги

исполни сите преземени обврски утврдени со програмата за работа за конкретната година, така што и остануваа големи пренесени обврски за наредната година.

Со одлуката за утврдување на стопански недоволно развиените подрачја за периодот 2003 – 2007 година, како недоволно развиени подрачја се посочени и населби во непосредна близина на Скопје како и рурални центри кои сочинуваат една населба. Во вакви услови на проширен опфат и битно намалени средства уште повеќе не можеа да се остварат предвидените цели за развој на овие подрачја. (ЗОР, 2003, стр. 28).

За 2007 година вкупниот износ на одобрани средства за поддршка на развојот на стопански недоволно развиените подрачја изнесуваше 184.500.000 денари што претставува помалку од 0,1% од БДП на Р. Македонија наместо 1% од БДП кои се предвидени со законот. (Биро за стопански недоволно развиени подрачја, март 2008 стр.3). Од 1.1.2008 Законот за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја беше заменет со Законот за рамномерен регионален развој за кој подетално ќе зборуваме во следната точка. Од оваа дата исто така правен следбеник на Бирото за стопански недоволно развиените подрачја стана Бирото за регионален развој, орган во состав на Министерството за локална самоуправа, со својство на посебно правно лице.

3. Регионалната политика во Р. Македонија по донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој на РМ

3.1. Правна рамка

3.1.1. Закон за рамномерен регионален развој

Поради јасната определба на Р. Македонија да стане членка на ЕУ, приближувањето и усогласувањето на македонските политики со оние на ЕУ стана неопходно. Како резултат на ова и со цел да може да ги искористи средствата од предпристапните фондови кои и се достапни на земјата како земја кандидат за ЕУ, во јуни 2007 година беше донесен Законот за регионален развој на Р. Македонија (Службен весник на РМ, број 63/07) и истиот се однесува на:

- Создавање на нормативно - институционална рамка за водење на заокружена и конзистентна регионална политика со цел - зајакнување на економско - социјалната кохезија, и решавање на реално присутните проблеми во регионалниот развој,
- Усогласување на регионалната политика на земјата со регионалната политика на ЕУ и унапредување на административно - институционалните капацитети, приспособена кон барањата на структурните и кохезионите фондови на ЕУ, и нивно ефикасно користење.

Законот за рамномерен регионален развој ги уредува целите, начелата и носителите на политиката за поттикнување на рамномерен регионален развој, и планирањето на регионалниот развој, вклучувајќи ги финансирањето, следењето и оценувањето на спроведувањето на планските документи и друго.

Законот за рамномерен регионален развој го дефинира планирањето на регионалниот развој со следните плански документи:

- Стратегија за регионален развој на Република Македонија и
- Програма за развој на планскиот регион. (Закон за рамномерен регионален развој на Р. Македонија, 2007, член 9)

Во согласност со Законот за рамномерен регионален развој, за прв пат од 2008 година, во Македонија е предвидено да се издвојуваат средства од Буџетот за

поттикнување на регионалниот развој во висина од најмалку 1% од БДП или околу 50 милиони евра годишно.

За да може да се користат овие средства, Законот за рамномерен регионален развој предвидува секој регион да изработи Програма за развој на планскиот регион. **Програмата за развој на планскиот регион** е среднорочен плански документ во кој се утврдуваат развојните цели на планскиот регион и мерките, инструментите и финансиските и други средства за нивна реализација.

Целите на политиката за поттикнување на рамномерниот регионален развој се дефинирани во Законот, и гласат:

- рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Македонија, заснован врз моделот на полицентричен развој;
- намалување на диспаратите помеѓу и во рамките на планските региони и подигнување на квалитетот на животот на сите граѓани;
- зголемување на конкурентноста на планските региони преку јакнење на нивниот иновациски капацитет, оптимално користење и валоризирање на природното богатство, човечкиот капитал и економските особености на различните региони;
- зачувување и развивање на посебниот идентитет на планските региони, како и нивна афирмација и развој;
- ревитализација на селата и развој на подрачјата со специфични развојни потреби; и
- поддршка на меѓуопштинската и прекуграничната соработка на единиците на локалната самоуправа во функција на поттикнување рамномерен регионален развој.

Основните начела на кои се темели политиката за регионален развој се:

- *Начело на програмирање* - изградба на повеќегодишен систем на програмирање и спроведување на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој што вклучува идентификација на приоритетите и мерките на политиката, нивното финансирање, управување и контрола;
- *Начело на партнерство* - соработка при подготовката, имплементацијата, мониторингот и евалуацијата на планските документи за регионален развој помеѓу

органицте на централната власт и единиците на локалната самоуправа, економските и социјалните партнери и другите релевантни претставници на граѓанското општество;

- *Начело на усогласување* - целите, приоритетите и мерките во планските документи за регионален развој се усогласуваат со целите, приоритетите и мерките во стратешките развојни документи на национално ниво и во програмските документи за интеграција на Република Македонија во Европската унија;

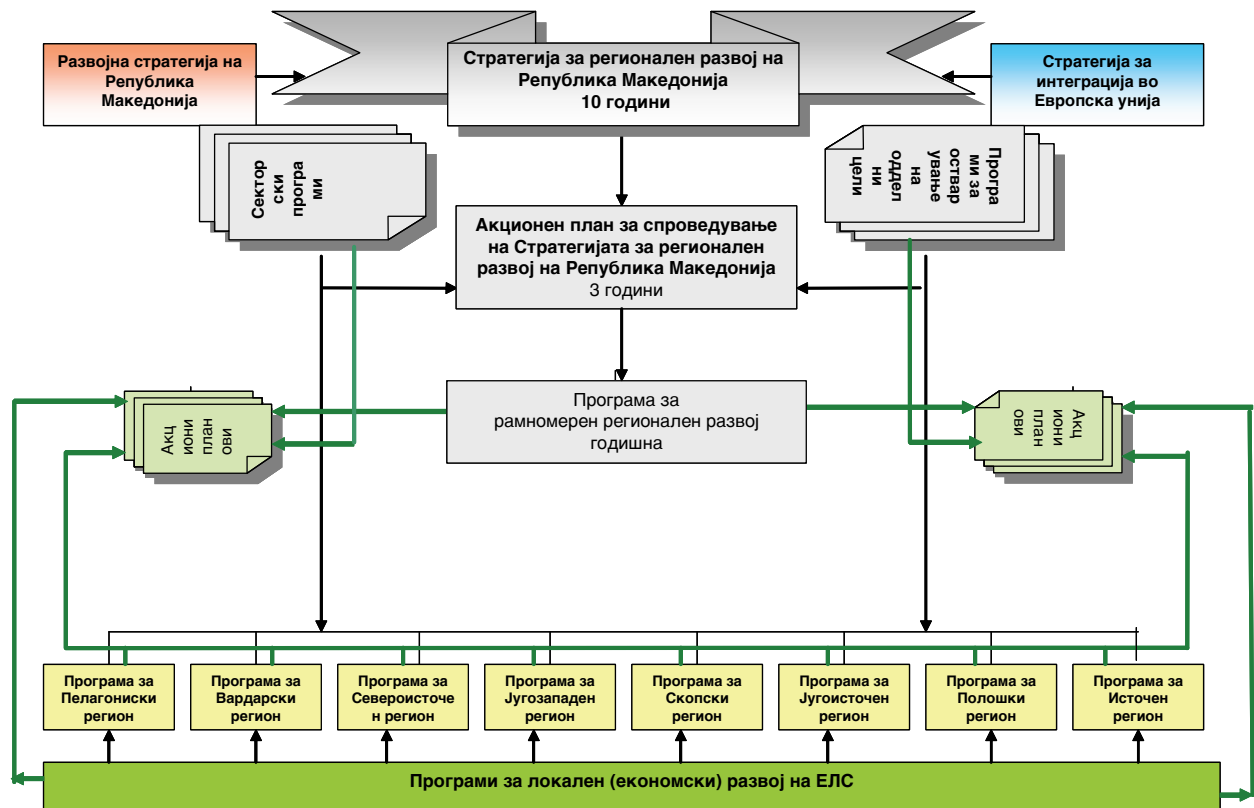
- *Начело на кофинансирање* - кофинансирање на мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој од Буџетот на Република Македонија, буџетите на единиците на локалната самоуправа, фондовите на Европската унија и други меѓународни извори, како и средства од домашни и странски правни и физички лица;

- *Начело на транспарентност* - редовно, навремено и објективно информирање на јавноста за мерките на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој, како и овозможување слободен пристап до информации на заинтересираните страни;

- *Начело на субсидијарност* - подготовката, реализацијата, контролата и оценувањето на програмите и мерките за поттикнување рамномерен регионален развој ги вршат планските региони и единиците на локалната самоуправа, освен ако не се исклучени од нивна надлежност или не се во надлежност на државните органи;

- *Начело на одржливост* - почитување на економските, социјалните и еколошките компоненти на развојот при креирање на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој.

Графикон бр. 8 - Поврзаност на планските документи на регионалниот развој

3.1.2. Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009-2019

Стратегијата за регионален развој на Република Македонија 2009 - 2019 (Службен весник на РМ, бр. 119 / 2009) е основен развоен документ на национално ниво кој ја дефинира политиката за поддршка на рамномерниот регионален развој во Македонија. Заедно со Националниот развоен план и Просторниот план, тие го сочинуваат јадрото на главните стратешки документи за планирање на развојот во Република Македонија. Имајќи ги предвид целите на регионалната политика, Стратегијата го разработува моделот на полицентричен развој кој е фокусиран на намалување на диспаратите помеѓу регионите. Исто така, во Стратегијата се утврдени и приоритетите за развој на подрачјата со специфични потреби кои

според законот прават посебна целна група во политиката за рамномерен регионален развој.

Во Стратегијата е дефинирана визијата за Република Македонија:

„Рамномерен и одржлив развој на целата територија на Република Македонија кој се карактеризира со висока стапка на економски раст и конкурентни плански региони помеѓу кои постојат мали диспаритети и каде оптимално се користат природните, човечките и енергетските ресурси, постои висока економска и социјална кохезија и населението ужива добар животен стандард.“

Остварувањето на оваа визија е предвидено да се исполни преку реализација на двете главни стратешки цели на Стратегијата за периодот 2009 – 2019:

1. Конкурентни плански региони што се одликуваат со динамичен и одржлив развој и
2. Поголема демографска, економска, социјална и просторна кохезија помеѓу и во рамките на планските региони на Република Македонија (Министерство за локална самоуправа, март 2011, стр.53)

Главни приоритети за остварување на првата стратешка цел се:

- ✚ Поттикнување на економскиот раст во планските региони
- ✚ Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони
- ✚ Препознавање и искористување на иновативниот потенцијал и подигнување на техничко – технолошката основа на носечките индустрии во планските региони
- ✚ Подигнување на нивото на човечкиот капитал во планските региони
- ✚ Креирање на конкурентски предности во планските региони
- ✚ Оптимално користење и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони и
- ✚ Заштита на животната средина во планските региони (Министерство за локална самоуправа, март 2011, 54-63)

За остварување на втората стретешка цел поставени се следните приоритети:

- ✚ Демографска ревитализација и порамномерна дистрибуција на населението меѓу и внатре во планските региони
- ✚ Градење на функционално – просторни структури за подобро интегрирање на урбаните и руралните средини во планските региони
- ✚ Зголемување и порамномерна дисперзија на инвестициите и вработеноста помеѓу и во рамките на регионите
- ✚ Подигнување на степенот на социјален развој во планските региони
- ✚ Поддршка на подрачјата со специфични развојни потреби
- ✚ Развивање на прекуграничната и меѓусебната соработка во планските региони и
- ✚ Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот на планските региони (Министерство за локална самоуправа, март 2011, 64-71)

Подетално, мерките и инструментите за поттикнување на развојот на планските региони, како и нивното финансирање, надлежните институции и механизмите за имплементација се определени во Акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој.

3.1.3. Акционен план за спроведување на Стратегијата за регионален развој

За поуспешна имплементација на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија се донесува Акционен план за спроведување на истата за период од 3 години.

Самата содржина на Акциониот план е уредена со Правилникот за Методологија за подготовка на плански документи за регионалниот развој. Во Методологијата се дефинирани следните содржини на Акциониот план:

- Стратешки цели;
- Приоритети во рамките на стратешките цели;
- Мерки за имплементација на секој приоритет;
- Индикатори за следење на имплементацијата на секоја мерка;
- Надлежни институции за спроведување на мерките

- Временски рок за спроведување на мерките, и
- Висина на трошоците и изворите на финансирање на секоја мерка.(Министерство за локална самоуправа, (Министерство за локална самоуправа, 2009, член 13, стр. 9)

За периодот 2010 – 2012 година приоритетните мерки се поделени во две основни групи. Првата група на мерки (основни приоритети) се мерки со финансиска поддршка за спроведување на проекти и за подготовка на техничка и проектна документација и истите се насочени кон остварување на следните приоритети од Стратегијата :

- Поттикнување на економскиот раст во планските региони
- Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони
- Креирање на конкурентски предности на планските региони
- Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони

Втората група на приоритетни мерки е фокусирана само на финансиска поддршка на подготовка на проектна документација и проектни апликации. Приоритетните мерки од оваа група водат кон остварување на следните приоритети од Стратегијата:

- Оптимално користење и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони (1.6)
- Заштита на животната средина во планските региони (1.7)
- Градење на функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните средини во планските региони (2.2)
- Подигнување на степенот на социјален развој во планските региони (2.4)(Министерство за локална самоуправа, март 2010, стр.11)

Графикон бр. 9 - Процентуална застапеност на проектите во однос на дефинираните приоритети (2010 – 2012 година)

Извор: РЕГИНФО, бр.3 2012, Биро за регионален развој, октомври 2012, стр.19

За периодот 2013 – 2015 приоритетните мерки се поделени во две основни групи. Проектите со фокус на првата група на мерки (основни приоритети) ќе имаат можност во периодот 2013 – 2015 да добијат финансиска поддршка како за спроведување на активностите, така и за подготовка на техничка и проектна документација:

- Поттикнување на економскиот раст во планските региони (1.1)
- Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони (1.2)
- Препознавање и искористување на иновативниот потенцијал и подигнување на техничко-технолошката основа на носечките индустрии во планските региони (1.3)

Втората група на приоритетни мерки ќе биде фокусирана само на финансиска поддршка на подготовка на проектна документација и проектни апликации што значи дека системот ќе поддржи подготовка на предлог-проекти во овие области за да има спремни проекти за спроведување во следните периоди, но и за финансирање од други извори на средства. Приоритетните мерки во оваа група се:

- Оптимално користење и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони (1.6)
- Градење на функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните средини во планските региони (2.2)
- Зголемување и порамномерна дисперзија на инвестициите и вработеноста помеѓу и во рамките на регионите (2.3) (Министерство за локална самоуправа, 2012,15).

Имплементација на Акциониот план за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2009 – 2012

Во однос на основните или постојните приоритети на регионалниот развој за периодот од 2010 до 2012, односно приоритети со финансиска поддршка за подготовка на документација (техничка и проектна) и за спроведување на проекти, реализирани се следните проекти по приоритети:

Табела бр. 9 – Реализирани проекти во однос на основните или постојните приоритети – 2010 - 2012

Приоритет	Број на проекти		
	2009	2010	вкупно
1.1 Поттикнување на економскиот раст во планските региони	2	3	5
1.2 Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони	8	11	19
1.5 Креирање на конкурентски предности на планските региони	6	7	13
2.7 Подигање на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони	3	1	4
Вкупно	19	22	41

Извор: Жерновски, Гоцева, Караева, *Финансирани проекти и постигнати резултати од Акциониот план 2009 – 2012 на национално и регионално ниво*, 2012, стр. 4)

Во однос на временските приоритети на регионалниот развој периодот од 2010 до 2012 за подготовка на техничка и проектна документација, реализирани се следните проекти по приоритети:

Табела бр. 10 - Реализирани проекти во однос на основните или постојните приоритети – 2010 - 2012

Приоритет	Број на проекти		
	2009	2010	вкупно
1.6 Оптимално користење и валоризација на природните ресурси и енергетските потенцијали во планските региони	2	6	8
1.7 Заштита на животната средина во планските региони	3	7	10
2.2 Градење на функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните средини во планските региони	2	4	6
2.4 Подигнување на степенот на социјален развој во планските региони	1	1	2
Вкупно	8	18	26

Извор: Жерновски, Гоцева, Караева, *Финансирани проекти и постигнати резултати од Акциониот план 2010 – 2012 на национално и регионално ниво, 2012, стр. 4-5*

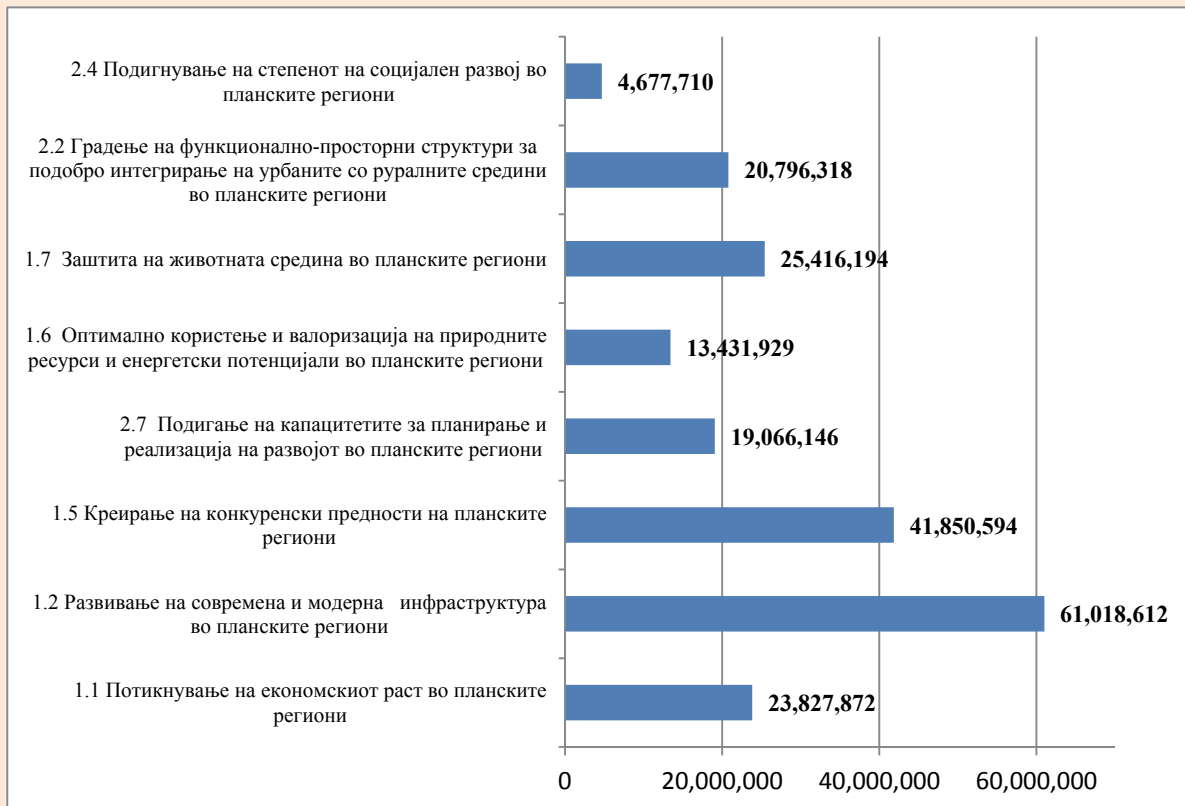
Графикон бр. 10 - процентуалната застапеност на проектите во однос на дефинираните приоритети.

Од прикажаниот график може да се заклучи дека најмал број на проекти се од приоритетот 2.4 Подигнување на степенот на социјален развој во планските региони, само 3%, додека најголем број на проекти се од приоритетот 1.2 Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони 28%.

На следниот графикон е прикажана распределбата на финансиските средства, по приоритети.

Графикон бр. 11 - распределбата на финансиските средства, по приоритети.

Со реализација на проектите кои се финансираа во рамките на двата повика за проекти за развој на планските региони, оставрени се следните резултати:

Табела бр. 11 – Остварени резултати од спроведувањето на Акциониот план 2010 - 2012

Мерка	Резултати	Вредност
1.2.Развивање на современа и модерна инфраструктура во планските региони	Покриеност на населението со вода за пиење (% од вкупното население)	+ 0,2%
	Покриеност на населението со системи за одведување и пречистување на отпадните води (% од вкупното население)	+ 0,12%
2.7 Подигнување на капацитетите за планирање и реализација на развојот во планските региони	Број на реализирани заеднички проекти на две или повеќе општини (плански региони)	13
	Број на корисници на статистичката база на податоци (плански региони)	173
	Број на спроведени проекти за регионален развој од страна на Центрите	22
	Број на проекти за регионален развој со кои Центрите за развој на планските региони аплицирале за финансирање надвор од програмите на МЛС (прекугранична соработка, МЖС ПП, МЗШВ, итн)	15
	Број на обучени поединци од Центрите за развој на планските региони од областа на регионалниот развој и проектниот менаџмент (плански региони)	7
	Број на обучени поединци во општинските администрации, Советите на општините и Советите на планските региони од областа на регионалниот развој (плански региони, општини)	450
	Број на одобрени прекугранични проекти	1
Мерка	Резултати	Вредност
1.7.Заштита на животната средина во планските региони	Покриеност на населението со системи за одведување на отпадните води (% од вкупното население)	+ 0,12%
	Број на проекти кои добиле финансирање од други извори врз основа на проектната документација подготвена во рамките на оваа мерка	1
2.2.Градење на функционално-просторни структури за подобро интегрирање на урбаните со руралните средини во планските региони	Покриеност на просторот и населените места со планска документација (%)	+0.01%
	Површина на земјоделско земјиште пренаменето во градежно (во ха)	155 ха
	Број на проекти кои добиле финансирање од други извори врз основа на проектната документација подготвена во рамките на оваа мерка	1

Извор: Жерновски, Гоцева, Караева, Финансирани проекти и постигнати резултати од Акциониот план 2010 – 2012 на национално и регионално ниво, 2012, стр. 6-7)

Со спроведување на инфраструктурните проекти изградени или реконструирани се 8,56км. на локални патишта, изградени се водоснабдителни системи во должина од 6,2 км. како и системи за прифаќање и одведување на отпадни води во вкупна должина од 6,3 км. и пуштени се во употреба 3 нови системи за зафаќање и одведување на отпадните води во руралните населби. Покрај овие инфраструктурни објекти, реализирани се и инфраструктурни проекти во областа на туризмот, односно ревитализација на дел од крајбрежјето на Дојранското Езеро, уредување на просторот околу Смоларскиот водопад, сигнализација и сигналитика на туристичките локалитети, изградба и уредување на етно куќа, реконструкција на павилјон во археолошкиот локалитет Баргала и др.

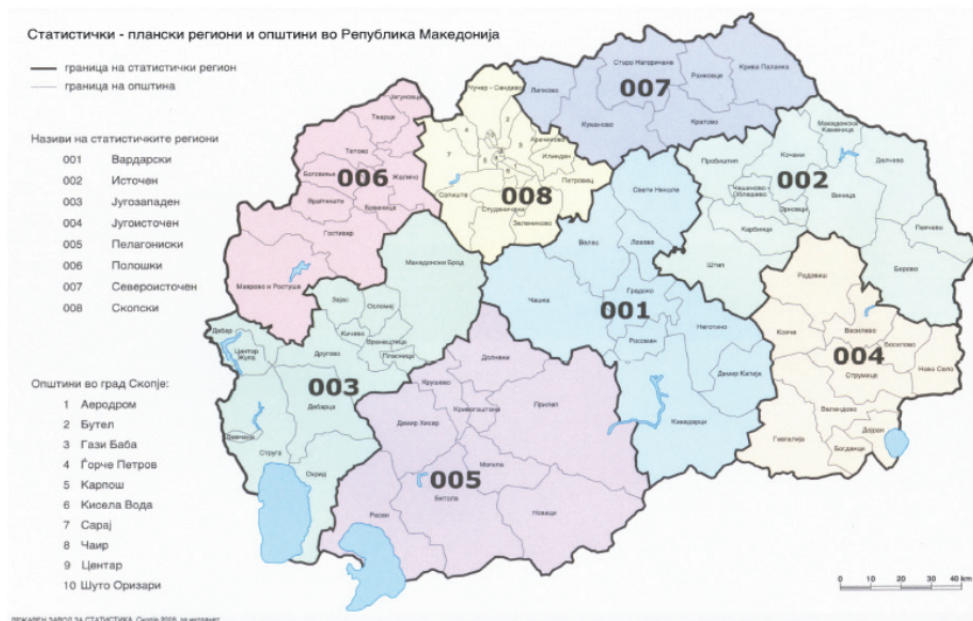
Во рамките на спроведените проекти за подготовка на техничка документација, изработена е техничка документација за 19 локални патни правци со вкупна должина од 119 км., техничка документација за регулација на река, техничка документација за нови водоводни системи во вкупна должина од 21 км., техничка документација за реконструкција на објекти од областа на социјалната заштита, животната средина, како и проект за реконструкција на зоолошка градина, урбанистички план за економска индустриска зона, 12 развојни или физибилити студии во областа на економијата, животната средина, туризмот, социјалната заштита и земјоделието, подготвени се 2 проектни документи за користење на енергенс со пониско загадување на животната средина, 5 планови за управување со цврст отпад, со изработка на 6 урбанистички планови пренаменети се вкупно 155 хектари на земјоделско земјиште во градежно земјиште.

Преку реализација на т.н. „меки“ проекти, реализирани се 11 обуки за вработените во Центрите за развој на планските региони од областа на регионалниот развој и проектниот менаџмент, 10 обуки за вработените од општинските администрации, Советите на општините и Советите на планските региони од областа на регионалниот развој, изградени се 4 статистички бази на податоци, како и 2 обуки за искористување на расположивите фондови за прекугранична соработка. (Жерновски, Гоцева, Караева, 2012, стр. 7-8)

4. Територијална основа за рамномерен регионален развој

4.1. Планските региони во Република Македонија

Во член 5 од Законот за рамномерен регионален развој е утврдено воспоставување на 8 (осум) плански региони во Република Македонија (Вардарски, Источен, Југозападен, Југоисточен, Пелагониски Полошки, Североисточен и Скопски), како функционално територијални единици за потребите на планирањето на развојот и реализација на мерките и инструментите за поттикнување на развојот. Планските региони се совпаѓаат со статистичките региони определени со номенклатурата на територијални единици за статистика НТЕС-3 (Службен весник на РМ, бр. 158/2007), со цел да се обезбеди статистичка основа за планирањето на развојот на регионите. Планските региони и општините што влегуваат во нивен состав се прикажани на картата подолу.

Планските региони се разликуваат според нивните основни карактеристики. Најголемиот регион по површина – Пелагонискиот има најголем број на населени места (343), но се одликува со мала густина на населеност од 50 жители/km², додека најмалиот регион – Скопскиот има изразито густа населеност од 319 жители/km² и апсорбира повеќе од ¼ од вкупното население во Република Македонија.

Руралните општини се доста застапени во сите плански региони, меѓутоа најголем дел од населението живее во поголемите урбани центри што упатува на нерамномерна концентрација на населението внатре во регионите. Полошкиот и Југозападниот плански регион се издвојуваат според високото учество на населението што живее во руралните средини, додека во другите региони руралните населби се поретко населени. Ваквата состојба укажува на потребата за ревитализација и подобрување на квалитетот на животот во руралните населби со цел да се обезбеди намалување на диспаратите во рамките на планските региони.

4.2. Регионалните диспаритети во земјата

Скопскиот плански регион има 3.1 пати повисок БДП по жител од Североисточниот плански регион. Во земјите од ЕУ се сретнуваат и поголеми регионални разлики при што рекордот го држи Велика Британија каде што најбогатиот регион е 9.7 пати побогат од најсиромашниот регион. Но, забележливо е дека големите регионални разлики во БДП по жител се карактеристични за поголемите земји, како Велика Британија, Германија и Франција. Регионалните разлики во нивото на БДП по жител се далеку пониски во земјите од ЕУ со слична големина како Македонија. На пример, во Словенија тој сооднос изнесува 2.1, во Летонија и Естонија 2.2, а во Литванија 2.5. Оттука се наметнува констатацијата дека Македонија се карактеризира со исклучително нерамномерен економски развој меѓу главниот град и другите населени места во земјата, несвојствен за мала земја по територија и население. (Министерство за локална самоуправа, 2011, стр.27).

За да ги согледаме појасно диспаритетите помеѓу регионите во Република Македонија, истите можеме да ги споредиме преку три индикатори:

- Учество во БДП по жител
- Учество во БДВ и
- Инвестиции во основни средства

Во однос на БДП во 2010 година најголемо учество во БДП во Македонија има Скопскиот плански регион со 43,7% а најмало Североисточниот регион со 4,4%. (<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>)

И покрај тоа што Скопскиот регион има доминантно учество во создавањето на БДП, ако ја погледнеме табелата, најголем раст на БДП (од 2008 до 2010 година) има Југоисточниот регион со 31% по кој следува Источниот регион со 18,63%. Негативен раст бележи Североисточниот регион од -10% а веднаш по него е Скопскиот плански регион чиј раст на БДП изнесува само 1,13%. (Табела бр.12). Како резултат на остварената динамика на БДП во регионите, поместено е учеството на планските региони во структурата на БДП при што е зголемено

учеството на Источниот и Југоисточниот регион. Од табелата, исто така, може да се уочи малиот, но сепак, позитивен тренд во намалување на разликата помеѓу најмногу развиениот - Скопскиот плански регион и најмалку развиениот – Полошкиот плански регион според БДП по жител. Така, во 2008 година, Скопскиот плански регион имал 3,3 пати повисок БДП по жител од Полошкиот регион а во 2010 година таа разлика се намалила на 3,1 пати. Но сепак, ова мерењето на БДП е на многу кратки серии за да се антиципира било каков импакт.

Табела бр. 12 – БДП по региони во 2010 година

Бруто домашен производ, по години, по региони									
	2008				2010				Раст на БДП од 2008 – до 2010
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100	БДП, во милион и денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100	
Република Македонија	411 728	100.0	201 147	100.0	434 112	100.0	211 246	100.0	5,4
Вардарски регион	30 169	7.3	196 028	97.5	31 797	7.3	206 667	97.8	5,4
Источен регион	31 332	7.6	173 815	86.4	37 171	8.6	206 770	97.9	18,61
Југозападен регион	33 492	8.1	150 771	75.0	34 514	8.0	155 572	73.6	3,05
Југоисточен регион	28 993	7.0	168 211	83.6	37 979	8.7	219 714	104.0	31,0
Пелагониски регион	49 092	11.9	208 990	103.9	52 783	12.2	225 437	106.7	7,5
Полошки регион	29 784	7.2	95 277	47.4	31 118	7.2	98 848	46.8	4,5
Североисточен регион	21 264	5.2	122 014	60.7	19 021	4.4	108 664	51.4	-10,0
Скопски регион	187 601	45.6	314 531	156.4	189 728	43.7	314 809	149.0	1,13

Извор:<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во однос на бруто додадената вредност ситуацијата е слична. Учеството на Скопскиот плански регион во бруто – додадената вредност е 163.477 милиони денари (46%) а на Североисточниот регион е 15.991 милиони денари(4%). Со ова

само уште еднаш се потврдува фактот дека во Република Македонија сè уште егзистира моноцентричниот модел на развој и покрај постојната регионална политика која цели кон полицентричност. И покрај овој факт, не треба да се занемари податокот дека вкупната бруто додадена вредност има подинамичен раст во останатите региони споредено со Скопскиот регион. Така на пример најголем раст во вкупната бруто додадена вредност од 2008 до 2010 година има Југоисточниот плански регион (32,47%), по кој следува Источниот плански регион (19,98%). (<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>)

Табела бр. 13 – Бруто додадена вредност по региони во милиони денари

Бруто додадена вредност, по региони, во милиони денари			Раст на БДВ (%)
	2008	2010	2008 - 2010
	Вкупно	Вкупно	
Република Македонија	357 450	381 148	6,62
Вардарски регион	26 192	27 918	6,58
Источен регион	27 201	32 636	19,98
Југозападен регион	29 077	30 303	4,21
Југоисточен регион	25 171	33 346	32,47
Пелагониски регион	42 620	46 343	8,73
Полошки регион	25 858	27 321	5,65
Североисточен регион	18 461	16 700	-9,53
Скопски регион	162 869	166 580	2,27

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>;

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Графикон бр.12 - Креирање на Бруто додадена вредност по региони во 2010 година

Извор: Направен врз основа на податоците од табела бр.13

Носители на развојот на планските региони се: индустријата, земјоделството и трговијата (види табела бр.14) . Од табелата се гледа дека во Вардарскиот, Источниот и Пелагонискиот плански регион најголемо учество во производната структура има индустријата, во Југоисточниот плански регион земјоделството, а во Југозападниот, Североисточниот и Скопскиот плански регион трговијата.

Табела бр. 14 - Структура на Бруто додадена вредност по региони во Република Македонија (во %)

	Земјоделство	Индустрија	Трговија	Јавна Управа, образование и здравство	Други сектори
Р.Македонија	11,5	21,5	20,2	17,5	29,3
Вардарски	16,3	32,9	18,7	15,7	16,4
Источен	13,3	37,3	13,5	14,6	21,3
Југозападен	7,3	21,6	22,3	17,4	31,4
Југоисточен	39,1	15,7	14,8	11,8	18,2
Пелагониски	18,7	33,7	15,3	13,4	18,9
Полошки	16,8	13,7	19,3	23,0	27,2
Североисточен	17,6	16,4	21,7	19,3	25,0
Скопски	2,1	16,0	23,9	19,5	38,5

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на Елаборат за степен на развиеност на планските региони 2013 – 2017*, октомври 2012, стр.4

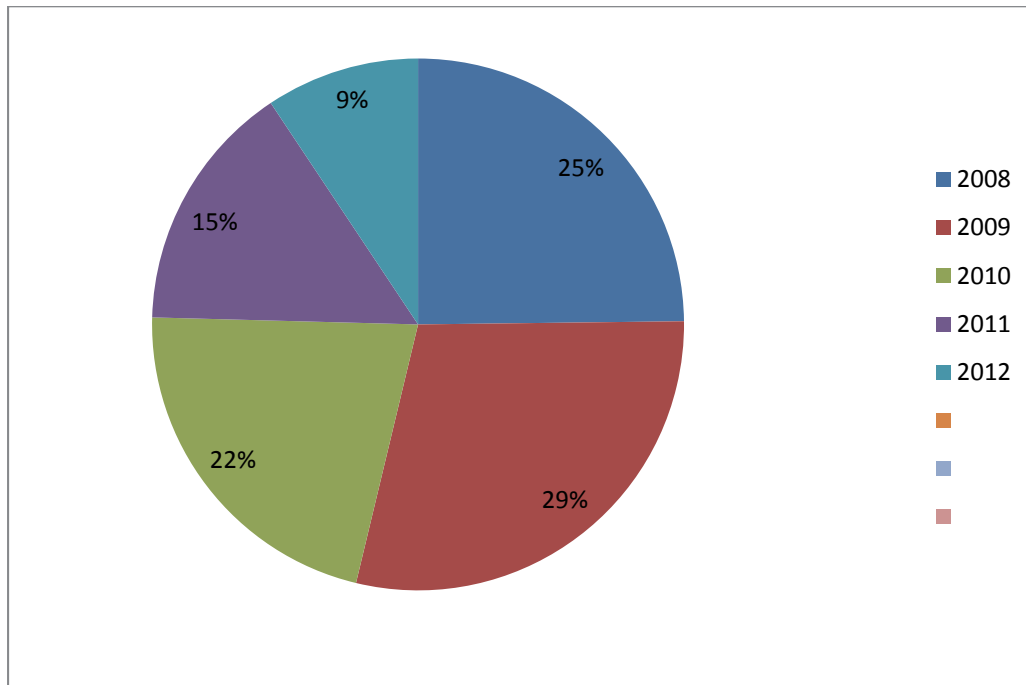
Во однос на инвестициите во основни средства, најголемо учество има Скопскиот плански регион со 45.323 милиони денари во 2010 година а најмало учество има Североисточниот плански регион со 2.150 милиони денари. (Табела бр. 15). Во структурата на инвестициите расте учеството на градежните работи(од 51% во 2008 на 61% во 2010) за сметка на намалувањето на учеството на машини и опрема (од 43% во 2008 на 26% во 2010).Ваквите движења на инвестициите се под силно влијание од буџетот на државата и тие имаат влијание врз растежот на обемот на градежните работи и на индустриските гранки поврзани со оваа активност.(Министерство за локална самоуправа, октомври 2012, стр 36)

Табела бр. 15 - Инвестиции во основни средства по региони, во милиони денари

Инвестиции во основни средства по региони, во милиони денари	
	2010
	Вкупно
Република Македонија	82 966
Вардарски регион	5 066
Источен регион	7 953
Југозападен регион	3 889
Југоисточен регион	5 773
Пелагониски регион	6 295
Полошки регион	6 518
Североисточен регион	2 150
Скопски регион	45 323

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Графикон бр.13 - Инвестиции во основни средства, во 2010 година, во проценти

Извор: Направена врз основа на податоците во табела бр. 15

Во периодот од 2008 до 2012 година вработеноста е во постојан раст со што се создадоа услови за намалување на невработеноста. Намалувањето на стапката на невработеност на ниво на региони е делумно поради остварената стопанска активност и растот на БДП.(График бр. 13). Меѓутоа, причините за големиот процент на намалување на невработеноста, особено во некои региони (како што е Југоисточниот регион), е последица на регистрирањето на земјоделците со цел користење на субвенциите за земјоделско производство кои ги дава државата, регистрација на лицата кои остваруваат стопанска активност како вработени и како резултат на прочистување на списоците.

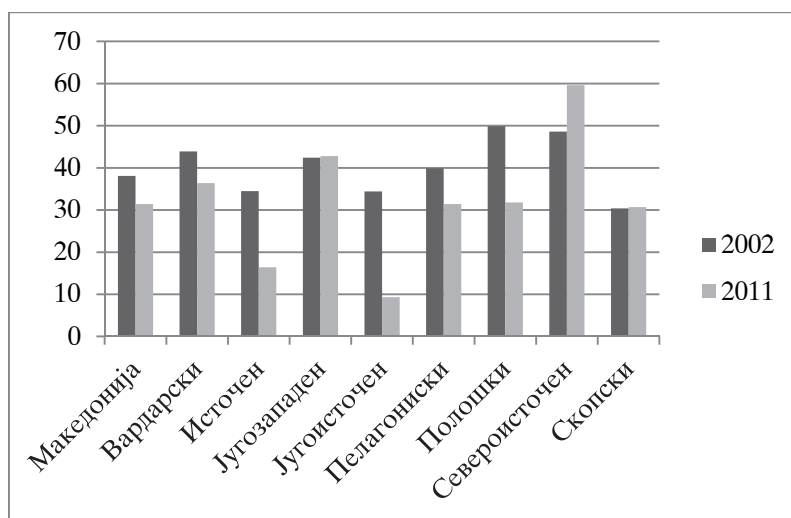
Табела бр. 16 - Стапка на активност на населението по региони во 2010 година

	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Република Македонија	56.9	38.7	32.0
Вардарски регион	59.1	37.2	37.0
Источен регион	58.6	49.0	16.4
Југозападен регион	55.5	36.5	34.3
Југоисточен регион	69.9	61.9	11.5
Пелагониски регион	63.8	42.4	33.6
Полошки регион	46.7	32.3	30.8
Североисточен регион	58.3	21.7	62.8
Скопски регион	54.7	36.7	33.0

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

И покрај растежот на вработеноста и намалување на невработеноста, стапката на невработеност се одржува на релативно високо ниво. Во рамките на земјите кандидати за проширување на Европската унија, Република Македонија во 2010 година има помала стапка на невработеност само од Косово. Стапката на невработеност во Европската унија е за повеќе од три пати помала од таа на ниво на земјата. (Министерство за локална самоуправа, октомври 2012, стр 36).

График бр. 14 - Стапка на невработеност – 2002 и 2011 година

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на Елаборат за степен на развиеност на планските региони 2013 – 2017*, октомври 2012, стр.50

4.3. Определување на степенот на развиеност на планските региони

Со цел да се постави основа за креирање на политиката на регионален развој, направена е класификација на планските региони според степенот на развиеност.

За определување на степенот на развиеност на регионите одлучено е да се користат 2 основни критериума:

1. Економско социјален индекс и
2. Демографски индекс

За економскиот индекс се користат следните индикатори:

- ✚ **Бруто домашен производ по жител по регион** - синтетски показател за развиеноста на планскиот регион кој најцелосно ги изразува ефектите на производствените сили, материјалната основа за задоволување на вкупните потреби на регионот и потенцијалните можности за репродукција. Поради ова, се смета дека овој показател е најзначаен за мерење на степенот на развиеноста и се користи и во меѓународни рамки. БДП се предвидува да се користи во евра според паритетот на куповната моќ (ПКМ). Овој пристап се користи во Европската унија за меѓусебни споредби на земјите и регионите.
- ✚ **Приходи по жител** – Показателите за приходите ги содржи вкупните остварени приходи од лицата со постојано место на живеење во регионот, без оглед каде ги остваруваат. Оттука овој показател ја покажува економската моќ на жителите на регионот.
- ✚ **Раст на додадената вредност на нефинансискиот сектор**
- ✚ **Стапка на невработеност** – преку стапката на невработеност се согледуваат сериозните проблеми со кои се соочуваат планските региони не само во тековниот период туку и на среден рок

За пресметување на демографскиот индекс одлучено е да се користат следните индикатори:

- ✚ Природен прираст - Природниот прираст на населението е разлика помеѓу бројот на живородени деца и бројот на умрени лица за определен временски период.
- ✚ Индекс на стареење - Индексот на стареење е дефиниран како однос помеѓу бројот на стари лица на возраст од 65 години и бројот на деца до 14 години. Високата вредност покажува дека населението во регионот старее поради намалениот наталитет или миграција на младото население.
- ✚ Миграции - Индикаторот за миграции се пресметува како разлика помеѓу лицата кои се доселини во регионот и лицата кои се иселиле. Позитивната разлика покажува дека регионот е атрактивен за живеење, додека негативниот биланс укажува на регион кој не нуди погодности за живот и работа.
- ✚ Завршени студенти на 1000 жители (25 до 64 години). (Службен весник бр.162/2008, *Одлука за поблиски критериуми и индикатори за определување на степенот на развиеност на планските региони*)

Од избраните индикатори се пресметува развојниот индекс. Оваа пресметка се остварува врз основа на пондерирана аритметичка средина на индикаторите од подиндексите со еднакви пондери за сите индикатори.

Во Одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеноста донесена во декември 2008 година, планските региони се класифицирани на следниот начин:

Табела. бр. 17- Класификација на планските региони според степенот на развиеност 2008-2012

Плански регион	Според развојниот индекс	Според економско-социјалниот индекс	Според демографскиот индекс
Скопски	1,48	1,86	1,25
Југоисточен	0,89	1,38	0,58
Пелагониски	0,73	0,79	0,69
Југозападен	0,72	0,50	0,86
Полошки	0,72	0,18	1,05
Вардарски	0,69	0,63	0,73
Источен	0,67	0,95	0,50
Североисточен	0,56	0,33	0,70

Извор: Службен весник на РМ, бр.162/2008, Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот 2008-2012

Индексите на планските региони покажуваат колку регионите отстапуваат во развојот споредено со просекот на земјата при што:

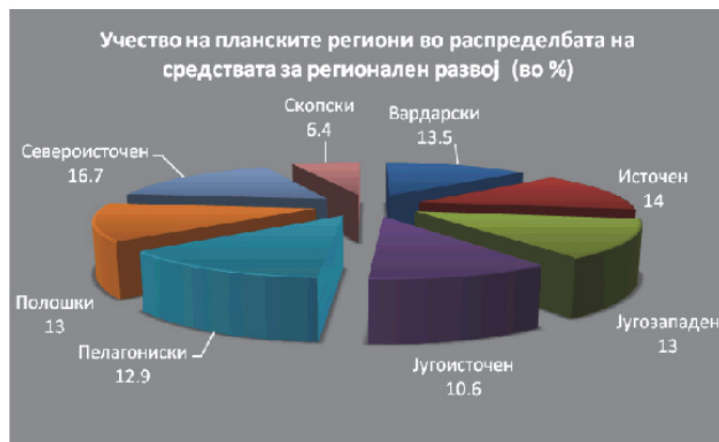
- Индекс 1 означува дека нивото на развој на планскиот регион е еднакво на просечниот развој на ниво на Република Македонија;
- Индекс поголем од 1 означува дека нивото на развој на планскиот регион е повисоко од просечниот развој на ниво на Република Македонија и
- Индекс помал од 1 означува дека нивото на развој на планскиот регион е пониско од просечниот развој на ниво на Република Македонија.(Службен весник на РМ, бр.162/2008).

Развојните индекси на планските региони во Република Македонија покажуваат дека единствено Скопскиот плански регион се карактеризира со натпросечен степен на развој, додека сите други региони се под просекот на државата. Притоа, разликата

меѓу Скопскиот и вториот по развиеност - Југоисточниот плански регион е значајна (индекс 1,48 и индекс 0,89, соодветно), меѓутоа јазот во развојот помеѓу Скопскиот и последниот по развиеност – Североисточниот плански регион е исклучително голем (индекс 1,48 и индекс 0,56, соодветно). Останатите плански региони (Пелагониски, Југозападен, Полошки, Вардарски и Источен) се одликуваат со слични развојни индекси, меѓутоа има значајни разлики помеѓу економско-социјалниот и демографскиот индекс што треба да се земе предвид при креирање на мерките за поттикнување на развојот на регионите. Најголеми разлики помеѓу двата индекса има кај Полошкиот регион кој се одликува со натпросечен демографски развој (1,05) и најнизок економско-социјален развој (0,18), додека Југоисточниот регион има висок економско-социјален индекс (1,38) и низок демографски индекс (0,58).

Согласно со законската регулатива, направената класификација е со важност од пет години (2008-2012) по што повторно ќе се оценуваат степенот на развиеност на планските региони и ефектите од применетите мерки и реализираните проекти за регионален развој.

Графикон бр.15 -Учество на планските региони во распределбата на средствата за регионален развој (во %)

Извор: Сл. весник на РМ , бр.162 /2008, *Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот 2008-2012,*

Врз основа на класификацијата за степенот на развиеност на планските региони, направена е пресметка за учеството на планските региони во распределбата на

средствата за финансирање на проекти за развој на планските региони во периодот 2009-2012 година. Распределбата на средствата за финансирање на проекти е важен предуслов за имплементација на моделот на полицентричен регионален развој. Како што е прикажано на Графиконот бр.15 , скоро сите региони е предвидено да добиваат барем двојно повеќе средства споредено со Скопскиот плански регион за кој ќе се издвојуваат 6,4% од вкупните расположиви средства кои, на годишно ниво, ќе се издвојат од Буџетот на Република Македонија.

Ако овие податоци се споредат со драфт Предлог одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот од 2013 – 2017 година, може да се заклучи дека некои региони се понапред во развојот, но тој развој е минимален ако се спореди според средствата коишто процентуално ќе ги добиваат планските региони во наредниот период. (табела бр. 18)

Табела бр. 18 - Учество на планските региони во распределба на средствата за финансирање на проекти за развој на планските региони за периодот 2013 – 2017 година

Плански регион	Учество во државната помош за регионален развој (во %)
Скопски	6,7
Југоисточен	9,8
Источен	12,3
Полошки	12,4
Пелагониски	13,0
Вардарски	13,8
Југозападен	15,9
Североисточен	16,1

Извор: Министерство за локална самоуправа, Драфт Предлог одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот од 2013 – 2017 година, 2012 година

4.4. Основни економски карактеристики на планските региони

4.4.1. Вардарски плански регион

Вардарскиот плански регион се простира во централниот дел на Република Македонија и го опфаќа средното сливно подрачје на реката Вардар, долните теченија на притоците Брегалница и Црна Река и крајниот западен дел од Оввче Поле. Зафаќа површина од 4.042 km² или 16% од територијата на земјата.

Во овој плански регион влегуваат 9 општини во кои се лоцирани 215 населени места со 153.856 жители (ДЗС, 2012, стр. 11). Регионот се одликува со исклучително ниска густина на населеност од 38 жители/km² (во споредба со просекот на земјата од 81 жители/km²) и голема концентрација на населението во градските средини (околу 69%).

(http://www.vardarregion.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=173&Itemid=184)

Табела бр. 19 - Општини во Вардарскиот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Велес	427	29
2	Градско	235	16
3	Демир Капија	309	15
4	Кавадарци	992	40
5	Лозово	166	11
6	Неготино	478	19
7	Росоман	132	10
8	Свети Николе	483	33
9	Чашка	820	42
10	Вкупно: Вардарски	4.042	215

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011., стр.

Економски карактеристики

Според податоците од Државниот завод за статистика, Вардарскиот плански регион имал БДП од 206 667 по жител во 2010 година, што е 97,8% од просекот на Република Македонија. По овој индикатор, тој се наоѓа на петтото место од осумте плански региони во Република Македонија и учествува со 7,3% во создавањето на македонскиот БДП. (табела бр. 20)

Табела бр. 20 - БДП во Вардарскиот плански регион

Бруто домашен производ, по години, по региони				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Вардарски регион	31 797	7.3	206 667	97.8

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Регионот има исклучителен потенцијал за развој на стопанството. Централната позиција во државата, Коридорот 10 и автопатот, близината на двата аеродрома (Александар Велики и карго аеродромот Штип), железничката пруга и реката Вардар, како реципиент, се предуслови кои го прават регионот исклучителна бизнис дестинација.

Носители на економскиот развој во регионот се малите и средните претпријатија кои опфаќаат 99,9 % од вкупниот број на претпријатија во регионот.(Табела бр. 17)

Табела бр. 21 - Број на активни деловни субјекти во Вардарскиот плански регион, 2011

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени						
	2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Вардарски регион	5 858	539	4 898	310	101	10

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Според официјалните статистички податоци за 2006 година, индустријата доминира во креирањето на бруто додадената вредност на Вардарскиот плански регион(Табела бр. 22)

Табела бр.22 - Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во Вардарскиот плански регион, 2010

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во милиони денари											
2010											
Вкупно	Земјоделство, шумарство; рибарство	Рударство; преработ. индустрија; Снабдување со елек. енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало;	Информации и комуникации	Финансиски и дејности на осигурување	Дејности во врска со недвижен имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	
ВР	27 918	4 571	9 174	1 281	5 232	127	133	2 060	298	4 673	369

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила. Вардарскиот плански регион во 2010 година се карактеризира со стапка на активност на населението од 59,1%. Како и во другите региони, економската активност е пропорционална со степенот на образование на населението, односно најмала е кај младите кои сè уште се во процес на образование и на лицата без училиште, а највисока кај оние со факултетско и повисоко образование.

Стапката на вработеност изнесува 37,2% а стапката на невработеност 37%.

Анализата на невработеноста според образовното ниво покажува дека таа е највисока кај работната сила без образование и се намалува со зголемување на образовното ниво.

Табела бр. 23 - Стапка на активност на населението во Вардарскиот плански регион, 2010

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе по региони, годишни			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Вардарски регион	59.1	37.2	37.0

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Цели и приоритети на Вардарскиот плански регион

1. Зголемување на конкурентната способност на регионот и обезбедување на квалификувана и едуцирана работна сила според потребите на стопанството;
2. Развој на транзитен, одржлив и културен туризам;
3. Подобрување на инфраструктурата и енергетските потенцијали во регионот;
4. Обезбедување на услови за подобрување на животната средина во регионот;
5. Креирање на регионално одржливо земјоделство и одржлив рурален развој;
6. Развој на ефективен образовен систем кој ќе биде базиран на вредности, ќе биде широко достапен и ќе биде во состојба да ги подготви корисниците за животните предизвици.

(http://www.vardarregion.gov.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=177&Itemid=30).

4.4.2. Источен плански регион

Источниот плански регион е лоциран во источниот дел на Република Македонија и го опфаќа целото сливно подрачје на реката Брегалница. Тој покрива 3.537 km² и со тоа зафаќа 14% од територијата на земјата.

Планскиот регион покрива 11 општини со 217 населени места, од кои 209 се рурални населби. Регионот има речиси четири пати помал пораст на населението во споредба со порастот на населението во земјата.

Бројот на жители во регионот изнесува вкупно 179.973 жители (ДЗС, 2012, стр. 11). Густината на населеност изнесува 51 жител/км². Меѓутоа, поради перманентниот процес на депопулација, голем е бројот на раселени села, села со големина од 100 жители и села со изразено висок индекс на стареење. Оваа состојба доведува до концентрирање на околу 66% од населението во градските средини. (<http://www.rdc.mk/eastregion/mk/2009-04-16-14-42-50.html>)

Табела бр. 24 - Општини во Источниот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Берово	598	9
2	Виница	433	16
3	Делчево	422	22
4	Зрновци	56	3
5	Карбинци	229	29
6	Кочани	360	28
7	Македонска Каменица	190	9
8	Пехчево	208	7
9	Пробиштип	326	36
10	Чешиново-Облешево	132	14
11	Штип	583	44
	Вкупно Источен:	3.537	217

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр.

Економски карактеристики

Бруто домашниот производ во Источниот плански регион бележи пораст од 31.332 милиони денари во 2008 година на 37171 милиони денари во 2010 година . Источниот плански регион во 2010 година имал БДП по жител од 206770 денари што претставува 97,9% од просекот на Република Македонија. По овој податок, овој регион се наоѓа на четвртото место од осумте плански региони.(Табела бр. 25)

Табела бр. 25 - Бруто домашен производ во Источниот плански регион (2008 и 2010)

Бруто домашен производ								
	2008				2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100	БДП, во милион и денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Источен регион	31 332	7.6	173 815	86.4	37 171	8.6	206 770	97.9

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pdxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Носители на економскиот развој се малите и средните претпријатија. Тие опфаќаат 99,7% од вкупниот број на претпријатија. (Табела бр 26)

Имајќи ги предвид природните услови за **развој на земјоделството** во овој регион, оваа гранка има висок потенцијал да го забрза економскиот раст на регионот и да го поттикне развојот на преработувачката прехранбена индустрија. Постојната состојба во земјоделството покажува дека поледелството е доминантно во Источниот плански регион, при што најважна житна култура е оризот. Доминантна индустриска култура е тутунот. Регионот е најголем производител на компир во државата. Исто така, голем потенцијал за развој и извозна ориентираност постои кај сточарското производство, посебно овчарството и козарството а со тоа и за развој на млечната индустрија и особено на месната

индустрија затоа што 40% од свињарството во Република Македонија се реализира токму во овој регион.

Табела бр. 26 Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени во Источниот плански регион

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени, по региони, по години, состојба 31 декември						
	2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Источен регион	5 845	317	4 919	434	159	16

Извор:<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила - Стапката на активност на населението во Источниот плански регион во 2010 година изнесувала 58.6%. Стапката на вработеност во Источниот плански регион изнесувала 49,0% а стапката на невработеност 16,4%. Невработеноста е највисока кај работната сила без образование, а се намалува со зголемување на образовното ниво. (Табела бр. 27)

Табела бр. 27 – Стапка на активност на населението во Источниот плански регион, 2010

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе по региони, годишни			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Источен регион	58.6	49.0	16.4

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Визијата за регионалниот развој на Источниот плански регион е дефинирана во Програмата за развој на Источниот плански регион 2009 – 2013 година и гласи: *Источниот плански регион – посакувано место за живеење, препознатливо по динамичниот економски развој и бројните инвестиции, квалитетната инфраструктура, напредното земјоделство, чистата животна средина, употребата на обновливи извори на енергија, богатата туристичка понуда и културното наследство.* Остварувањето на оваа визија ќе се постигне преку исполнување на седумте среднорочни цели:

1. Зголемено ниво на економска развиеност,
2. Модерна инфраструктура и изградени функционално-просторни структури,
3. Зголемени инвестиции во регионот,
4. Источен регион – позната туристичка дестинација,
5. Конкурентен земјоделски сектор,
6. Обезбедување на здрава животната средина,
7. Унапредување на социјалниот развој.

4.4.3. Југозападен плански регион

Југозападниот плански регион се простира во планинско-котлински предел, при што преовладуваат високи планини со височина која преминува и преку 2000 m. На територијата од 3.340 km², во 286 населени места, живеат вкупно 221.982 жители (ДЗС, 2012, стр. 11). Во поглед на разместеноста на населението во рамките на Југозападниот регион карактеристична е големата меѓуопштинска разлика, и разликата по населени места. Во три општини од регионот - Струга, Охрид и Кичево живеат 67,11 проценти од вкупното население во регионот. Просечната густина на населението е 66,4 на км². (<http://www.southwestregion.mk/ZaRegionot.aspx>)

Табела бр.28 - Општини во Југозападниот плански регион

	Општина	Површина km ²	Жители ¹	Населени места
1	Вевчани	23	2.495	1
2	Вранештица	109	1.282	15
3	Дебар	146	20.148	18
4	Дебарца	425	4.799	30
5	Другово	383	3.004	28
6	Зајас	161	11.845	13
7	Кичево	49	30.213	7
8	Македонски Брод	889	6.633	51
9	Осломеј	121	10.592	16
10	Охрид	390	54.901	29
11	Пласница	54	4.757	4
12	Струга	483	64.365	51
13	Центар Жупа	107	6.865	23
	Вкупно: Југозападен	3.340	221.899	286

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр.

Економски карактеристики

Југозападниот плански регион има БДП од 34. 514 милиони денари што претставува 8 % од БДП на Р Македонија. Податоците за БДП упатуваат на многу ниското ниво на економски развој на регионот, за чие надминување се потребни високи инвестиции согласно со потенцијалите за развој на регионот. БДП по жител во овој регион изнесува 155.572 денари што претставува 73,6% од просекот на Република Македонија. По овој индикатор, југозападниот регион е на шестото место по развиеност споредено со осумте плански региони.

Табела бр.29 - Бруто домашен производ во Југозападниот плански регион

Бруто домашен производ				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Југозападен регион	34 514	8.0	155 572	73.6

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Малите и средните претпријатија се доминантни во економијата и во овој регион и опфаќаат 99,8% од вкупниот број на претпријатија. Од табелата подолу може да се виде дека бројот на МСП во 2011 година бележи пораст во однос на 2009 година.

Најзначајни сектори во регионот се градежништвото, угостителството и трговијата. Учеството на трговијата на големо и мало и објектите за сместување и храна во бруто додадена вредност е најголемо и изнесува 6.747 милиони денари по што следува индустријата и енергетиката со 6.555 милиони денари. Земјоделството учествува само со 2199 милиони денари во бруто додадена вредност, но поволните климатски услови и можностите за наводнување во Југозападниот плански регион се погодни за негово трансформирање од екстензивно во интензивно земјоделство. Производството на вина и жестоки пијалаци карактеристични за регионот може значително да придонесе за збогатување на

туристичката понуда. (Центар за развој на Југозападниот плански регион, март 2010, стр.371)

Табела бр. 30 - Број на активни деловни субјекти во Југозападниот плански регион, 2009 - 2011

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени, состојба 31 декември										
	2009					2011				
	Вкупно	0 вработен и или без податок	1-9	50-249	250 +	Вкупно	0 вработен и или без податок	1-9	50-249	250 +
Југозападниот регион	7 119	392	6 301	10 0	10	7 385	433	6 453	10 1	9

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pjweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Табела бр. 31 - Бруто додадена вредност по сектори на дејност во Југозападниот плански регион, 2010

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во Југозападниот плански регион, во милиони денари											
2010											
Вкупно	Земјоделство, шумарство и рибарство	Рударство и вадење на камен; пре работ. индустрија; Снабдување со елек. енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информации и комуникации	Финансиски дејности и дејности на осигурување	Дејност и во врска со недвижен имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јав. управа и одбрана зад. соц. осигурување; Образование, Дејности на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности	
ЈЗР	30 303	2 199	6 555	2 075	6 747	110	562	3 527	2 388	5 260	880

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pjweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила. Во 2010 година стапката на активност на населението изнесувала 55,5% а стапката на вработеност 36.5%.

Исто како и во другите региони, економската активност е право пропорционална со степенот на образование на населението, односно најмала е кај лицата без училиште и со пониско ниво на образование, а најголема кај оние со факултетско и повисоко ниво на образование.

Табела бр. 32 –Стапка на активност на населението во Југозападниот плански регион, 2010

Стапки на активност на населението од возраст на 15 години и повеќе			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Југозападен регион	55.5	36.5	34.3

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb2007bazi/Dialog/statfile18.asp>

Во Програмата за развој на Југозападниот плански регион 2010 – 2015 година е дефинирана визијата за овој регион која гласи: *„Југозападниот плански регион е место што се одликува со брз, динамичен и одржлив развој, и со особен придонес во вкупниот општествен прогрес на Република Македонија, а базиран на економскиот и социјалниот развој на регионот, што него го прави конкурентен во национални и меѓународни рамки“.*

Остварувањето на визијата ќе се реализира преку исполнување на шесте стратешки цели за периодот 2010 – 2015 година а тоа се:

1. Економски раст постигнат со квалитетно ниво на знаење и вештини на човечкиот капитал, развиени мали и средни претпријатија и препознатливи производи поврзани со географското потекло на регионот.
2. Место со развиена и современа патна мрежа, со одржливо управување на водениот потенцијал, развиена образовна и информатичко-комуникациска инфраструктура.
3. Агро-бизнис заснован на современ концепт на производство на земјоделски производи препознатливи за регионот и одржлив рурален развој базиран на современи знаења и технологии.
4. Атрактивна туристичка дестинација со богата и интегрирана туристичка понуда, базирана врз одржливо искористување и заштита на културното и природното богатство.

5. Еколошки чисто подрачје, со заштитени вода, воздух и почва, интегриран систем на управување со отпадот и одржливо искористување на обновливите извори на енергија.

6. Развиена социјална инфраструктура, со мрежа на ефикасни услуги, за достоинствен живот и пристоен стандард на живеење. (Центар за развој на Југозападниот плански регион, март 2010, стр.60-120)

4.4.4 Југоисточен плански регион

Југоисточниот плански регион се наоѓа во југоисточниот дел од Република Македонија и се состои од ридско планински (помал) и рамничарски (многу поголем) дел. Надморската височина се движи од 64 до 2.157 метри (врв Зелен Брег на Кожуф Планина). Планскиот регион се карактеризира со претежно медитеранска клима, која во текот на целата година условува повеќе од 240 сончеви денови, со што претставува најсончев крај во земјата.

Планскиот регион го сочинуваат 10 општини со вкупна површина од 2.739 km² и 172.590 жители (ДЗС, 2012, стр. 11).. Просечната густина на населението изнесува 66 жители/km² што е малку помалку од просечната густина на државно ниво. Најголемиот дел од населението (60%) живее во 182 рурални населени места.

Табела бр. 33 - Општини во Југоисточниот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Богданци	114	4
2	Босилово	150	16
3	Валандово	331	29
4	Василево	221	18
5	Гевгелија	483	17
6	Дојран	132	13
7	Конче	224	14
8	Ново Село	250	16
9	Радовиш	608	36
10	Струмица	322	25
	Вкупно:Југоисточен	2.739	188

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр.

Економски карактеристики

Од табелата бр. 30 јасно се гледа континуираниот пораст на БДП на Југоисточниот регион. Овој регион е регион со најдинамичен економски раст со БДП по жител од 219.714 денари во 2010 година, што претставува 104% од просекот на Република Македонија.

Табела бр. 34 - Бруто домашен производ во Југоисточниот плански регион, 2008 - 2010

Бруто домашен производ,												
	2008				2009				2010			
	БДП, во милион денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
ЈИ	28 993	7.0	168 211	83.6	32 717	8.0	189 566	94.6	37 979	8.7	219 714	104.0

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Малите претпријатија се вистински гиганти во економијата на Југоисточниот регион. Бројот на големите претпријатија се намалил од 14 во 2008 година на 8 во 2011 година, а бројот на малите претпријатија се зголемил од 4753 на 5361 претпријатие. (Табела бр. 35)

Табела бр.35 – Број на активни деловни субјекти во Југоисточниот плански регион

	Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени											
	2008						2011					
	Вкупно	0 вработен и или без податок	1-9	10-49	50-249	250+	Вкупно	0 вработен и или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Југоисточен регион	5 503	293	4 753	339	104	14	6 248	355	5 361	421	103	8

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Најзначаен сектор во овој регион е земјоделството. Регионот се карактеризира со силна специјализација на производството во 3 главни групи на култури: градинарство, тутун и лозарство. Производството на зеленчук, а особено на раниот зеленчук, претставува голем потенцијал за овој регион. Југоисточниот регион е нето извезувач на зеленчук (доминираат пет главни производи: домати, пиперки, лубеници, зелки и краставици), а главни дестинации се пазарите во ЕУ (Република Чешка, Словачка, Полска, Грција, Германија, Словенија), но и соседните земји (главно од поранешна Југославија). Карактеристични производи за Валандовскиот регион се јапонското јаболко и калинката. Главен пазар за овие овошни производи е Руската Федерација. (Центар за развој на Југоисточниот плански регион, август 2010, стр. 26)

Освен земјоделството коешто учествува со 39% во бруто додадена вредност (13.028 милиони денари) други важни сектори се и текстилната индустрија, тутунската индустрија, земјоделството, градежништвото, угостителството и трговијата.

Табела бр. 36 – Бруто додадена вредност по сектори на дејност во Југоисточниот плански регион

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност во милиони денари											
2010											
	Вкупно	Земјоделство, шумарство; рибарство	Рударство и вадење на камен; преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информации и комуникации	Финансиски дејност и и дејност и на осигурување	Дејности во врска со недвижен имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности
ЈИР	33 346	13 028	5 232	1 806	4 908	33	143	2 131	182	3 895	1 988

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила. Во 2010 година Југоисточниот регион се издвојува со највисока стапка на активност на населението (69,9%) во земјата. Слично како и во другите региони, економската активност е правопрпорционална со степенот на образование на населението, односно најмала е кај работната сила без училиште и со ниско ниво на образование, а највисока кај лицата со факултетско образование.

Стапката на вработеност е зголемена од 41,6% во 2008 година на 69.9% а следствено на тоа стапката на невработеност се намали од 34.5% во 2008 година на 11.5% во 2010 година. Оваа стапка на невработеност претставува најниска стапка на невработеност во Р.Македонија споредено со другите региони. Една од причините за огромниот пад на невработеноста во овој регион е регистрирањето на земјоделците како резултат на поттикнувањето на земјоделството преку повеќе владини мерки меѓу која е и субвенционирањето на земјоделското производство.

Табела бр. 37– Стапка на активност на населението во Југоисточниот плански регион

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Југоисточен регион	69.9	61.9	11.5

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во Програмата за развој на Југоисточниот плански регион 2008 – 2013 година е дефинирана визијата на регионот: *„Југоисточниот регион до 2013 ќе биде посакуван регион за живеење, инвестирање и носител на сопствениот економски развој.“*

Спроведувањето на оваа визија е поврзано со реализација на шест поставени долгорочни цели за периодот 2008 – 2013 година, а тоа се:

1. Да се произведуваат квалитетни, брендирани градинарски, лозови и овошни производи и преработки барани на регионалните и на глобалните пазари.
2. Да се зголеми вработеноста преку зголемување на бројот на МСП, развој на конкурентноста и развој на човечки ресурси.
3. Да се развие нова и да се подобри постојната физичка инфраструктура, особено онаа поврзана за транспортот, енергијата, ИТ, со цел да се поддржи економскиот раст и да се подобри целокупната конкуреност на регионот.
4. Да се развие бањскиот, културно – историскиот, селскиот и алтернативниот туризам преку соработка со соседните региони и држави.
5. Да се заштити и подобри животната средина преку искористување на обновливи извори на енергија и одржлив развој.
6. Да се промовира регионот и да се привлечат директни инвестиции за оддржлив развој. (Центар за развој на Југоисточниот плански регион, август 2010, стр. 51 – 53)

4.4.5. Пелагониски плански регион

Пелагонискиот плански регион ги опфаќа басените на Пелагониската и Преспанската котлина и зафаќа површина од 4.717 km² или 19% од територијата на Република Македонија, со што претставува најголем плански регион во земјата. Во овој регион влегуваат 9 општини со 343 населени места, од кои 338 се рурални населби. Вкупното населеление опфаќа 234.488 жители. (ДЗС, 2012, стр. 11).

Табела бр. 38 – Општини во Пелагонискиот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Битола	787	66
2	Демир Хисар	480	41
3	Долнени	412	37
4	Кривогаштани	89	13
5	Крушево	191	19
6	Могила	255	23
7	Новаци	753	41
8	Прилеп	1.199	59
9	Ресен	551	44
	Вкупно Пелагонија:	4.717	343

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр. 4

Густијата на населеност - во регионот изнесува 50 жители/km², и е значително пониска од просекот во земјата. Најголем дел од населението е концентриран во двете најголеми општини – Битола и Прилеп, додека две третини од општините припаѓаат на зоната на слаба населеност.

(<http://www.pelagonijaregion.mk/portal/index1.php?jazik=&page=info&cat1=2&cat2=7>)

Економски карактеристики

Пелагонискиот плански регион има БДП од 52.783 милиони денари и учествува со 12,2 % во создавањето на македонскиот БДП. БДП по жител во овој регион изнесува 225.437 денари и по овој индикатор регионот е на второто место на развој од осумте плански региони во Република Македонија.

Табела бр. 39 – Бруто домашен производ во Пелагонискиот плански регион, 2010

Бруто домашен производ				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Пелагониски регион	52 783	12.2	225 437	106.7

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Носители на економскиот развој во регионот се малите претпријатија. МСП се 99,8% од вкупниот број на претпријатија во овој регион.(Табела бр. 40).

Табела бр. 40 – Број на активни деловни субјекти во Пелагонискиот плански регион, 2011

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени						
	2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Пелагониски регион	8 308	423	7 250	486	131	18

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Постојната состојба во земјоделството покажува дека Пелагонискиот плански регион се карактеризира со силна специјализација на производството во неколку главни групи на култури: житарици (пченица, јачмен и пченка, шеќерна репка, сончоглед) за кои идеално одговара битолскиот дел на Пелагонија, тутун од типот вирџинија доминантен во прилепскиот дел од Пелагонија и во општина Могила, градинарско производство (пиперка,

кромид) и овоштарство (јаболка) доминантно присутни во Ресенскиот дел. Покрај нив, значајно е уште фуражното производство кое е предуслов за сточарството кое во овој регион е главно застапено преку говедарството, овчарството и живинарството. Карактеристично за овој плански регион е што има најмала фрагментираност на земјоделските површини и 1/5 од површините обработуваат земјоделските претпријатија, а тоа овозможува повисока интензивност на производството. Во Пелагонискиот плански регион е развиена прехранбената индустрија, посебно за преработка на млеко и млечни производи, меѓутоа има потенцијал за поголемо извозно ориентирање на оваа индустриска гранка. (Центар за развој на Пелагонискиот плански регион, 2010, стр. 14). Преработувачката индустрија учествува со 33% (15.607 милиони денари) во креирањето на бруто додадената вредност на овој регион, по што следува земјоделството со 18,7% (8.648 милиони денари) и трговијата на големо и мало со 15,3% (7.101 милиони денари). (Табела бр. 41).

Табела бр. 41 – Бруто додадена вредност, по сектори на дејност во Пелагониски плански регион

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност во милиони денари											
2010											
Вк	Зем., шумар; рибар.	Рударство Прерабо. Индустрија Снабдување со елек. енергија	Град Ежнство	Трговија на големо и мало, Транспорти и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информации и комуникации	Фин. Дејности и дејности на осигурување	Дејности Со недвиж. имот	Стр. Научни и технички дејности; Админ. И помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; зад. Соц. Осигурување; образование; дејности на здравствена и соц.заштита	Уметност Забава и Рекреација и Др. Услужни дејности	
Пел.регион	46.343	8.648	15.607	2.290	7.101	229	396	3.462	1.249	6.207	1.154

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила - Стапката на активност на населението во Пелагонискиот плански регион изнесува 63.8%. Стапката на вработеност изнесува 42,4% а стапката на невработеност 33,6%. Со највисока стапка на невработеност се издвојуваат помладите старосни групи, а таа е најниска кај постарите од 50 години. И во овој регион невработеноста е највисока кај лицата без образование, а се намалува со зголемување на образовното ниво на работната сила.

Табела бр. 42– Стапка на активност на населението во Пелагонискиот плански регион

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе по региони, годишни			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Пелагониски регион	63.8	42.4	33.6

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во Програмата за развој на Пелагонискиот плански регион 2010 – 2015 година, е утврдена визијата за регионот: „ *Да бидеме регион со брендирана автентичност, со висок квалитет на живеење, перспективна иднина за нашите жители, економски раст и одржлив развој по европски критериуми*“. Остварувањето на оваа визија би се постигнало преку реализација на четири среднорочни цели, а тоа се:

1. Подобрување на меѓусебната и меѓународната поврзаност на општините во регионот преку планирање и изградба на современа инфраструктура.
2. Подобра животна средина преку намалување на загадувањето, отстранување на последиците од него, како и зголемување на енергетската ефикасност.
3. Зголемен квалитет на живот и поголема социјална кохезија во регионот, преку континуирано вложување во развојот на човечките ресурси.
4. Локален економски развој на Пелагонискиот регион (Центар за развој на Пелагонискиот плански регион, 2010, стр. 32)

4.4.6. Полошки плански регион

Полошкиот плански регион се наоѓа во северозападниот дел на Република Македонија, и се протега во правец север-југ на територија од 2.416 km². Тој ги опфаќа Полошката котлина, Мавровската висорамнина, планинскиот масив Бистра и долината на реката Радика.

Овој плански регион го сочинуваат 9 општини, каде во 184 населени места, живеат вкупно 313.651 жители (ДЗС, 2012, стр. 11).Најголемиот број на жители е концентриран во двете најголеми општини: Тетово и Гостивар, а просечната густина изнесува 126 жители/km², што го прави најгусто населен плански регион по Скопскиот.

43- Општини во Полошкиот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Боговиње	142	14
2	Брвеница	164	10
3	Врапчиште	158	15
4	Гостивар	513	35
5	Желино	201	18
6	Јегуновце	177	17
7	Маврово -Ростуше	663	42
8	Теарце	1377	13
9	Тетово	2622	20
	Вкупно Полошки:	2.416	184

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр. 8

Економски карактеристики

Полошкиот плански регион има БДП од 31.118 милиони денари и учествува со 7,2 % во создавањето на БДП во земјата. БДП по жител изнесува 98.848 денари и по овој индикатор Полошкиот регион е на последно место од осумте плански региони.

Табела бр.44 – Бруто домашен производ во Полошкиот плански регион

Бруто домашен производ, по години, по региони				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Полошки регион	31 118	7.2	98 848	46.8

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Носители на економскиот развој во регионот се МСП кои опфаќаат 99,9% од вкупниот број на претпријатија. Тие учествуваат со 98% од вкупното стопанство. Во малите и средните претпријатија се вработени $\frac{3}{4}$ од вкупниот број на вработени во овој регион.(75,5%). (Табела бр. 45)

Табела бр. 45 – Број на активни деловни субјекти во Полошкиот плански регион

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени						
	2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Полошки регион	7 100	317	6 414	288	75	6

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Како најзначајни сектори во регионот се издвојуваат прехранбената индустрија, текстилната, металната, градежништвото и трговијата

Во пракса, **земјоделскиот сектор** може да има поголемо економско значење, иако овој регион се одликува со голема фрагментираност на земјоделските посеви што не оди во прилог на интензивното земјоделско производство. Полошкиот плански регион има неколку препознатливи брендови како што се тетовски грав, тетовско јаболко, шарпланинско јагне, сирење и кашкавал кон чие негување и подобра извозна промоција треба да биде насочен развојот на земјоделството во овој регион

Табела бр. 46 – Бруто додадена вредност по сектори на дејност во Полошкиот плански регион, 2010

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во милиони денари											
2010											
	Вкупно	Земјоделство, шумарство; рибарство	Рударство и вадење на камен; преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информациони и комуникации	Финансиски дејности и дејности на осигурување	Дејности во врска со недвижен имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејност и на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Други услужни дејности
Полошки регион	27 321	4 597	3 733	1 078	5 266	111	133	3 741	1 741	6 283	638

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила. Полошкиот плански регион се карактеризира со мошне ниска стапка на активност на населението 46,7%. Стапката на невработеност е 30,8%. (Табела бр. 47)

Како и во другите региони, економската активност е пропорционална со степенот на образование на населението, односно најмала е за лицата без училиште и со ниско ниво на образование, а највисока за лицата со факултетско и повисоко образование. Анализирани според образовното ниво, невработеноста е највисока кај популацијата без образование, а се намалува со зголемување на образовното ниво. Ако се има предвид образовната структура на населението во која исклучително високо е учеството на лицата со ниско ниво на образование,

може да се заклучи дека квалитетот на работната сила во иднина ќе претставува сериозна ограничувачка околност за динамизирање на економскиот развој.

Табела бр. 47 – Стапка на активност на населението во Полошкиот плански регион, 2010

Стапки на активност на населението од возраст на 15 години и повеќе			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Полошки регион	46.7	32.3	30.8

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Приоритети на развојот на Полошкиот плански регион за 2009 – 2013 година

1. Да се зголеми нивото на економскиот развој, преку зголемување на конкурентноста и продуктивноста.
2. Да се подобри постојната и да се развие нова регионална транспортна, аграрна и комуникациска инфраструктура.
3. Да се унапреди регионалната животна средина и да се обезбеди одржлив регионален развој.
4. Да се подигне нивото на образование на населението и да се подобри развојот на човечките ресурси.
5. Полошкиот регион да стане водечки земјоделски регион со брз рурален развој.
6. Полошкиот регион да биде најпознат регионален планински туристички центар.
7. Да се подобри и зголеми застапеноста на маргинализираните групи во образованието, културата и работната сила во Полошкиот регион (Центар за развој на Полошкиот плански регион, 2010, стр.69).

4.4.7. Североисточен плански регион

Североисточниот плански регион ги опфаќа општините на крајниот североисточен дел на земјата, на тромеѓето долж границата со Косово, Србија и Бугарија. Вкупната површина на регионот изнесува 2.310 km², односно 9% од вкупната територија на Република Македонија.

Во состав на планскиот регион влегуваат 6 општини со 174.646 жители (ДЗС, 2012, стр. 11). Најголемиот дел (189) од населените места (192) се рурални населби, при што густината на населеност е 75 жители/km² и е многу слична на просекот на земјата (82).

Табела бр. 48 – Општини во Североисточниот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Кратово	375	31
2	Крива Паланка	480	34
3	Куманово	509	48
4	Липково	273	22
5	Ранковце	241	18
6	Старо Нагоричане	432	39
	Вкупно: Североисточен	2.310	192

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр.

12

Економски карактеристики

Според податоците од Државниот завод за статистика, Североисточниот плански регион остварува БДП од 19.021 милиони денари по жител во 2010 година, што е околу 51,4 % од просекот на Република Македонија.

Овој регион има најмало учество во создавањето на македонскиот БДП од само 4.4% и се наоѓа на последно место по развиеност од осумте плански региони.

Табела бр. 49 – Бруто домашен производ во Североисточниот плански регион

Бруто домашен производ				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Североисточен регион	19 021	4.4	108 664	51.4

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

И во овој регион доминираат МСП кои опфаќаат 99,9% од вкупниот број на претпријатија. Како најзначајни сектори во регионот се издвојуваат прехранбената и металната индустрија, заедно со трговијата. Во областа на развојот на земјоделството карактеристично е тоа што регионот не е специјализиран за одредени земјоделски култури и не се постигнуваат големи приноси. Органското поделско производство претставува голем потенцијал на овој регион и истото може да биде надополнето со органски сточарски производи зашто големото учество на ливадите и пасиштата го прават овој регион погоден за развој на сточарството. (Центар за развој на Североисточниот плански регион, 2009, стр,21)

Табела бр. 50 – Број на активни субјекти според бројот на вработени во Североисточниот плански регион

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени						
	2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Североисточен регион	4 279	174	3 759	276	67	3

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Табела бр. 51 – Бруто додадена вредност по сектори во Североисточниот плански регион, 2010

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во милиони денари											
	2010										
	Вкупно	Земјоделство, шумарство; рибарство	Рударство и вадење на камен; преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информации и комуникации	Финансиски дејности и дејности на осигурување	Дејности во врска со недвижнот имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејност и на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Дрги услужни дејности
СИР	16 700	2 945	2 732	1 280	3 628	129	145	2 086	164	3 225	3

Пазар на работна сила. Североисточниот плански регион се карактеризира со релативно ниска стапка на активност на населението, која изнесува 58,3%.

Нивото на економската активност е пропорционално со степенот на образование на населението, при што најниско е кај лицата без училиште и со ниско ниво на образование, а највисоко кај лицата со факултетско образование.

Стапката на вработеност во Североисточниот плански регион е 21,7% а стапката на невработеност изнесува 62,8%. Споредбата со другите региони покажува дека вработеноста во овој регион е најниска.

Табела бр. 52 – Стапки на активност на населението во Североисточниот плански регион, 2010

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Североисточен регион	58.3	21.7	62.8

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во Програмата за развој на Североисточниот плански регион е одредена визијата на регионот: **Социо-економски развиен пограничен регион, со општини кои динамично се развиваат, со висока стапка на економски раст, развиена инфраструктура, чиста животна средина и подобар квалитет на животот.** Остварувањето на оваа визија е поврзано со реализација на 6 стратешки цели за периодот 2009 – 2014 година, и тоа:

1. Економски раст поголем од растот на државата во целина.
2. Современа инфраструктура од меѓународно значење со поддршка од државните и европските фондови.
3. Заштитата на животната средина - инвестиција за нашите потомци.
4. Развој на земјоделието базирано на современи знаења и иновации.
5. Руралниот развој и развојот на туризмот – нови предизвици за подобар живот во руралните средини.
6. Развиена социјална инфраструктура и услуги, клуч за подобар квалитет на живеење. (Центар за развој на Североисточниот плански регион, 2009, стр.6).

4.4.8. Скопски плански регион

Скопскиот плански регион го опфаќа басенот на Скопската Котлина и зафаќа вкупна површина од 1.812 km² или 7% од територијата на Република Македонија. Планскиот регион го сочинуваат 17 општини од кои 10 се дел од градот Скопје, како посебна единица на локалната самоуправа. Овој плански регион има вкупно 599.485 жители. (ДЗС, 2012, стр. 11).

Густијата на населеност изнесува 319 жители/km² и е четири пати повисока од просекот на земјата (81 жители/km²). Во градот Скопје е концентрирано околу 88% од населението во регионот, односно 25,1% од вкупното население во земјата што укажува на огромната концентрација на населението во скопската агломерација. (<http://www.skopjeregion.gov.mk/mk/regionot.html>)

Табела бр. 53 – Општини во Скопскиот плански регион

	Општина	Површина km ²	Населени места
1	Скопје	571	53
	а) Аеродром	22	1
	б) Бутел	55	4
	в) Гази Баба	111	13
	г) Горче Петров	67	6
	д) Карпош	35	2
	ѓ) Кисела Вода	34	2
	е) Сарај	229	22
	ж) Центар	7	1
	з) Чаир	4	1
	с) Шuto Оризари	7	1
2	Арачиново	31	4
3	Илинден	97	12
4	Петровец	202	16
5	Зелениково	177	14
6	Сопиште	222	13
7	Студеничани	276	19
8	Чучер-Сандево	241	12
	Вкупно:Скопски	1.812	142

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011, стр.

Економски карактеристики

Скопскиот плански регион е најразвиениот регион во Република Македонија и во 2010 година учествувал со 43,7% во создавањето на македонскиот БДП. Овој регион во 2010 година имал БДП по жител од 314.809 денари кој е повисок од просекот на Република Македонија за 49%. (Табела бр. 54).

Табела бр. 54 – Бруто домашен производ во Скопскиот плански регион

Бруто домашен производ, по години, по региони				
	2010			
	БДП, во милиони денари	Структура на БДП, РМ = 100%	БДП, по жител, во денари	БДП, по жител, МК =100
Скопски регион	189 728	43.7	314 809	149.0

<http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во овој плански регион МСП опфаќаат 99,5% од вкупниот број на претпријатија и тие се најголемиот работодавец и во овој регион, но сепак, носители на економскиот развој во Скопскиот регион се големите претпријатија.

Табела бр. 55 – Број на активни субјекти во Скопскиот плански регион

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени												
	2008						2011					
	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50 - 249	250 +	Вкупно	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50 - 249	250 +
Скопски регион	23 815	2 935	18 963	1 379	43 7	101	28 095	4 116	21 566	1 848	45 0	115

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Најзначајни сектори во регионот се прехранбената, текстилната, печатарската и металопреработувачката индустрија, градежништвото, угостителството, трговијата, транспортот и деловните услуги. Поради високото ниво на урбанизација на овој регион, условите за развој на земјоделството се ограничени.

Во овој регион главно се застапени житните култури и во извесна мера лозарството, додека индустриските култури се многу малку застапени и нема поголеми потенцијали за нивно ширење. Што се однесува до сточарството, не е доволно развиено иако постои висока побарувачка за сточарски производи од страна на преработувачките капацитети. (Совет за развој на Скопскиот плански регион, 2010, стр.9)

Табела бр. 56 – Бруто додадена вредност по сектори на дејност во Скопскиот плански регион, 2010 година

Бруто додадена вредност, по сектори на дејност, во милиони денари											
2010											
	Вкупно	Земјоделство, шумарство; рибарство	Рударство и вадење на камен; преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	Градежништво	Трговија на големо и мало; Поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	Информациони и комуникации	Финансиски дејности и истражување	Дејности во врска со недвижен имот	Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	Уметност, забава и рекреација, Дрги услужни дејности
Скопски регион	166 580	3 407	26 624	11 853	39 877	16 769	8 191	10 769	9 426	32 462	7 202

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Пазар на работна сила. Скопскиот плански регион е подрачје во кое е концентриран најголем дел (30%) од работната сила во Република Македонија. Стапката на активност на населението во овој регион во 2010 изнесувала 54,7%. Како и во другите региони, економската активност е пропорционална со степенот на образование на населението и е најмала кај лицата без училиште.

Стапката на вработеност во Скопскиот плански регион во 2010 изнесувала 36.7% и по овој индикатор Скопскиот регион се наоѓа дури на петтото место од осумте плански региони. Во истиот период стапката на навработеност изнесувала 33%. Двете стапки (вработеност и невработеност) забележаа негативни промени во анализираниот период како последица на општите неповолни економски движења во земјата.

Табела бр. 57- Стапка на активност на населението во Скопскиот плански регион

Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе			
	2010		
	Стапка на активност	Стапка на вработеност	Стапка на невработеност
Скопски регион	54.7	36.7	33.0

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

Во Програмата за развој на Скопскиот плански регион 2009 – 2014 година е утврдена визијата на региониот која гласи:

„Скопскиот регион во 2014 година е европски развиен регион со максимално искористување на ЕУ предпристапната помош.

Како таков успешно ги реализира своите стратешки определби за економски атрактивен и престижен регион со стапка на вработеност на европско ниво.

Скопскиот регион е модерно, убанизирано место за живеење со современа инфраструктура и поставени високи стандарди за живот.

Во својата грижа за идните генерации, Скопскиот регион е место на здрава и заштитена животна средина каде жителите се целосно здравствено и социјално згрижени.

Во Скопскиот регион грижата за човечкиот капитал и програмите за квалитетна и адекватна професионална работна квалификација на работната сила се примати на идниот развој.“

Мотото на овој регион е: „Скопскиот регион – лидер во регионалниот развој на патот до Европското семејство.“

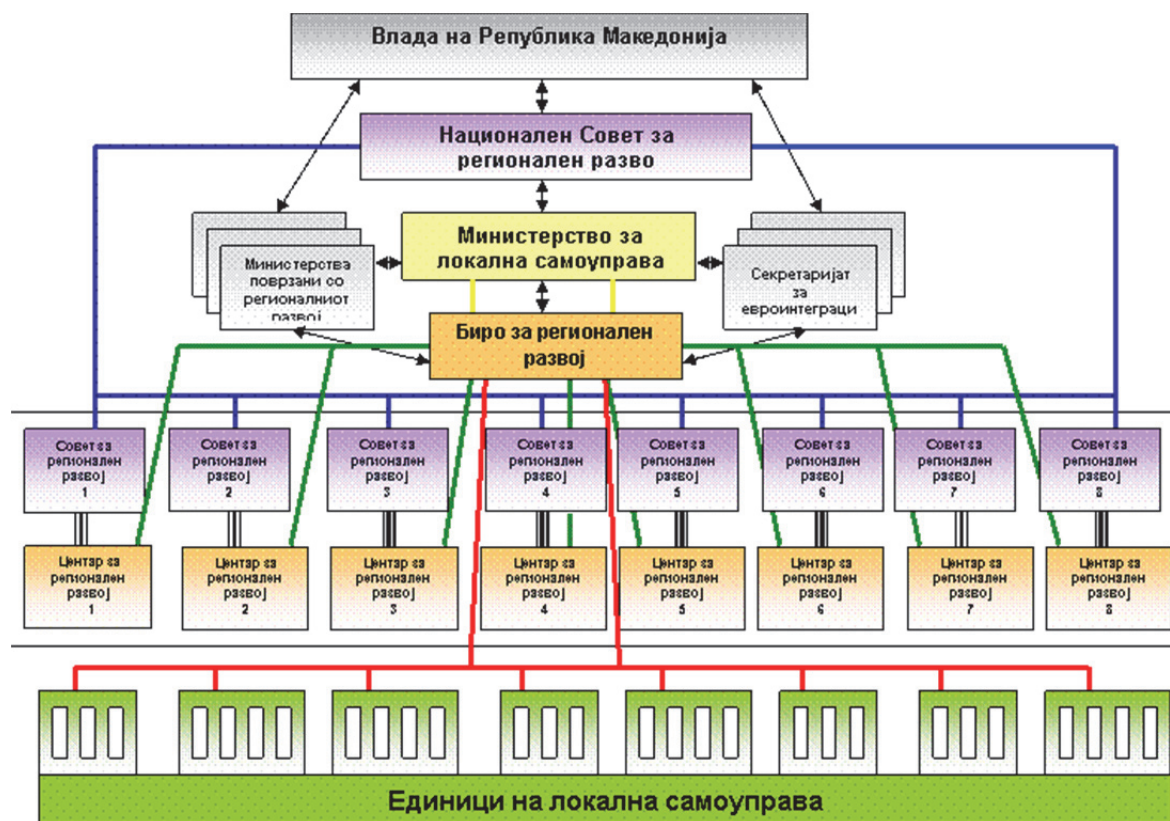
Остварувањето на оваа визија се предвидува преку исполнување на осумте стратешки цели:

1. Современа транспортна, комунална и енергетска инфраструктура со целосна заштита на животната средина.
2. Здрава и заштитена животната средина.
3. Користење на средствата од ИПА инструментот.
4. Зголемување на нивото на економската развиеност на регионот преку поттикнување и развој на МСП, носечките индустрии и искористување на конкурентните предности на регионот.
5. Поквалитетно искористување и унапредување на човечкиот капитал за стопански цели и унапредување на квалитетот на здравствената и социјална заштита.
6. Промоција на модерно земјоделство и оддржлив рурален развој.
7. Оптимално користење на природното и културно-историското наследство во функција на развој на туризмот.
8. Поголема покриеност на Скопскиот регион со просторно-планска документација и нејзина брза и ефективна реализација. (Совет за развој на Скопскиот плански регион, 2010, стр.17)

5. Институционалната поставеност на регионалниот развој

Покрај креирањето на основната рамка на политиката на рамномерен регионален развој во земјата, и воспоставувањето на 8 плански региони како функционално територијални единици за планирање на развојот и реализација на мерките и инструментите за поттикнување на регионалниот развој, Законот ги идентификува и дефинира главните носители на политиките на регионалниот рамномерен развој. Тоа се: Совет за рамномерен регионален развој на Република Македонија; Министерство за локална самоуправа; Совети за развој на на планските региони, и следните оперативни тела за спроведување на мерките и активностите за поддршка на рамномерниот регионален развој: Биро за регионален развој (поранешното Биро за стопански недоволно развиените подрачја); Центри за развој на планските региони, и Единици на локална самоуправа, односно општините.

Графикон бр. 16 - Институционална поставеност на регионалниот развој во Македонија

Институционалната рамка ги поврзува Националниот Совет и Регионалните совети на ниво на политика, (прикажано на Дијаграмот со сини линии), додека пак поврзаноста помеѓу центрите и општините, од една страна, и Бирото, од друга, е воспоставена на оперативно ниво (како што е прикажано на Дијаграмот со зелени, односно со црвени линии).

5.1. Совет за рамномерен регионален развој на Република Македонија

Советот за рамномерен регионален развој на РМ е составен од 18 члена; претседател на Советот е заменикот на претседателот на Владата на Република Македонија, задолжен за економски прашања, 8 министри кои раководат со министерствата за: локална самоуправа; финансии; економија; транспорт и врски; труд и социјална политика; култура; животна средина и просторно планирање; земјоделие, шумарство и водостопанство и 9 члена од планските региони: претседателите на советите на планските региони (8 претставници) и претседателот на Заедницата на единиците на локална самоуправа - ЗЕЛС.

Врз основа на Законот, улогата на Советот е:

- ✚ ја услогласува политиката за рамномерен регионален развој со секторските политики и макроекономската политика на Република Македонија;
- ✚ ја утврдува Предлог-стратегијата за регионален развој;
- ✚ дава претходна согласност за програмите за развој на планските региони;
- ✚ **го утврдува предлогот на поблиски критериуми и индикатори од член 7 став 2 и член 30 став 3 од овој закон**
- ✚ ја утврдува Предлог-листата на подрачја со специфични развојни потреби;
 - утврдува Предлог-одлука за класификација на единиците на локалната самоуправа и планските региони според степенот на развиеност;
 - утврдува предлог за финансирање на конкретни проекти од средствата од Буџетот на Република Македонија, наменети за развој на планските региони, подрачјата со специфични развојни потреби и на селата;
 - дава мислење по извештаите за спроведување на планските документи за регионален развој;
 - иницира разгледување на прашања од областа на регионалниот развој за кои е неопходна координација меѓу Владата на Република Македонија, единиците на локалната самоуправа и другите засегнати страни; и

- разгледува други прашања од областа на рамномерниот регионален развој.

Од донесувањето на Законот за рамномерен регионален развој (април 2007) до денес, Советот има одржано седум седници (една до две седници годишно). На првите 4 седници беа донесени потребните подзаконски акти од надлежност на Советот, беше утврдена Стратегијата за регионален развој на Република Македонија и се даде согласност по Предлог - Програмите за развој на планските региони. Откако правната рамка беше целосно воспоставена на дневен ред на седниците на Советот, главна точка беше утврдување на предлог за финансирање на конкретни проекти од средствата од буџетот кои беа распределени во Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој. Така на пример, во 2010 година СРПП се состана само еднаш и единствена точка на дневниот ред на таа седница беше утврдувањето на листата на проекти за регионален развој кои се финансирани **само** преку Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој. Со тоа главната улога на Советот, а тоа е *координација и усогласување на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој со секторските политики на вклучените министерства*, беше ставена во сенка. Дури на шестата седница што беше одржана на 23 декември 2011 година на агендата се појави прашањето за координацијата и се отвори дискусија зошто средствата наменети за регионален развој кои се лоцирани во другите линиски министерства не се распределуваат според индексот на развиеност на регионите, како што е предвидено во Законот за рамномерен регионален развој, без донесување на предлог за надминување на постојната состојба. Поради погоре наведените причини на последната седница беа донесени неколку заклучоци помеѓу кои поважни се:

- ✚ Кабинетот на заменик - претседателот на Владата на Република Македонија задолжен за економски прашања во соработка со Министерството за локална самоуправа да подготви информација со цел запознавање на Владата на Република Македонија со работата и улогата на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија,

- ✚ Министерствата - членови на Советот за рамномерен регионален развој (Министерство за финансии, Министерство за транспорт и врски, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и Министерство за економија), до втората наредна седница на Владата на Република Македонија поодделно да изготват информација за распределените средства од нивните програми по реализирани проекти во плански региони во Република Македонија за 2009, 2010 и 2011 година и согласно на своите програми да дадат предлог за 2013 година во која висина и за која намена распределуваат финансиски средства согласно со критериумите за распределба утврдени во Законот за рамномерен регионален развој;
- ✚ За поголема оперативност на Советот, членовите на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија (Министерство за финансии, Министерство за транспорт и врски, Министерство за труд и социјална политика, Министерство за култура, Министерство за животна средина и просторно планирање, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и Министерство за економија), како и центрите за развој на планските региони до Кабинетот на заменик - претседателот на Владата на Република Македонија, задолжен за економски прашања да достават номинации на лица кои ќе бидат заменици - членови во оперативното тело на овој Совет.

При тоа се предложи:

- членови на оперативното тело да бидат државните секретари од министерствата и раководителите на центрите за развој на планските региони;
- работата на оперативното тело да биде координирана од страна на Кабинетот на заменик - претседателот на Владата на Република Македонија задолжен за економски прашања;
- оперативното тело да се состанува најмалку еднаш на три месеци, по потреба и почесто.

Доколку сите членови на Советот постапат согласно на заклучоците, Советот ќе ја добие својата вистинска улога а тоа е да биде тело каде ќе се осигури обезбедувањето на синхронизација на критериумите за финансирање на регионални развојни проекти помеѓу сите линиски министерства и секторски програми. Единствено на овој начин ќе се постигне подобро финансирање на развојните проекти во земјата, ќе се овозможи побрз развој на регионите и ќе се зголеми ефикасноста на средствата инвестирани од донаторите или низ ИПА програмите. Почитувањето на индексот на развиеност на регионите при распределбата на средствата наменети за поттикнување на регионалниот развој би требало да е вклучено во сите државни и регионални развојни програми, а да е мониторирано и контролирано од Советот, кој би требало да се состанува барем 4 пати годишно.

5.2. Министерство за локална самоуправа

Министерството за локална самоуправа (МЛС) е овластено да ја креира и спроведува националната политика за рамномерен регионален развој. Во соработка со другите ресорсни министерства кои одвојуваат средства за поттикнување на регионалниот развој, тоа е одговорно за утврдување и управување со националната политика во согласност со останатите национални стратегиски документи.

Министерството ги врши следните работи:

- ✚ ја организира и координира подготовката на националните стратешко-плански документи за регионален развој;
- ✚ обезбедува усогласеност на Стратегијата со програмските документи за интеграција на Република Македонија во Европската унија;
- ✚ подготвува и и доставува на Владата на Република Македонија извештаи за спроведување на планските документи за регионален развој;
- ✚ ги организира и координира активностите за следење и оценување на спроведувањето на планските документи за регионален развој;
- ✚ врши и други работи **за поттикнување на** рамномерниот регионален развој, утврдени со закон.(Министерство за локална самоуправа, мај 2007, член 18, стр.

5.3. Биро за регионален развој

Додека МЛС ја креира, планира, следи и евалуира регионалната политика, Бирото за регионален развој, е одговорно за имплементирањето на таа политика. Овие две институции се движечката сила на политиката за рамномерен регионален развој на национално ниво. Директорот на Бирото го именува и разрешува Владата на Република Македонија.

Според Законот за рамномерен регионален развој, Бирото е надлежно да ги врши следните работи:

1. подготвува аналитичко-документациска основа за изготвување на стратешките и оперативните плански документи за регионален развој;
2. ја изработува Предлог-методологијата за изработка на планските документи;
3. подготвува годишни извештаи за имплементацијата на Акциониот план на Стратегијата;
4. ја изработува Предлог-одлуката за критериумите и индикаторите за идентификување на подрачјата со специфични развојни потреби;
5. ја изработува Предлог-листата на подрачјата со специфични развојни потреби;
6. ги изработува Предлог-критериумите за степенот на развиеност на единиците на локалната самоуправа и регионите;
7. го изработува Предлог-актот за класификација на единиците на локалната самоуправа и планските региони според степенот на развиеност;
8. дава стручна помош на центрите за развој на планските региони, при подготовка на програмите за развој на планските региони и вршење на други активности поврзани со регионалниот развој;

9. ги информира засегнатите страни за видовите и обемот на средствата и за инструментите за поттикнување на регионалниот развој;
10. воспоставува и се грижи за одржување на информацискиот систем за регионалниот развој во соработка со Државниот завод за статистика;
и
11. врши и други работи од областа на регионалниот развој, утврдени со закон.

Од работите за кои е надлежно БРР, лесно може да се заклучи дека не секогаш е едноставно да се раздвојат програмското и проектното ниво помеѓу МЛС и Бирото. Бирото врши некои функции кои би можеле да бидат (и сè во одредена мерка) вршени од страна на МЛС, како што е подготовка на секундарната легислатива. (точка 2, 6,7) . Со исклучок на подготовката на подзаконските акти и соодветните прирачници за спроведување, разликата помеѓу *задачите за креирање на политика и координација* на МЛС и *задачите за спроведување и поддршка* на Бирото е јасно видлива.

Бидејќи регионалната политика е комплексна политика и се остварува преку средствата на различни министерства, доколку Советот успее во иднина да се концентрира на неговата основна улога за која зборувавме погоре, и сите или повеќето линиски министерства водат сметка за степенот на развиеност на регионите при распределба на средствата од нивните министерства наменети за регионален развој, главната функција на Бирото би требало да биде:

- Контрола и поттикнување на координацијата на секторските политики во делот на регионална политика;
- Следење на распределбата на финансиски средства од страна на релевантните министерства, врз основа на критериумите за степенот на развиеност на планските региони;
- Воспоставување и *одржување на Информативен систем за регионален развој* и годишно поднесување на извештаи;
- *Помагање на МЛС* во подготовка и планирање на документите;

- Мониторинг и евалуација на регионалните проекти имплементирани преку центрите за развој на планските региони, и
- *Техничка поддршка и дистрибуција на информации* до Центрите за развој на планските региони;

5.4. Совети за развој на планските региони

Советите за развој на планските региони се формирани за секој одделен плански регион и во нивниот состав влегуваат градоначалниците на единиците на локалната самоуправа кои влегуваат во состав на тој регион. Претседателот на Советот за развој на планскиот регион се избира од редот на членовите на Советот, со мандат од две години со право на повторен избор. Според Законот за рамномерен регионален развој, Советот ги врши следните работи:

- ✚ ги организира и координира активностите за следење и оценување на спроведувањето на планските документи за регионален развој;
- ✚ донесува Програма за развој на планскиот регион, по претходна согласност од Советот за рамномерен регионален развој;
- ✚ донесува годишен акционен план за спроведување на Програмата за развој на планскиот регион и утврдува годишна листа на предлог-проекти за развој на планскиот регион;
- ✚ иницира разгледување на прашања поврзани со регионалниот развој за кои е неопходна координација помеѓу единиците на локалната самоуправа и партнери од приватниот и граѓанскиот сектор;
- ✚ ја промовира прекуграничната соработка со региони од други земји врз основа на заедничките интереси.

Советите во просек се состануваат 6-7 пати во годината а по потреба и повеќе. Кај поголемиот број, соработката на Советите за развој на планските региони со соодветните Центри за развој на планските региони е на високо професионално ниво. При утврдување на годишната листа на приоритетни Предлог проекти

вообичаено Советот е во координација со Центарот и го прифаќа стручно мислење на Центрите по одредени проекти или предлози.

Членовите на Советот, како градоначалници се директно вклучени и во обезбедување на директното финансирање на работата на Центрите преку буџетите на општините. Раководителот на Центарот и претседателот на Советот водат грижа за трансфер на средствата за тековно работење од сите општини а исто така, и за трансфер на средства за кофинансирање на регионални проекти од општините и МЛС. Процентот на општини кои воопшто не ги извршуваат обврските кон Центрите, а притоа немаат блокирани сметки, изнесува 12.94%. Покрај нив општините кои поради објективни причини не се во можност да ги извршуваат обврските, односно заради блокирани сметки додаваат уште 5,88% на општини кои вршат кофинансирање кон Центрите. (Центри за развој на планските региони, ноември 2011, стр.4). Финансиската помош од централната власт за тековно финансирање на Центрите е условена со уплатите од општините основачи, а од друга страна токму тоа неплаќање им го намалува на Центрите капацитетот за работа. Ова е една од областите каде што Советот на планскиот регион и градоначалниците, како негови членови, би можеле да покажат лидерство. Придонесот на општините би требало да биде уплаќан редовно и во целост, а уплатите за општините кои се финансиски слаби и/или со блокирани сметки би можеле на краток рок да ги преземат дел од поголемите и финансиски посилни општини во планскиот регион. (Стојков, Караева, декември 2011, стр, 21)

Уште една област каде што Советот треба да покаже лидерство и е во интензивирање на неговото политичко влијание врз националните институции за зајакнување на перцепцијата за значењето и придобивките од регионалниот развој кое сè уште е на многу ниско ниво.

5.5. Центри за развој на планските региони

Центрите за развој на планските региони (формирани од страна на општините од секој регион) се главните тела за спроведување на активностите за регионален развој и се одговорни за подготовка на регионалните развојни документи. Тие се основаат од страна на единиците на локалната самоуправа со седиште во единицата на локална самоуправа со најголем број на жители. Центарот има раководител кој го избира Советот за регионален развој за период од 4 години. Тие се и главна регионална движечка сила за искористување на националните средства за регионален развој наменети за нивниот регион преку подготовка и реализација на развојни проекти.

Според Законот, Центарот ги врши следните работи:

- ✚ ја изготвува Предлог-програмата за развој на планскиот регион;
- ✚ изготвува Предлог-акционен план за имплементација на Програмата за развој на планскиот регион;
- ✚ подготвува Предлог-проекти за развој на планскиот регион и за подрачјата со специфични развојни потреби;
- ✚ ги координира активностите поврзани со имплементацијата на Програмата за развој на планскиот регион и ги реализира проектите за развој на планскиот регион;
- ✚ подготвува Годишен извештај за спроведувањето на Програмата за развој на планскиот регион;
- ✚ обезбедува информации до заинтересираните страни за текот на реализацијата на Програмата за развој на планскиот регион и други прашања поврзани со регионалниот развој;
- ✚ обезбедува стручна и техничка помош за единиците на локалната самоуправа при подготовката на нивните програми за развој;
- ✚ обезбедува стручни услуги на здруженија на граѓани и други заинтересирани страни за подготовка на проекти од областа на регионалниот развој;

- ✚ спроведува проекти за поттикнување на развојот на планскиот регион, финансирани од фондовите на Европската унија и други меѓународни извори;
- ✚ врши промоција на развојните можности на планскиот регион; и
- ✚ врши стручни и административно-технички работи за потребите на Советот за развој на планскиот регион.

Амбициозноста на вработените во Центрите, нивната посветеност, постојана обука и професионално усовршување придонесоа Центрите за развој на планските региони да се наметнат како значајна регионална институција во следните области:

- ✚ успешно претставување на регионот во земјата и во странство,
- ✚ анализа и дефинирање на стратешките регионални приоритети,
- ✚ координација и поддршка на општините во тековното работење,
- ✚ подготовка и имплементација на регионални проекти (од национални средства и средства од ЕУ),
- ✚ креирање на одржливи партнерства со НВО и бизнис секторот, и
- ✚ прекугранично поврзување со соодветни организации.

Соработката помеѓу осумте Центри за развој на планските региони е на многу високо ниво. Најмалку 2 пати годишно тие се состануваат и како главни точки на дискусија се теми од регионалниот развој, размена на искуства, донесување на заеднички заклучоци и заедничко постапување по одредени прашања, заземање на заеднички став за одредени регионални прашања и заедничко застапување на истиот на националното ниво итн.

Проблем со кој се соочуваат Центрите е тоа што тие сè уште не се подобни да аплицираат со проекти за користење на средствата од другите линиски министерства во областа на регионалниот развој.

Овие пристапи на исклучување на Центрите не се разбирливи од причини што токму тие министерства се дел од чинителите во процесот на регионалниот развој, па вклучувањето на Центрите во спроведувањето на проекти и активности од страна на

линиските министерства и нивните секторски програми ќе придонесе за зголемување на ефектите од регионалната развојна политика во Македонија.

Друг проблем со кој се соочуваат Центрите (и општините) е тоа што и покрај нивната способност да подготвуваат и имплементираат големи проекти од ИПА фондовите (2ра компонента – прекугранична соработка) кои се од големо значење за економскиот развој на регионите, тие не се во состојба да обезбедат авансни редства за имплементирање на истите само преку општините. Имено за поголем дел од проектите финансирани од ЕУ (Ипа компонента 2 – прекугранична соработка и структурните фондови) предвидено е т.н. пост-финансирање кое значи дека активностите од спроведениот проект ќе се исплатат по спроведувањето на проектот, односно кога целата работа е завршена и конечниот извештај за проектот е доставен. За поголеми проекти можат да се подготват и привремени извештаи и исплатата да оди во неколку фази по извршувањето на предвидените активности за дадената фаза.

За таа цел, за максимално искористување на средствата од ИПА фондовите а по пристапувањето во ЕУ и искористување на средствата од структурните и другите ЕУ фондови, потребно е да се формира државен револвинг фонд. Врз основа на просечната висина на имплементираните проекти досега, би било потребно фондор да располага со минимум буџет од околу 8 милиони € (2 проекти по регион во висина од 600.000/700.000€ на две до три години). Револвинг фондот ќе обезбеди поддршка на Центрите за имплементирање на поголеми ЕУ проекти на тој начин што активностите од одобрениот проект ќе ги финансираат од средствата обезбедени од револвинг фондот и веднаш по имплементација на проектот и исплатата на проектот од ЕУ, истите ќе бидат вратени во фондот (без или со каматна стапка која би се определила врз основа на искуства на слични фондови). На тој начин се обезбедува фондот да биде постојано достапен за поддршка на нови проекти.

Тековно финансирање на работата на Центрите за развој на планските региони

Со Законот за рамномерен регионален развој е предвидено во првите пет години на тековното работење на Центарот за развој на планскиот регион да се финансира од Буџетот на Република Македонија и од буџетите на единиците на локалната самоуправа кои влегуваат во состав на планскиот регион, во однос 50:50. За трансфер на средства од Буџетот на Република Македонија, градоначалниците-членови на Советот на планскиот регион се должни претходно да обезбедат 50% од средствата потребни за функционирање на Центарот од буџетите на единиците на локалната самоуправа во состав на планскиот регион. Во текот на спроведувањето на Законот од 2008 година, кај финансирањето на тековните трошоци на Центрите за развој на планските региони, поголемиот товар го носат единиците на локалната самоуправа. Според добиените податоци, учеството на општините изнесува околу 60% кај најголемиот дел од Центрите во земјата, додека учеството на Буџетот на РМ е околу 40%. Според буџетите на еден дел од Центрите, единиците на локалната самоуправа во планскиот регион имаат уплатено повеќе средства за работа отколку што на Центарот му следува од Буџетот на РМ.

Односно, на максималниот можен износ кој треба да се собере од општините во висина од 16 514 194 денари, МЛС кофинансира со 9 600 000 денари со што вака поставениот сооднос изнесува 58:42 во корист на општините. (Центри за развој на планските региони, ноември 2011, стр,5)

Земајќи предвид дека 8-те Центри добиваат само 72,4% уплата од општините, автоматски се намалува и кофинансирањето од МЛС и тоа изнесува 8.100.000,00 денари годишно, односно 84,37 %.

Оттука и динамиката со која Министерството за локална самоуправа го уплаќа кофинансирањето кон Центрите и која е условена со претходен доказ за уплата на општините е крајно неадекватна т.е четирите транши најчесто се префрлуваат кон крајот на тековната година како вкупна сума наместо редовно на секои три месеци по 300 000 денари. Оваа динамика на прибирање на средствата и од двете страни

потписнички на Договорот за кофинансирање ги оневозможува Центрите квалитетно и одржливо да ги планираат трошоците за тековно работење.

За таа цел ЦРПР во нивната Анализа за финасиската состојба ги предлагаат следните решенија за надминување на ваквата состојба за периодот пред истекувањето на обврската од Законот за покривање на 50% од тековните трошоци на Центрите од Буџетот на РМ но и потоа:

- ✚ Да се направат измени во Договорот за годишно кофинансирање, со додавање на обврзувачки клаузули за општините.
- ✚ МЛС како прва страна потписник во Договорот за кофинансирање да изнајде механизам којшто ќе ги обврзе општините да плаќаат редовно.
- ✚ Договорот за кофинансирање да биде трипартитен, односно Центрите за развој да фигурираат како трета страна со дефинирани права и обврски
- ✚ Изработка, усвојување и спроведување на подзаконски акти за наплата на средствата на Центарите од општините (пр: траен налог во МФ/Трезор за навремена наплата на средствата од буџетот на општините по основ на финансирање - согласно со Законот и согласно со донесените Одлуки за кофинансирање на проекти со средства од Владата на РМ).
- ✚ Доколку општината има блокирана сметка, да се воспостави правна регулатива од МЛС за издвојување на средства за Центарот.
- ✚ Добивањето на средства по проект да се услови со претходно намирени обврски на општината по Договор за кофинансирање.
- ✚ МЛС да интервенира кај оние општини кои не ги исполнуваат обврските, а не постојат објективни причини за тоа. (Центри за развој на планските региони, ноември 2011, стр.7-8).

Кофинасирањето на тековното работење на Центрите од страна на Министерството за локална самоуправа е предвидено само за првите 5 години од работата на Центрите (2013 -2014 година), по што финансирањето на Центрите би требало целосно да го преземат општините кои сè уште не се во можност да го преземат кормилото на регионалниот развој. За во иднина општините да станат единствени финансиери на тековното работење на Центрите потребно е да се

зголеми степенот на мотивација на истите т.е да се предвиди значително поголема сума за регионални проекти од националниот буџет со цел постепено да се достигне законски пропишаниот 1% од БДП за оваа намена.

За да се осигури опстанокот на Центрите и по истекувањето на законската обврска за кофинансирањето на истите од страна на МЛС би било потребно во догледна идина да се иницира следното:

- ✚ Измена на Законот во делот на кофинансирањето за продолжување на обврската на кофинансирање на Центрите од Буџетот на РМ и во наредните пет години или
- ✚ Да им се даде можност на Центрите во проектните апликации поднесени до МЛС и БРР да може да стават и ставка за оперативни трошоци од 20% од вкупниот износ на проектот/ проектите преку кои би се обезбедиле пак околу 1.200.000 денари по Центар.

6. Извори на финансирање на регионалниот развој

6.1. Национална финансиска рамка

За да можат да се реализираат стратешките планови како и политиката и целите на регионалниот развој во Република Македонија потребно е да се создадат одредени предуслови и да се идентификуваат, планираат и дефинираат финансиските можности за поддршка на проекти од регионален интерес. Според одредбите на членот 27 од Законот, извори за финансирање на регионалниот развој се:

- Буџетот на Република Македонија;
- Буџетите на единиците на локалната самоуправа;
- Фондовите на Европската унија;
- Други меѓународни извори;
- Донации и спонзорства од физички и правни лица; и
- Други средства утврдени со закон.

Согласно со Законот за рамномерен регионален развој, за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Македонија годишно треба да се издвојуваат средства во висина од најмалку 1% од БДП.

За поттикнување на развојот на планскиот регион, единиците на локалната самоуправа можат да користат и средства од фондовите на Европската унија. Користењето на средства од фондовите на Европската унија се уредува со акт на Владата на Република Македонија.

Инструменти коишто се дефинирани во Законот за рамномерен регионален развој, а имаат за цел да се поттикне рамномерниот регионален развој во Република Македонија се:

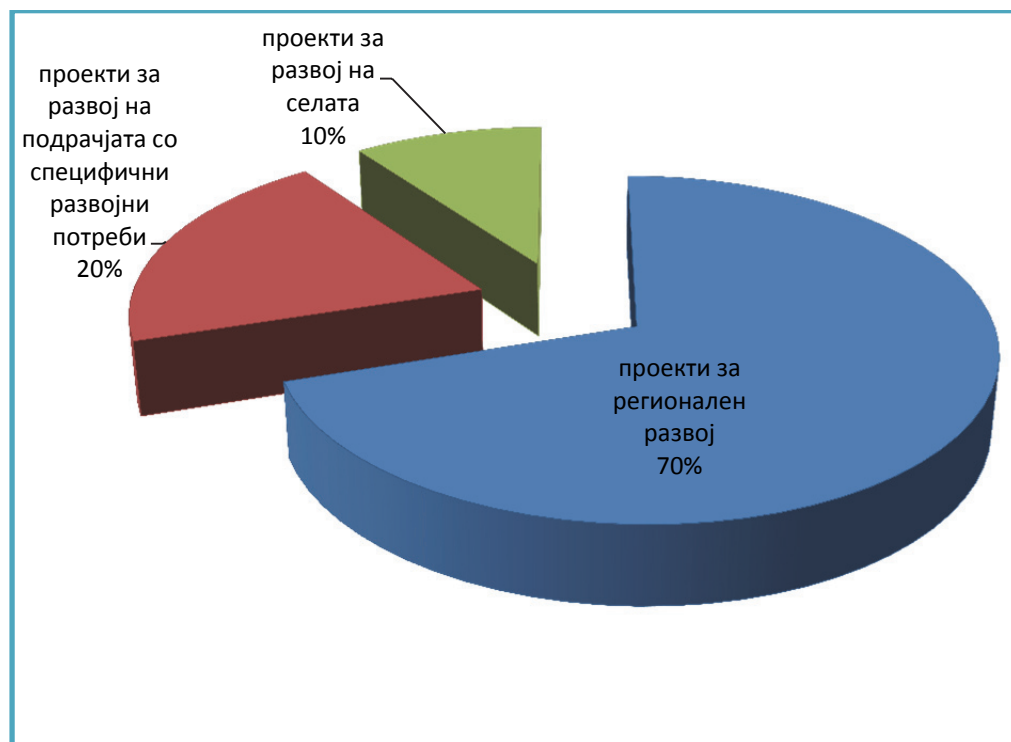
- Капитални влогови;
- Неповратни грантови;
- Финансирање и кофинансирање на подготовка на анализи, студии, плански документи и акциони планови; и
- Финансирање на градењето на институционалните капацитети за регионален развој во Република Македонија.

Дополнително за да се поттикне рамномерниот регионален развој може да се доделува и државна помош во вид на заеми под поволни услови; гаранции за заеми; осигурување на кредити; даночни олеснувања; субвенции и други инструменти, согласно со закон. Средствата од горе наведениот член 27 за поттикнување на рамномерниот регионален развој ги распределува Владата на Република Македонија.

Овие средства се дистрибуираат според следниот распоред:

- 70% за финансирање на проекти за развој на планските региони;
- 20% за финансирање на проекти за развој на подрачјата со специфични развојни потреби; и
- 10% за финансирање на проекти за развој на селата.¹

Графикон бр.17 - Распределба на средствата за рамномерен регионален развој

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Закон за рамномерен регионален развој на Р. Македонија*, Скопје мај 2007, член 29, стр.16

6.1.1. Средства за регионален развој од МЛС и БРР во 2009 година

За 2009 година за регионален развој во МЛС и БРР биле издвоени вкупно 243 милиони денари (со вклучен ребаланс), што претставува 0,06% од БДП. Од овие средства во Програмата за развој на планските региони за 2009 година се предвидени 188.311.000 денари за проекти од кои: 131.810.000 денари се распределени за проекти за развој на планските региони, 37.660.000 денари за проекти за развој на подрачјата со специфични потреби и 18.841.000 денари за проекти за развој на селата.

Додека средствата за развој на селата се подеднакво распределени во сите региони со буџет од 2.353.750 денари⁵, средствата за развој на планските региони се распределени според одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност од 2008 – 2012 година (Табела бр. 58)

Табела бр. 58 Класификација на планските региони според степенот на развиеност за 2008 – 2012 година

Плански регион	Процент за распределба по региони
Скопски	6,4
Југоисточен	10,6
Пелагониски	12,9
Југозападен	13,0
Полошки	13,0
Вардарски	13,5
Источен	14,0
Североисточен	16,7

Извор: Службен весник на РМ, бр.162 од 25.12.2008 година, 20081623356, *Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност од 2008 – 2012 година*

5) Освен Југоисточниот плански регион кој добил 2.343.750 денари и Пелагонискиот плански регион кој добил 2.015.000 денари.

Врз основа на оваа одлука, најголем дел од средствата се наменети за најнеразвиениот регион а тоа е Североисточниот плански регион.(Табела бр. 59)

Табела бр. 59 - Средства за развој на планските региони за 2009 година

Плански регион	Одобрени средства во милиони денари	Одобрени средства во евра
Скопски	9.523.616	155.361
Југоисточен	15.776.004	257.357
Пелагониски	9.538.650	155.606
Југозападен	18.441.494	300.840
Полошки	16.133.512	267.554
Вардарски	16.860.780	275.054
Источен	20.831.958	339.836
Североисточен	24.703.986	403.001

Извор: Службен весник на РМ, бр.150 од 17.12.2009 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони за 2009 година*, стр.8-9.

6.1.2. Средства за регионален развој од МСЛ и БРР во 2011 година

За 2011 година за регионален развој во МЛС и БРР биле издвоени вкупно 127,9 милиони денари (со вклучен ребаланс), што претставува 0,03% од БДП. Од овие средства во Програмата за развој на планските региони за 2011 година⁶ се предвидени 131.522.523 денари за проекти од кои: 92.065.766 денари се распределени за проекти за развој на планските региони, 26.304.505 денари за проекти за развој на подрачјата со специфични потреби и 13.152.252 денари за проекти за развој на селата.

Додека средствата за развој на селата се подеднакво распределени во сите региони со буџет 1.644.031,50 денари (Службен весник на РМ, бр.33, 17март 2011,стр. 3 - 4) средствата за развој на планските региони се распределени

според одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност од 2008 – 2012 година. (Табела бр. 60)

Табела бр. 60 - Средства за развој на планските региони за 2011 година

Плански регион	Одобрени средства во милиони денари	Одобрени средства во евра
Скопски	5.944.628	96.976
Југоисточен	9.845.193	160.607
Пелагониски	11.168.000	182.186
Југозападен	12.074.294	196.971
Полошки	12.074.294	196.971
Вардарски	12.538.689	204.546
Источен	13.003.085	212.122
Североисточен	15.417.944	251.516

Извор: Службен весник на РМ, бр.60, 27 април 2011 година, стр. 25-28, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони во 2011 година*

6) Во 2010 година се распиша јавен повик за аплицирање на проекти при што се оствари потребната процедура за одобрување на проектите, но одлуки за распределба на средства не се донесоа. Ова е поради тоа што за проектите од 2009 година не се исплатија средства од Буџетот на државата на центрите за развој на планските региони како што тоа беше предвидено. Поради тоа, средствата предвидени во 2010 година се насочија за финансирање на проектите одобрени во 2009 година. Пристигнатите проекти во 2010 година се пренесоа во 2011 година и се донесесоа одлуки за доделување на средства за финансирање на проекти за регионален развој. Затоа, во 2011 година не се распиша јавен повик за аплицирање на проекти.

6.1.3. Средства за регионален развој од МЛС и БРР во 2012 година

За 2012 година за регионален развој во МЛС и БРР биле издвоени вкупно 78,5 милиони денари (со вклучен ребаланс), што претставува 0,02% од БДП. Од овие средства во Програмата за развој на планските региони за 2012 година се предвидени 19.032.475 денари за проекти од кои: 13.322.925 денари се распределени за проекти за развој на планските региони, 3.806.550 денари за проекти за развој на подрачјата со специфични потреби и 1.903.000 денари за проекти за развој на селата.

Додека средствата за развој на селата се подеднакво распределени во сите региони со буџет 237.875 денари (Службен весник на РМ, бр.134, 31 октомври 2012, стр.4-5) средствата за развој на планските региони се распределени според одлуката за класификација на планските региони според степенот на развиеност од 2008 – 2012 година. (Табела бр. 61)

Табела бр. 61 - Средства за развој на планските региони за 2012 година

Плански регион	Одобрени средства во милиони денари	Одобрени средства во евра
Скопски	852.676	13.910
Југоисточен	1.412.230	23.038
Пелагониски	1.718.657	28.036
Југозападен	1.731.980	28.254
Полошки	1.731.980	28.254
Вардарски	1.798.595	29.341
Источен	1.865.209	30.428
Североисточен	2.211.598	36.078

Извор: Службен весник на РМ, бр.134, 31 октомври 2012 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони во 2012 година*, стр.7-9.

МЛС и БРР во периодот 2008 – 2012 година располагаале со вкупно 839,7 милиони денари (0,04% од БДП). Во периодот од донесување на Законот за рамномерен регионален развој до денес, средствата што се издвојуваат за регионален развој преку МЛС и БРР наместо да се зголемуваат тие се намалуваат. (Табела бр. 62)

Табела бр. 62 - Средства за регионален развој издвоени од Буџетот на државата
(во милиони денари)

Р.б.	Година	МЛС		БРР		Вкупно Ребаланс на буџетот	Процент од БДП
		Буџет	Ребаланс на буџетот	Буџетот	Ребаланс на буџетот		
1.	2008	200,0	132,9	158,4	75,4	208,3	0,05
2.	2009	150,0	123,0	150,0	120,0	243,0	0,06
3.	2010	130,0	102,0	100,0	80,0	182,0	0,04
4.	2011	116,8	80,8	65,1	47,1	127,9	0,03
5.	2012	109,0	29,0	55,0	49,5	78,5 ²	0,02
	Вкупно	705,8	467,7	528,5	372,0	839,7	0,04

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на елаборат за степенот на развиеност и класификација на планските региони за периодот 2013 – 2017*, октомври 2012
стр.14

6.2. Финансирање на рамномерниот регионален развој од буџетите на линиските министерства

Покрај активностите за поддршка на рамномерниот регионален развој кои се финансираат од буџетите на МЛС и Бирото за регионален развој, останатите линиски министерства реализираат активности кои во себе имаат регионална развојна компонента и се наменети за поддршка на регионалниот развој. Дополнителни средства од овој аспект, се алоцирани во соодветните линиски буџети, а сè вкупно во поголем износ од средствата во „матичното“ министерство – МЛС. Заради нивната алокација во различни министерства и агенции, односно во различни програми и потпрограми, тие не се спроведуваат по критериуми кои би биле исти за сите или би ги имале за заеднички целите на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој дефинирани во планските документи.

Во следната табела се претставени износите кои се дел од буџетите на линиските министерства за 2011 година, при што во овој преглед не се земени во вид активности кои се однесуваат конкретно само за поддршка на државните институции, активности коишто се централизирани и активности коишто се однесуваат само на градот Скопје. Во прегледот се претставени само средствата од основниот буџет без заеми, фондови, донации и самофинансирачки активности.

Табела бр. 63 - Средства наменети за регионален развој распределени во другите линиски министерства за 2012

Министерство	Потпрограма од буџетот	Опис	Дистрибуција на средствата пропорционално на степенот на развиеност на регионот	Износ за 2012 година во милиони денари	Ребаланс 2012 (во милиони денари
Министерство за финансии	МВ	Регионален развој ¹	Не	68,34	58,32
Министерство за финансии	МГ	Човечки ресурси	Не	64,58	69,36
Министерство за економија	ДВ	Технолошки индустриски развојни зони	Не	500,00	302,50
Министерство за економија	ДГ	Поддршка на развојот на мали и средни претпријатија	Не	10,01	9,51
Агенција за странски инвестиции	ДЕ	Поддршка на инвестициони вложувања	Не	230,00	115,92
Министерство за животна средина и просторно планирање	21	Инвестиции во животна средина	Не	56,00	48,86
Министерство за животна средина и просторно планирање	2А	Каскадни прегради на река Вардар	Не	59,00	41,00
Министерство за животна средина и просторно планирање	2Б	Дојранско езеро	Не	53,00	29,30
Министерство за транспорт и врски	3Б	Водовод и канализација на општините	Не	44,56	34,56
Министерство за транспорт и врски	3В	Изградба на пешачки патеки	Не	41,80	37,80
Министерство за транспорт и врски	3Г	Проект за водоснабдување и одведување на отпадни води	Не	85,00	55,00
Министерство за транспорт и врски	ДА	Инвестиции во железничката инфраструктура	Не	450,40	395,00
Министерство за транспорт и врски	ЗД	Гасификација	Не	300,00	186,00
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	6А	Хидросистем Злетовица	Не	442,00	391,45
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	6Б	Хидросистем Лисиче	Не	33,83	35,06
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	6Г	Програма за наводнување на јужна долина на Вардар	Не	18,54	17,83
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	6Д	Рурален развој – хидросистеми Конско, Маркова река и изградба на брана на Оризарска река	Не	25,00	17,00
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	6Е	Рурален развој – хидросистеми Равен – Речица и изградба на брана на река Слутинска	Не	20,00	12,00
Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство	МД	Рурален развој	Не	3,00	600
Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	2А	Финансиска поддршка на рурален развој	Не	744,94	644,94
Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој	МД	Рурален развој	не	78,50	52,00
Министерство за труд и социјална политика	3А	Изградба, опремување и одржување на објекти за детска заштита	Не	81,25	46,69
Министерство за труд и социјална политика	4А	Изградба, опремување и одржување на објекти за социјална заштита	Не	26,80	5,30
Министерство за труд и социјална политика	БА	Поттикнување на вработување	Не	206,00	206,21
Министерство за образование и наука	ТА	Изградба на основни училишта	Не	127,10	121,10
Министерство за образование и наука	ТБ	Реконструкција на основни училишта	Не	20,00	23,00
Министерство за образование и наука	ТВ	Изградба на училишни спортски сали во основни училишта	Не	221,74	121,74
Министерство за образование и наука	ТГ	Изградба на средни училишта	Не	30,00	33,00
Министерство за образование и наука	ТД	Реконструкција на средни училишта	Не	20,00	20,00
Министерство за образование и наука	ТЕ	Изградба на училишни спортски сали во средни училишта	Не	39,40	39,40
Министерство за образование и наука	ТИ	Реконструкција на ученички домови	Не	3,95	3,95
Министерство за образование и наука	ТК	Реконструкција на студентски домови	Не	22,72	26,22
Агенција за млади и спорт	2А	Спортски објекти	Не	413,00	255,38
Министерство за култура	21	Скопско, тетовско и Виничко Кале	Не	22,00	22,00

Министерство за култура	23	Археолошки локалитети	Не	25,00	23,00
Министерство за здравство	1А	Реконструкција и доградба на објекти на ЈЗУ	Не	81,00	31,00
Министерство за здравство	1В	Изградба на амбуланти во руралните подрачја	не	17,00	7,00
Министерство за здравство	1Е	Изградба на дијагностички центар при клиничка болница во Тетово	Не	30,00	15,00
Министерство за здравство	1Ј	Изградба на ПЕТ Центар	Не	29,00	4,00
Министерство за локална самоуправа	МБ	Прекугранична соработка	Не	28,62	28,62
Вкупно средства за регионален развој од другите министерства				4774,50,	4181,52

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на Акционен план за спроведување на Стратегијата за регионален развој 2013 – 2015*, јуни 2012, стр.43

Вкупниот износ на средствата од Буџетот на РМ за 2012 година, алоцирани во буџетите на линиските министерства, чија намена има регионален придонес изнесува 4.181,520.000 денари. Ако на овие средства дополнително се додадат и средствата за поттикнување на рамномерен регионален развој, коишто наменски се алоцирани кај буџетските корисници - Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој (78.500.000 денари), може да се констатира дека со Буџетот на Република Македонија за 2012 година се алоцирани средства во вкупен износ од 4.260.020.000 денари или околу 69.494.616€, кои претставуваат 0,9% од проектираниот БДП за 2012 година (487.399.000.000 денари или околу 7.921.000.000€).

(http://www.finance.gov.mk/files/u9/MKindikatori_Septemvri_2012_3.pdf).

Од една страна ова укажува на „приближно исполнување“ на законската обврска од 1% од БДП наменети за регионален развој, но, од друга страна средствата за регионален развој од линиските министерства не се распределуваат според степенот на развиеност на регионите. На пример, од табелата погоре може да се види дека Министерството за образование за Потпрограмата ТА – Изградба на основни училишта за 2012 година издвоило 122.960.000 денари. При распределбата на истите не се водело сметка за индексот на развиеност на регионите, така што:

- 61.360.000 денари се алоцирани во Скопскиот регион за изградба и доградба на 6 основни училишта,
- 24.000.000 денари се алоцирани за Југозападниот регион за продолжување на изградбата на 1 основно училиште,
- 20.500.000 денари се алоцирани во Југоисточниот регион за изградба и доградба на 3 основни училишта ,

- 13.600.000 денари се алоцирани за Полошкиот плански регион за изградба и доградба на 5 основни училишта,
- 2.000.000 денари се алоцирани за Источниот плански регион за доградба на училници во едно основно училиште и
- 1.500.000 денари се алоцирани за Пелагонискиот плански регион за изградба на еден нов училишен објект (Службен весник на РМ, бр.7 од 16.01.2012)

Истото министерство за Потпрограмата ТГ – Изградба на средни училишта има издвоено 30.000.000 денари за 2012 година. Овие средства се алоцирани на следниот начин:

- 11.500.000 денари се алоцирани за изградба на 4 средни училишта во Скопскиот плански регион,
- 6.000.000 денари за доградба на 2 средни училишта во Југозападниот плански регион,
- 4.400.000 денари за продолжување на изградба на едно средно училиште во Пелагонискиот плански регион,
- 2.000.000 денари за надградба на едно средно училиште во Источниот плански регион,
- 1.000.000 денари за изградба на нов училишен простор во Североисточниот плански регион и
- 1.000.000 денари за изградба на дополнителен училишен простор во Полошкиот плански регион (Службен весник на РМ, бр 8 од 18.01.2012 - 20120080272)

Од анализата на сите програми на линиските министерства поврзани со регионалниот развој може да се заклучи следното:

- Регионалната дистрибуција, односно степенот на развој на планските региони не е соодветно отсликана во рамки на програмите на другите министерства што укажува на некоординираност помеѓу различните министерства и непочитување на ЗРРР;
- Во повеќето случаи не се води сметка за степенот на развиеност на регионите при дистрибуција на средствата. Врз основа на анализата на развојните

програми на линиските министерства за 2012 година може да се заклучи дека иако Скопскиот плански регион има највисок степен на развиеност, тука е забележан најголем број на инвестиции коишто се планираат.

- Помал број на програми дефинираат потенцијални корисници на средствата и оттука не секаде може да се утврди дали центрите за регионален развој/општините може да се јават како корисници. Од анализата на овие програми може да се заклучи дека главните носители на регионалниот развој – Центрите за регионален развој имаат мал пристап до програмите. Центрите за РР на многу мал број на програми можат да се јават како потенцијални корисници, што укажува на фактот дека истите сè уште не се соодветно и доволно препознаени како потенцијални корисници и носители на активности од регионално значење. Тие се јасно дефинирани како потенцијални корисници само во 2 – те програми финансирани преку МЛС и БРР:
- Програма за рамномерен регионален развој во 2012 година (Службен весник на Р. Македонија, бр.8/2010),
- Програма за рамномерен регионален развој во 2012 година (Службен весник на Р. Македонија, бр.20/2010).

Во некои од останатите програми, иако Центрите не се дефинирани како потенцијални корисници на истите, сепак преку интервенција на Центрите истите беа вклучувани во конкурсот. Во иднина, преку подобра координација и почести состаноци помеѓу Центрите и овие министерства пропустот би можел и целосно да се анулира.

- Не постојат јасни критериуми за избор на проекти кои ќе се финансираат, следствено и не постојат односни подзаконски акти кои ова би го регулирале (исклучок е Програмата за регионален развој на МЛС). Оттука и непостоењето на можност да се обезбеди транспарентност при дистрибуцијата на средствата;
- Не постојат механизми за мониторинг на спроведените проекти. На тој начин не може да се утврди влијанието на одредени проекти врз регионалниот развој, односно развојот воопшто. Уште повеќе, не постојат механизми кои би

идентификувале и спречиле финансирање на ист или сличен проект истовремено преку програми и потпрограми од различни министерства;

- При планирањето на средствата за различни програми и потпрограми министерствата не се водат според еден од основните принципи на регионалната политика на ЕУ – концентрација на средствата. Така на пример, во одредени министерства има повеќе расположиви програми и потпрограми, но со релативно мали средства и на тој начин има активности во повеќе области, но без значително влијание (impact) поради висината на средствата.

6.3. Инструмент за претпристапна помош (ИПА) и за регионален развој

Инструментот за претпристапна помош (ИПА) е воспоставен во јули 2006 година од страна на Советот на ЕУ како единствен претпристапен инструмент за периодот 2007-2013 година. Земјите кои се подобни за искористување на овие средства се поделени на 2 групи:

- ✚ Земји – кандидатки – Македонија, Хрватска и Турција и
- ✚ Потенцијални земји кандидатки – Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија, Косово и Исланд.

Основна цел на ИПА е обезбедување насочена помош за членство во ЕУ во нивното прогресивно усогласување со стандардите и политиките на ЕУ, како и со *acquis communautaire*. ИПА во себе ги обединува сите досегашни претпристапни инструменти: Phare, ISPA, SAPARD, CARDS и Инструментот за претпристапна помош на Турција. Инструментот за претпристапна помош (ИПА) е составен од пет компоненти (табела бр. 64). За првите две компоненти подобни се земјите кандидатки и потенцијалните земји – кандидатки а за последните три компоненти подобни се само земјите – кандидатки.

Табела бр. 64 – 5 - те компоненти на ИПА и распределба на одговорности во Република Македонија

ИПА Компонента	Координација (програмирање, мониторинг и евалуација)	Спроведување (подготовка и спроведување на проекти)
1 Помош при транзиција и институционална надградба	Секретаријат за европски прашања	Надлежните министерства и институции коишто имаат проекти
2 Прекугранична соработка	Министерство за локална самоуправа	
3 Регионален развој	Министерство за транспорт и врски Министерство за животна средина и просторно планирање	
4 Развој на човечки ресурси	Министерство за образование и наука Министерство за труд и социјална политика	

5 Рурален развој	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (Тело за управување со ИПАРД)	Агенција за финансиска поддршка во земјоделството и во руралниот развој
------------------	--	---

Индикативниот буџет е прикажан врз основа на Одлуката на Европската комисија (Comisson decision C(2007) 1853) од 30. април 2007 во однос на повеќегодишниот Индикативен плански документ – МИПД 2007 – 2009 (Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009) за Република Македонија. Значајно е тоа што средствата се прикажани според годините на одобрување, а ќе бидат употребени со временски јаз од три години, односно средствата одобрени во 2007 ќе бидат достапни во 2010 итн.(Министерство за локална самоуправа, 2012, стр.48)

Табела бр. 65 - Ревидирана повеќегодишна индикативна финансирачка рамка: распределба (по години и компоненти) на инструментот за претпристапна помош (ИПА)

во евра €

Година	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА							
ИПА Компонентѝа 1 <i>Помош при транзиција и институционално зајакнување</i>	41,641,613	41,122,001	39,310,500	36,917,068	28,803,410	28,207,479	27,941,228
ИПА Компонентѝа 2 <i>Прекугранична соработка</i>	4,158,387	4,077,999	4,371,501	4,467,526	5,124,876	5,183,373	5,243,041
ИПА Компонентѝа 3 <i>Регионален развој</i>	7,400,000	12,300,000	20,800,000	29,400,000	39,300,000	42,300,000	51,800,000

ИПА Компонентѝа 4 <i>Развој на човечки ресурси</i>	3,200,000	6,000,000	7,100,000	8,400,000	8,800,000	10,380,000	11,200,000
ИПА Компонентѝа 5 <i>Рурален развој</i>	2,100,000	6,700,000	10,200,000	12,500,000	16,000,000	19,000,000	21,028,000
ВКУПНО :	58,500,000	70,200,000	81,782,001	91,684,594	98,028,286	105,070,852	117,212,269

Извор: <http://www.sep.gov.mk/Default.aspx?ContentID=26>

Помош при транзиција и институционална надградба

Компонентата за помош при транзиција и институционална надградба се однесува на проекти во следните области:

- ✚ **Добро владеење и владеење на правото** кои имаат за цел исполнување на политичките критериуми, градење на институциите и јакнење на капацитетите за децентрализирано управување со фондовите од ЕУ;
- ✚ **Економски развој и социјална кохезија** – проектите во оваа област се наменети за подобрување на инвестициската клима, подобрување на административните капацитети на централно и локално ниво во областа на фискалната политика и институционална надградба во областа на регионалната политика;
- ✚ **Acquis проектите** - поврзани со законодавството на ЕУ во областа на јавните финансии, статистика, царинско работење, институционално зајакнување на капацитетите на регулаторните тела, дирекции и инспекторати;
- ✚ **Техничка помош** – проекти за поддршка на подготовка на проекти за третата, четвртата и петтата компонента (Службен весник на РМ, бр.180 од 26.12.2011, стр.13).

Оваа ИПА компонента има две индивидуални оперативни програми во периодот на првите три години: „брза програма“ и регуларна програма. Регуларната програма (29.6 милиони евра) е поинтересна за општините. Таа вклучува неколку приоритетни проекти кои се отворени за општините: економски развој - локална

инфраструктура, реформи во јавната администрација и јакнење на капацитетот за раководење на ЕУ фондовите. Во рамки на оваа компонента, во процесот на програмирање за изминатите години, меѓу другите, планирани се и проектни фишеа кои имаат општински, односно регионален интерес. За 2007 година е содржано проектно фише коешто се однесува на локална инфраструктура за социјална и економска кохезија во износ од 8.7 милиони евра. Со првата компонента од ова фише општините имаа можност да поднесуваат предлози за конкурс за награди за општините, додека со втората, којашто се однесува на развој на локалната инфраструктура, да поднесуваат проекти од инфраструктурен карактер во рамки на децентрализираните надлежности. Во завршна фаза е спроведувањето на тендерските постапки за проектите коишто се однесуваат за локална инфраструктура за селектираните 14 општини. Максималниот износ по проект е 600.000 евра.

Во рамки на оваа компонента, од програмскиот процес за 2008 година, програмирано проектно фише кое има регионални импликации се однесува на БАС/ТАМ Програмата, чијашто цел е поддршка на развојот, растот и одрживоста на МСП во износ од 480.000 евра. Исто така, во програмскиот процес за 2008 година е вклучено и проектно фише коешто се однесува на поддршка на фискалната децентрализација со износ од 1.350.000 евра.

Во рамки на 2009 година е предвидена реализација на проектното фише за поддршка на Министерството за локална самоуправа и ЗЕЛС за мониторинг и координација на процесот на децентрализација во износ од околу 2.000.000 евра, додека проектното фише за конзервација и ревитализација на културно-туристичкиот локалитет Свети Ѓорѓија во Старо Нагоричане има износ од околу 2.500.000 евра.

Дополнително, секоја година се планираат и средства за поддршка на подготовка на проекти за да се обезбеди квалитет при креирањето на проектните документации и при управувањето со средствата од ЕУ.

Прекугранична соработка

Инструментот за претпристапна помош посветува значаен дел од сопствените ресурси за прекуграничната соработка (ПГС), промовирање на одржлив економски и социјален развој на пограничните области и за поддршка на соработката за разрешување на заедничките предизвици во областите како што се животна средина, природно и културно наследство, јавно здравство, како и заштита и борба против организираниот криминал. Министерството за локална самоуправа е назначено за координатор на прекуграничната соработка. Како прва „контактна точка“ за потенцијалните корисници во обезбедување на информации, совет и помош за проектните партнери на територијата покриена од програмите на ИПА-ПГС, формирани се три информативни канцеларии во: Битола, Струга и Струмица. Канцеларијата во Струга е седиште на Заедничкиот технички секретаријат во рамки на ПГС со Албанија, додека другите две канцеларии се придружни канцеларии т.н. „антени“ во рамки на ПГС со Грција во Битола, односно ПГС со Бугарија во Струмица.

МЛС учествува во координацијата на спроведувањето на ИПА Програмите за прекугранична соработка на Република Македонија со соседните земји (Албанија, Бугарија, Грција и Косово), како и на програмата за транснационална соработка со земјите од Југоисточна Европа.

Во периодот 2006 – 2008 година, МЛС ги подготви програмите за прекугранична соработка со Албанија, Бугарија и Грција врз чијашто основа потпиша повеќе поединечни годишни финансиски спогодби со Европската комисија. Вкупниот износ на средства кои се достапни на корисниците од двете страни на границите изнесува 27.499.925 € во периодот 2007 – 2009 (ќе се спроведуваат во периодот 2009 – 2013 година). Од овие средства за Македонија во овој период се достапни 9.170.167 €. Во подоцнежниот период 2012 - 2015 година корисниците во планските региони на располагање ќе имаат средства во просечен износ од околу 4,5 милиони € годишно. (Министерство за локална самоуправа, март, 2011, стр.49).

Табела бр. 66 – Финансиски карактеристики на трите програми за прекугранична соработка

Ипа 2 Компонента – прекугранична соработка	2007 - 2009		2010		2011	
	Вкупно во €	За корисници од МКД во ЕУР	Вкупно во €	За корисници од МКД во ЕУР	Вкупно во €	За корисници од МКД во ЕУР
Македонија - Албанија	8.126.400	4.944.000	1.850.000	1.000.000	1.850.000	1.000.000
Бугарија - Македонија	7.756.038	?	2.799.216	1.400.000	2.799.216	1.400.000
Грција - Македонија	11.617.487	4.226.199	3.802.951	1.495.361	3.879.001	1.525.268
Македонија - Косово	/	/	1.200.000	600.000	1.200.000	600.000
Вкупно	27.499.925	9.170.199	9.652.167	4.495.361	9.728.217	4.525.268

Извор: Министерство за локална самоуправа, *Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008 – 2010*, стр.49

ПГС Република Албанија – Република Македонија

Општа цел на Програмата за прекугранична соработка на Република Македонија со Република Албанија е „Унапредување на одржливиот развој во прекуграничната област“. Во истата се предвидени и 3 посебни цели:

- ✚ Посебна цел 1: поддржување на утврдување на заеднички дејствија и стратегии со цел заштита и валоризација на природните богатства на регионот,
- ✚ Посебна цел 2: Поттикнување на одржливиот економски развој во регионот,
и
- ✚ Посебна цел 3: Развивање на долгорочни партнерства и вмрежување.

Целите ќе се остварат преку спроведување на еден приоритет „Поттикнување на прекуграничен економски, еколошки и социјален развој“, којшто се состои од три мерки:

- ✚ Економски развој со акцент на унапредување на туризмот,

- ✚ Одржлив развој на животната средина со акцент на заштитата, унапредувањето и управувањето со природните богатства,
- ✚ Социјална кохезија и културна размена преку дејствија од луѓе за луѓе и од институции за институции.

Заедничкиот технички секретаријат е лоциран во Струга, а подрачната канцеларија е во Елбасан. Во пограничниот регион се вклучени пелагонискиот, југозападниот и полошкиот регион на македонската страна и регионите на Дибер, Корча и Елбасан на албанската страна.

ПГС Република Бугарија - Република Македонија

Општа цел на Програмата за прекугранична соработка на Република Македонија со Република Бугарија е „Одржлив развој во прекуграничниот регион за поддршка на поширока европска соработка и напори за интеграција “. Оваа цел би се остварила преку 3 специфични цели:

- ✚ Специфична цел 1: Да се поттикне одржлив економски раст во прекуграничниот регион,
- ✚ Специфична цел 2: Да се промовира социјална кохезија и прекугранична соработка,
- ✚ Специфична цел 3: Да се развива привлечноста и квалитетот на живот во прекуграничниот регион.

Целите ќе се остварат преку спроведување на три приоритети:

- ✚ Економска и социјална кохезија,
- ✚ Квалитет на живот,
- ✚ Техничка помош.

Заедничкиот технички секретаријат е лоциран во Ќустендил, а подрачната канцеларија е во Струмица. Во пограничниот регион учествуваат југоисточниот, североисточниот и источниот регион на македонската страна и округот на Благоевград и Ќустендил на бугарската страна. (Ипа Програма за прекугранична соработка Бугарија/Република Македонија, ССИ број: 2007СВ16ІРО007 стр.49)

ПГС Република Грција – Република Македонија

Општа цел на Програмата за прекугранична соработка на Република Македонија со Република Грција е „Зајакнување на меѓусебното приближување во програмската област со унапредување на одржливиот економски развој“. Оваа цел би се остварила преку 3 приоритетни оски:

Приоритетна Оска 1: Зајакнување на прекуграничен економски развој

Мерки:

- Економски развој
- Зајакнување на човечки ресурси
- Унапредување на одржлив туризам
- Заштита на животот на луѓето

Приоритетна Оска 2: Зајакнување на ресурсите на животната средина и културното богатство на програмската област

Мерки:

- Унапредување и заштита на ресурсите на животната средина на програмската област
- Унапредување и заштита на природното и културното наследство на областа

Приоритетна Оска 3: Техничка помош

Заедничкиот технички секретаријат е лоциран во Солун, а подрачна канцеларија има во Битола. Во пограничниот регион се вклучени Пелагонискиот, Вардарскиот, Југоисточниот и Југозападниот регион на македонската страна и регионите на Лерин, Пела, Серес и Солун на грчката страна. (Прекугранична програма на ИПА 2007 – 2013 за Грција/Република Македонија, ССИ 2007 СВ 12IPO 009, стр.47)

Регионален развој

Со компонентата за регионален развој се поддржуваат земјите – кандидатки за подготовка за користење на Европскиот фонд за регионален развој, Европскиот социјален фонд и Кохезиониот фонд. Цели на оваа компонента се:

- ✚ подготвување на земјите-кандидати за програмирање, спроведување и управување со Структурните фондови и Кохезионите фонд, и
- ✚ спроведување на проекти кои се во согласност со приоритетите на Унијата и националните приоритети, особено во секторите на транспорт и животна средина.

Со Оперативната програма за регионален развој ќе се финансираат проектите во областа на транспортот (70% - 80% од вкупните алокации) и проектите во областа на животната средина (20%-30% од вкупните алокации).

Компонентата поддржува три главни области:

1. транспортна инфраструктура – подобрување на поврзаноста на националната транспортна инфраструктура на транс – европските транспортни мрежи;
2. мерки од областа на животната средина поврзани со управување со отпад, води, квалитет на воздух, активности поврзани со одржливиот развој, односно енергетска ефикасност и обновливи енергии, и
3. активности поврзани со подобрување на регионалната конкурентност:
 - Преструктурирање на индустриските зони, вклучувајќи санација на загадените локации и земјиште;
 - Иновации и претприемништво, преку унапредување на МСП, вклучувајќи зајакнување на регионалните капацитети за истражување и иновации, помош за унапредување на трансферот на технологии, развој на деловните мрежи и кластери; и
 - Информатичко општество, вклучувајќи го развојот на локалните карактеристики, услуги и апликации, широко појасни мрежи, помош и услуги за МСП со цел да ги донесат и ефективно да ги применуваат информатичките и комуникациските технологии.

Компонентата се поддржува преку 40.5 милиони евра за период 2007-2009, со потпишување на Спогодбата за финансирање за периодот од 2007 до 2010 година. Во тек е измената на оперативната програма за оваа компонента со што ќе се предвидат и средствата за 2011 и 2012 година. Во периодот од 2007 до 2009 година како клучни проекти кои се финансираат во рамките на оваа програма се:

- Транспортната инфраструктура – Коридор X – изградба на делница Демир Капија – Смоквица на ниво на автопат;
- Животната средина – изградба на Пречистителна станица Прилеп;
- Дополнителни активности за подготовка на проекти во делот на железницата (Студија за изводливост за модернизација на железницата) и
- Техничка помош за подготовка на проекти.

Реализацијата на двата инфраструктурни проекти е значајна не само од аспект на искористување на средствата во ИПА финансиската рамка 2007-2009, туку и за потврда на капацитетите на Владата да реализира крупни инвестициски проекти финансирани од ИПА. Признанието за таа способност дојде во јули 2009 година со добивањето на акредитација на ИПА структурата за реализација на активностите во компонентата 3.

Планираните активности по општини во областа на управување со водоснабдување и третман на отпадни води се следни: Прилеп - отпадни води, Тетово - водоснабдување и отпадни води, Скопје - отпадни води, Дебар – водоснабдување и отпадни води, Струмица - водоснабдување и отпадни води, Велес – отпадни води, Битола – отпадни води и Гевгелија – отпадни води.

Во делот на животната средина, предвидени се активности за подготовка на техничка документација за системи за управување со цврст отпад, и тоа за управување на регионален систем за управување со отпад во Источниот и Североисточниот плански регион.

Програмирањето на делот којшто се однесува за регионална конкурентност е поместен за 2012 година. Овој процес ќе биде од огромно значење за локалниот и регионалниот економски развој имајќи предвид дека ќе вклучува активности за подобрување на бизнис опкружување, развој на МСП, иновации и др. (<http://www.sep.gov.mk/Default.aspx?ContentID=80>)

Со Буџетот за 2011 година, во рамки на Министерството за финансии беа издвоени 112.246.000 денари за оваа компонента (основен буџет 32.500.000 денари и донации 79.744.000 денари). За 2012 година Буџетот на Република Македонија е многу поголем и изнесува 1.207.590.000 (основен буџет 68.336.000

денари, заеми 180.000.000 денари и донации 959.254.000 денари). (Службен весник на РМ, бр.180 од 26.12.2011, стр.77)

Развој на човечки ресурси

Вкупната стратешка цел на ИПА-компонентата за развој на човечки ресурси е да го олесни развојот на човечките ресурси и да го подобри квалитетот на човековиот капитал, кој пак ќе придонесе кон зголемување и подобрување на работните места, повисок раст, развој и зголемување на националната конкурентност на меѓународно ниво.

Оперативната програма за човечките ресурси ги зема предвид ограничените достапни финансиски средства и својата стратегија ја концентрира на ограничениот број на операции во четири приоритетни области:

1. Вработување – привлекување и задржување на работните места на голем број вработени;
2. Образование и обука – инвестирање во човековиот капитал преку подобро образование и обуки;
3. Социјална вклученост – промоција на пазарот на труд; и
4. Техничка помош.

Институциите одговорни за техничката имплементација се Министерството за труд и социјална политика и Министерството за образование и наука во блиска соработка со сите релевантни агенции и институции, вклучувајќи ги и социјалните партнери и граѓански здруженија. Активното учество на сите чинители (вклучувајќи ги и општините) обезбедува сопственост на програмата и претставува сигурен услов за успешна имплементација.

Општините се предвидува да бидат корисници во активностите на сите приоритетни оски. За оптимизирање на ресурсите, во општините кои ќе бидат избрани во текот на имплементацијата на програмата, ќе бидат имплементирани пилот-проекти и проекти наменети директно за населението.

Секторот за централно финансирање и склучување договори при Министерството за финансии на Република Македонија го објави повикот за предлози за активности кои промовираат социјално вклучување на жените од малцинските етнички групи

во пазарот на трудот во Република Македонија, кои ќе се финансираат со средства од Оперативната програма за развој на човечки ресурси 2007 – 2013. Крајниот рок за доставување на предлозите беше 30 септември 2010 година. Општините за овој повик можат да се јават како придружни партнери при поднесувањето на апликациите.

Со Буџетот за 2012 година, во рамки на Министерството за финансии се издвоени 226.324.000 денари за оваа компонента (основен буџет 64.578.000 денари и донации 161.746.000 денари).

Рурален развој

ИПА компонентата за рурален развој (ИПАРД) има особен придонес кон одржливото приспособување на земјоделскиот сектор и на руралните предели и кон подготвувањето на земјите-кандидатки за спроведување на *acquis communautaire* во врска со заедничката земјоделска политика и сродните политики. Дополнително оваа компонента подразбира подготвка на земјата за поддршка на руралниот развој преку Европскиот земјоделски фонд за рурален развој (ЕАФРД).

Владата на Република Македонија иницијално ги определи следниве сектори како приоритети кои ќе бидат поддржани со ИПАРД:

- месо и млеко;
- овошје и зеленчук и
- грозје и вино.

За реализација на оваа компонента подготвена е национална Програма за земјоделство и рурален развој 2007-2013 (ИПАРД Програма).

Преглед на програмираните мерки по приоритетни оски:

Приоритетна оска 1: Подобрување на пазарната ефикасност и имплементација на стандардите на Унијата:

Мерка 101: Инвестиции во земјоделските стопанства за реструктурирање и надградба до стандардите на Унијата;

Корисници: Индивидуални фарми, земјоделски кооперативи, правни лица кои се занимаваат со земјоделска дејност, кои ги исполнуваат минимум националните стандарди за активноста за која аплицираат и кои ќе прикажат зголемена

економска одржливост на крајот од инвестицијата. Поддршката се однесува за инвестиции во областа на лозарството и овоштарството, производство на зеленчук и одгледување на животни за производство на млеко и месо и за преработка/производство.

Мерка 103: Инвестиции во преработката и пласманот на земјоделските и рибните производи за реструктурирање на тие активности и нивна надградба до стандардите на Унијата.

Корисници: Земјоделски кооперативи и правни лица кои се занимаваат со земјоделска дејност (мали и средни претпријатија), кои ги исполнуваат минимум националните стандарди за активноста за која аплицираат и кои ќе прикажат зголемена економска одржливост на крајот од инвестицијата. Поддршката се однесува за инвестиции во областа на производство на вино (само во делот на финализација), преработка на овошје и зеленчук, производство на млеко и млечни производи и кланици.

Приоритет 3: Развој на руралната економија

Мерка 302: Диверзификација и развој на рурални економски активности.

Корисници: индивидуални фарми, микропретпријатија, кои ги исполнуваат минимум националните стандарди за активноста за која аплицираат и кои ќе прикажат зголемена економска одржливост на крајот од инвестицијата. Поддршката се однесува за инвестиции во областа на рурален туризам, мали преработувачки капацитети на фарма за традиционални производи, занаетчиски дејности и услуги поврзани со земјоделството и руралната популација.

Мерка 501: Техничка помош.

Република Македонија се стекна со правото за управување со средствата од оваа компонента, и тоа за горенаведените мерки, на крајот на 2009 година (19.12.2009 година). Повеќегодишната финансиска спогодба за периодот 2007 – 2010 година за ИПАРД е потпишана на 19.02.2010 година, а истата стапи на сила на 12.4.2010 година. Со оваа спогодба се ставени на располагање околу 31.500.000 евра средства од Унијата за компонентата за рурален развој.

Со следната модификација на ИПАРД Програмата се очекува опфат на мерки со коишто ќе се поддржи руралниот развој преку унапредување на руралната

инфраструктура, каде и општините ќе можат да се јават како корисници на средствата.

Исто така, во тек е изработка на Стратегија за ЛИДЕР пристапот во рамките на ИПАРД. Откако ќе се изработи и усвои стратегијата, ќе следи акредитирање на мерката, која до 2013 година ќе се финансира преку третата приоритетна оска на ИПАРД Програмата. На располагање ќе бидат околу 2 милиони евра за формирање на Локални акциони групи (ЛАГ), нивно зајакнување, финансирање на нивното работење, изработка на локални стратегии за развој и проекти.

По затворањето на првиот јавен повик од ИПАРД Програмата склучени се 27 договори за инвестиции во износ од приближно 2.000.000 евра ИПАРД средства. На 30 септември 2010 година објавен е вториот јавен повик за поднесување на барања за користење на средствата од ИПАРД Програмата.

Со Буџетот за 2012 година, во рамки на Министерството за финансии издвоени се 79.000.000 денари за оваа компонента (донации 79.000.000 денари).

ЧЕТВРТА ГЛАВА: ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА КАКО ОСНОВЕН МЕТОД ЗА ПОТТИКНУВАЊЕ НА РЕГИОНАЛНИОТ РАЗВОЈ

1. Претприемништвото и малите и средните претпријатија како столб на регионалниот развој

Феноменот на стагфлација кој ги погоди индустријализираните земји во 70 тите години го поттикна процесот на економско реструктурирање, во кој напорите на државната политика за ревитализација на приватниот сектор играа многу важна улога. Технолошкиот прогрес, истражувањето и развојот, производствената иновација и функциите на управување, флексибилноста и приспособливоста кон новонастанатите услови и слично, од тогаш се клучни сили за зголемување на продуктивноста и конкурентноста. Оваа преориентација во економската политика имаше значајно влијание врз регионалното планирање. До средината на 70 - тите години, регионалното планирање се соочуваше со дилема во изборот помеѓу ефикасноста наспроти рамномерноста. Со цел да се изнајде компромис помеѓу овие две спротивставени цели на политиката, истата беше базирана на обидите за фаворизирање за поголеми инвестирања во фиксен капитал, користење на неквалификувана работна сила, експлоатирање на евтини природни ресурси и производство на средно квалитетни производи.

Во 1980 - тите, целите и содржината на регионалната политика драматично се променија. Првата причина е зголемената ориентација кон знаењето во модерното технолошко производство. Потребата од високо софистицирани производи кои се конкурентни не само на локалниот туку и на светскиот пазар, бараше интелектуализирање на сите фази на производството.

Поради ова, целта на политиката на регионалниот развој е на пресвртница, предизвикано, пред сè, од новите развојни технологии во областите како што се компјутерската наука, телекомуникациите и информатиката.

Развојниот потенцијал на регионот зависи од неговиот пристап и употребата на оваа модерна мрежа на знаење. (Giaoutzi, Nijkamp, Storey, 1988, p. 122-123)

Другата причина за преориентација треба да се бара во промената на производствената структура на економиите. За разлика од трендот на масовно производство и индустриска концентрација, се појавува нова еволуција, насочена кон малите производствени единици. Од една страна, ова е поврзано со фактот дека економската стагнација беше причина за брзо согледување на потребата од раѓањето и развивањето на регионалното претприемништво, а од друга, со процесот на децентрализација кој стана полесновозможен со користење на модерните информатички технологии. Регионите кои назадуваат во својот развој се карактеризираат со висока стапка на невработеност, ниско квалификувана работна сила, ограничен пристап до ресурсите и недостиг на инфраструктура. Во овие региони малите и средните претпријатија (МСП) ја имаат најважната улога во нивната економска ревитализација. (MacGregor and Vrazalic, 2007, p. 7)

За регионалниот развој МСП имаат големо значење затоа што тие се флексибилни во истражувањето и развојот, маркетингот и нивни водечки карактеристики се создавањето на нови работни места, производството и иновацијата. (Mellors and Copperthwaite, 1990, p. 108)

Недостигот на претприемништво во некои региони и концентрација на истото во други, се смета за една од причините за постоење на регионални диспаритети во многу држави. (Higgins and Savoie, 2007, p. 33)

Во оваа рамка, анализата на регионалниот профил може да биде корисна аналитична алатка, преку која може да се утврди кои региони се значајни кандидати за стимулирање на растот на МСП (врз основа на: виталноста на регионалното претприемништво, индустриската различност, расположливата инфраструктура итн.).

Од претходните забелешки, како заклучок, може да се извлече дека успешната регионална политика сè повеќе се фокусира на ревитализација на домашните регионални ресурси, кои можат да придонесат за формирање на нови претприемачки иницијативи, посебно во МСП секторот.

Во одредена фаза на индустрискиот циклус, МСП играат важна улога во обновувањето, реструктурирањето и подобрувањето на регионалната економија.

Едно од клучните прашања за гледиштата на регионалната и на секторската политика е: кои регионални услови се неопходни за појавување и развивање на малите и средните претпријатија во определени региони.

Со други зборови, кои специфични регионални услови влијаат во креирањето на мали и средни претпријатија?

Како примери најчесто се наведуваат: географските и климатските услови, географската позиција на регионот, социо – демографската структура, стапката на вработеност итн. (Giaoutzi, Nijkamp, Storey, 1988, p. 124-125).

Според студијата на Ричард Флорида, најуспешни регионални економии се оние во кои постои комбинација на услови кои привлекуваат и мотивираат талентирани луѓе, овозможуваат пристап до новите технологии и кои се карактеризираат со толеранција на заедницата кон диверзификацијата и различноста. (Walzer, 2007, p. 27)

МСП се важни регионални ресурси со голем потенцијал. Како резултат на тоа регионалната политика треба да посветува внимание на регионалните/ локалните услови кои се поволни за МСП секторот, и постојано да изнаоѓа начини за нивно подобрување.

Проценката на профилот на регионалната понуда (повеќедимензионалниот профил на атрибути кои ги опишуваат условите во регионот за вршење на специфични активности, како на пример во МСП секторот) бара детална географска анализа на регионалната расположливост на сите постојни локациски фактори, додека проценката на профилот на регионалната побарувачка бара информации за постојното регионално претприемништво.

Имајќи го ова предвид, нормално е да се прави разграничување на локациските профили во регионалната производствена структура и регионалната производствена средина која е објаснета подолу во текстот.

Интересот за МСП секторот се јавува како резултат на новиот индустриски амбиент во кој се става посебен акцент на капацитетите за самовработување во индустрискиот сектор. Во тој контекст, МСП секторот содржи многу фирми кои се во пораст како резултат на технолошкиот развој. Исто така, поблиското минато покажува дека секторот на мали и средни претпријатија е способен за

постигнување на релативен степен на стабилна вработеност. Затоа, слободно може да се каже дека МСП секторот е моторна сила за создавање на работни места, стимулирање на регионалната ревитализација која е базирана на развојот на домашните ресурси, постигнување на голема флексибилност и поттикнување на индустриската иновација. Според Алтерс и Ван дер Марк, придобивки од развојот на МСП се (Giaoutzi, Nijkamp, Storey, 1988, p. 126-128):

а) Влијание врз вработувањето во многу европски земји. Зголемувањето на вработеноста во МСП секторот е поврзано или се одвива паралелно со намалувањето на бројот на работните места во големите индустриски сектори. Дополнително, квалитетот на работната сила во МСП секторот и релативно пониската плата направија значајно стимулирање на неговиот пораст.

б) Создавање на нови фирми: покрај развивањето на постојните претпријатија, формирањето на новите претпријатија, исто така, придонесува за зголемување на вработеноста.

в) Флексибилност: спротивно на бирократскиот менаџмент на големите претпријатија, МСП имаат висок степен на флексибилност, што придонесува полесно да можат да се приспособуваат на новите менаџерски и организациски шеми, новите производствени методи и техники и новите маркетиншки стратегии, главно заради нивните ниски фиксни трошоци.

г) Потенцијал за иновација: Флексибилноста во производството во МСП секторот, води кон висока иновативност на МСП.

д) Варирање во системот на производство: МСП се способни да работат на мали и специјализирани пазари преку снабдување со стока направена по нарачка.

Развојот на МСП може да доведе и до некои други придобивки како што се зголемување на конкурентноста на определен пазар и олеснување на структурните реформи во опаѓачките индустрии (OECD, 1998, p.108).

МСП влијаат и врз реструктуирање на големите претпријатија преку преземање на дејностите кои се надвор од нивната основна дејност и преку вработување на нивните отпуштени работници. (Hull, 2007, p. 265)

Овој сектор е посебно важен за земјите во транзиција и придобивките од развојот на МСП секторот во овие земји се:

- ✚ Како извор на интензивирање на конкурентноста, МСП влијаат како моторна сила во областа на структурните промени и економската ревитализација, по децентрализацијата;
- ✚ МСП можат да апсорбираат дел од невработеноста која произлегува од радикалните реструктурирања во индустриските гиганти;
- ✚ Развојот на МСП секторот може да го зголеми бројот на претприемачите
- ✚ МСП секторот може да го олесни трансферот на економски ресурси од опаѓачките во просперитетните области;
- ✚ МСП ги намалува регионалните последици од приватизацијата МСП можат да придонесат во повторното воспоставување на макроекономска рамнотежа која се движи кон релативно стабилна состојба (Constatin, Daniela Lumita, 2002, p.36-37).

Горенаведената листа на потенцијални придобивки од МСП во стратегијата за регионален развој би била целосно реализирана ако дадениот регион располага со оптимален потенцијал за развој. Елементите на Регионалната производствена средина (РПС) кои влијаат врз поттикнување на развојот на МСП во даден регион се следниве: (Giaoutzi, Nijkamp, Storey, 1988, p. 128-129)

- 1) **Пристапност:** Регионалната расположливост со ефикасна инфраструктура за транспорт и врски е од големо значење за МСП, посебно поради тоа што, генерално, МСП имаат потреба од постојана поврзаност со други претпријатија и / или пазари.
- 2) **Централност:** Централната или периферна положба на регионот се однесува на неговата позиција во однос на повеќе региони од неговото опкружување. Оддалеченоста (вклучувајќи ги и патните трошоци и дифузијата на иновации кои заостануваат) до економски - централните подрачја на овие региони во голема мера го одредува нивниот развоен потенцијал.

- 3) **Големина на агломератот:** Се до определено ниво, големите агломерации му обезбедуваат на секторот на МСП економија на обем (economy of scale), како резултат на блиските меѓусебни врски и директниот пристап до релевантните информации.
- 4) **Институционална и политичка рамка:** Во овој контекст можат да се споменат различните форми на финансиската поддршка на МСП (вклучувајќи ги и ризичните инвестиции) и различните мерки на политиката насочени кон стимулирање на иновации и нови технологии (на пример, со поттикнувањето на истражување и развој и советодавните услуги за МСП).
- 5) **Образовни институции:** образовните институции и квалификуваниот персонал се особено важни услови за новите МСП. Недостатоците во смисла на обучени вработени го намалуваат регионалниот развоен потенцијал за поттикнување на МСП.
- 6) **Енергетски трошоци:** Ниските енергетски трошоци во регионот влијаат врз создавањето на нови МСП.
- 7) **Плата:** Пониските трошоци за плата овозможуваат посилна конкурентска позиција на регионот.
- 8) **Работна сила:** Составот на регионалната работна сила и нејзиниот раст се две значајни детерминанти во утврдувањето на регионалниот потенцијал.
- 9) **Перспективите за зголемување на вработеноста:** Големата стапка на невработеност може да се намали преку ефикасна миграциона политика, едукативните програми, намалувањето на работното време, специфични индустриски политики итн .

Во полето на развојот на МСП како столб на регионалниот развој големо значење имаат и општествените мрежи иако нивното влијание понекогаш се игнорира. Гарафоли открива дека општествено – економската средина и локалниот економски развој се меѓусебно зависни и тој тврди дека преку инвестирањето во подобрување на локалната општествено – економска средина се поддржува основањето на нови претпријатија. Така на пример, се наведува дека шпанските владетели во Непал намерно ги уништиле врските меѓу Непалците со цел да ги прекинат општествените мрежи кои ја држеле заедницата заедно и на тој начин го

зголемиле шпанското влијание и контрола врз областа. Економијата се распаднала, а трговијата се претворила во меѓусебна измама. Денес во светот има бројни вакви примери каде што со различни мерки се настојува да се оневозможат воспоставените општествени мрежи. Недостигот на општествени мрежи во некои региони е крајно неповолен за бизнисот, бидејќи истражувањата укажуваат дека претприемачите кои одржуваат и воспоставуваат контакти со други претприемачи се поуспешни отколку оние кои не контактираат меѓусебно. (Danson, 1996, p. 121 – 123).

2. Влијанието на МСП врз зголемување на вработеноста – општ пристап

Вработувањето е еден од најефективните начини за надминување на сиромаштијата. Зголеменото значење на МСП во европската економија произлегува посебно поради тоа што овие претпријатија се :

- ✚ Одговорни за зголемување на вработеноста
- ✚ Вработуваат повеќе млади луѓе и жени отколку големите компании
- ✚ Вработуваат повеќе работници на скратено работно време (и последователно нудат можности за делење на работните места и други дополнителни ангажмани (Johnson and Turner, 2000, p. 136)

МСП се сметаат за основни создавачи на нови работни места. Една студија на ОЕЦД тврди дека во МСП секторот во развиените земји и во земјите во развој се вработени 50% до 60 % од вкупно вработените лица. Во земјите во развој улогата на производствените МСП е уште поважна имајќи предвид дека тие се главниот извор на раст на вработеноста и додадената вредност. (International Labour Office - Employment Strategy Department, Geneva, p. 225)

Мнозинството од активните претпријатија (99,8%) во нефинансискиот сектор во 2008 година во ЕУ – 27 беа мали и средни претпријатија . Во 2008 година во ЕУ – 27 активни биле околу 20.900.000 мали и средни претпријатија кои учествувале во креирањето на работни места со 66,7% и во создавањето на додадената вредност со 58,6% - (Табела бр. 68)

Табела бр. 67 – Анализа на клучните индикатори на претпријатија според нивната големина во нефинансиската бизнис економија, ЕУ – 27, 2008

	Број на претпријатија	Вработени луѓе	Додадена вредност
	Во милиони		(€ 1000 милиони)
Сите претпријатија	21.0	135.8	6.176
Сите МСП	20.9	90.6	3.617
Микро	19.3	39.3	1.348
Мали	1.4	27.9	1.147
Средни	0.2	23.4	1.122
Големи	0.0	45.2	2.559

Извор: European Union, *Key figures on European business with a special feature on SMEs*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011, ISSN 1830-9720,p.11

Табела бр. 68 – Анализа на клучните индикатори на претпријатија според нивната големина во нефинансиската бизнис економија, ЕУ – 27, 2008

	Број на претпријатија	Вработени луѓе	Додадена вредност
	Вкупно во %		Вкупно во %
Сите претпријатија	100	100	100
Сите МСП	99.8	66.7	58.6
Микро	92.0	29.0	21.8
Мали	6.7	20.5	18.6
Средни	1.1	17.2	18.2
Големи	0.2	33.3	41.4

Извор: European Union, *Key figures on European business with a special feature on SMEs*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011, ISSN 1830-9720,p.11

Во поглед на вработувањето на локалното / регионалното население во претпријатијата има еден податок дека додека 89% од работната сила во МСП е од локалното население, само 77% од работната сила во големите претпријатија потекнува од регионот на претпријатието. Исто така големите претпријатија вработуваат луѓе од други ЕУ земји: 5% од работната сила во овие претпријатија потекнува од различни земји – членки (Eurobarometer Office of European Commission, 2007, p.6).

Исто така, и ефектите на вработување од формирањето на нови претпријатија ќе бидат веројатно повисоки во високо продуктивните региони кои изобилуваат со релевантни ресурси и поседуваат добро функционирачки иновативен систем. Овие ефекти би биле многу помали или негативни во ниско продуктивните региони, кои имаат оскудни релевантни ресурси и неефикасен иновативен систем. (Fritsch, April 2007, p. 9)

Многу мали претпријатија имаат и индиректни ефекти врз вработувањето. И покрај тоа што претставува екстреман случај Кеибл и Кели како пример наведуваат ново водечко претпријатие во компјутерската индустрија од областа Кембриџ, кое тврди дека во нивниот случај односот помеѓу директното и индиректното вработување е 1:20. Новите претпријатија не само што можат да предизвикаат индиректни ефекти на вработување преку склучување на договори на дело, туку можат и да го стимулираат зајакнувањето и проширувањето на производствениот услужен сектор во регионалната економија.

На пример, основањето на нови високо технолошки претпријатија во областа Нова Англија во Америка, го поттикна создавањето на нови работни места во потрошувачкиот услужен сектор како резултат на големата куповна моќ на работниците во високо – технолошкиот сектор.

Во оценката на улогата на новосоздадените МСП за регионалниот развој и вработеноста вакви важни ефекти треба да бидат земени предвид. (Giaoutzi, Nijkamp, Storey, 1988, p. 96 - 97)

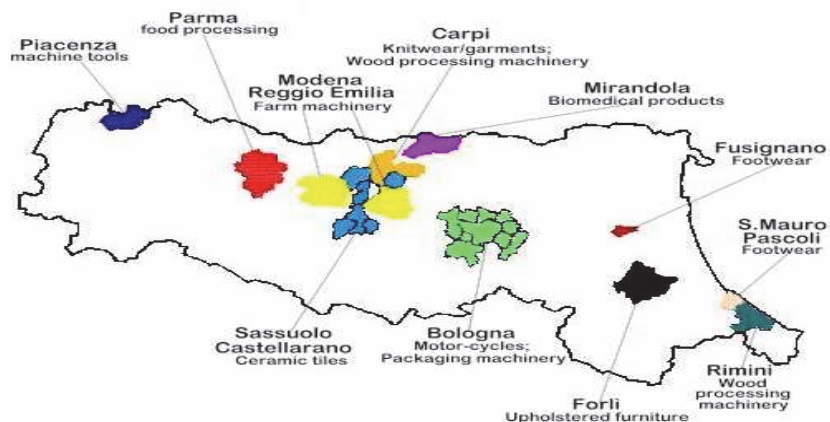
3. Студија на случај

Успехот на Регионот на Северна Италија – Емилија Ромања

Емилија Ромања е еден од најбогатите региони во Северна Италија. Со население од околу 4 милиони, Емилија – Ромања е еден од 20 – те административни региони во Италија. Основни карактеристики на традиционалниот модел на регионот Емилија Ромања кои се негова главна карактеристика и денес се:

- ✚ Густа мрежа на МСП во субконтрактинг односи, каде што некои претпријатија се специјализирани во делот на производствениот процес, а други се одговорни за финализирање на производот.
- ✚ Локална специјализација во самите индустриски дистрикти: така на пример, текстилното производство е концентрирано во Кирп, керамичката индустрија во Сасуало, индустријата за луксузни коли во Модена итн.

✚ Голем систем на институционална поддршка (Amin and Thrift, 1994, p. 102 – 104)

Овој регион се потпира на т.н „зрели индустрии“ како што се машинската, текстилната, земјоделската, прехранбената, индустријата за мебел и индустријата за керамика. Освен машинската индустрија ни една од останатите индустрии не спаѓа во високо – технолошките индустрии.

Ова покажува дека продуктивноста во еден регион не зависи од тоа со какви индустрии се натпреварува регионот, туку на кој начин се натпреварува. Најважниот извор на продуктивност се создава, а не се наследува – конкурентноста не е експлоатација на регионот, неговите природни ресурси, или слабо платената работна сила, туку трансформирање на овие средства во интелектуален капитал и додадена вредност.

Регионалниот просперитет зависи од сите негови индустрии и потенцијали – дури и локалните услуги и инфраструктурата може да имаат големо влијание врз перформансите на извозните индустрии. Не постојат ниско технолошки индустрии туку само ниско технолошки претпријатија – иновативноста може да ја поттикнува продуктивноста во секоја индустрија, па затоа со фокусирањето само на високо технолошките претпријатија се губи најголемата можност за зголемување на регионалната конкурентност. (Walzer, 2007, p. 27)

Поради тоа што овој регион ја увидел важноста на иновативноста во работата во 2001 година, регионалната власт, четирите државни универзитети во овој регион (Болоња, Модена, Ферара и Регио, Парма), 2та истражувачки центри во регионот (CNR I ENEA) потпишаа договор за формирање на регионална мрежа за индустриски истражувања, иновација и трансфер на технологии. Во исто време регионалната агенција за иновации - АСТЕР беше редефинирана и во неа членуваат претставници од регионот, универзитетите, истражувачките центри и претприемачките асоцијации кои поддржуваат иновација. Главната улога на Астер е да се координираат истражувачките мрежи, поддршката на трансфер на знаење и ширењето на иновациските практики.

Основна цел на стратегијата за иновации: "Регионалната програма за индустриско истражување, иновации и трансфер на технологија" (PRRIITT), е да се зајакнат односите меѓу фирмите, универзитетите, истражувачките центри и институциите. Стратегијата се реализира преку вклучување на сите главни економски и социјални актери на регионалната територија (истражувачките центри, универзитетите, компаниите, локалните власти, синдикатите, подрачните единици на Националната технологија и истражувачките центри) и со поставување на стратешки план за истражување, иновации и за трансфер на технологија (PRRIITT).

Во оваа насока, во 2002 година беше донесен и Законот за олеснување на иновациите. Овој закон содржи:

1. Активности за развој на регионален систем кој поттикнува индустриски и стратешки истражувања;
2. Создавање на нови претприемачки и професионални активности со високо технолошка содржина;
3. Акции за трансфер на знаење и технолошки надлежности;
4. Спроведување на Регионалната програма за индустриско истражување, иновации и за трансфер на технологија;
5. Развој на регионална мрежа за индустриско истражување, иновации и за трансфер на технологија.

Донесувањето на Закон за олеснување на иновации не е вообичаена практика меѓу италијанските региони. Со овој потег регионот уште еднаш ја истакнал политичка посветеност кон иновации. (Curzio and Fortis, 2002, p.280-281)

Друга карактеристика на регионалната политика на регионот Емилија – Ромања е големата насоченост кон малите и средните претпријатија. Скоро 75% од вкупниот број на вработени во минатото и денес работат во претпријатија со помалку од тројца вработени. (Amin and Thrift, 1994, p. 102 – 104)

Не е тешко да се види зошто овој регион привлекува големо интернационално влијание ако се знаат следните факти: од 120 европски региони, регионот Емилија Ромања е во најдобрите 25, по БДП по жител е прв во Италија, стапката на невработеност е најниска во земјата. Емилија Ромања е дом на Ферари возилата

и Дукати моторите, на пармезан сирењето и парма пршутата и е дом на околу 400.000 мали претпријатија. Претприемништвото е главната одлика на овој регион. Во овој регион има по едно претпријатие на секои 10 жители. (Restakis, 2010, p.56).

Исто така, овој регион се набројува како еден од најнапредните региони во Европа поради следните факти:

- Трошоците за Истражување и развој во периодот од 1997 до 2006 година биле повисоки од таквите трошоци во другите италијански региони како и од други поконкурентни региони.
- Споредено со националниот и европскиот просек, во 2004 година најголем број на патенти на милиони жители поднесени до ЕПО беа од регионот Емилија Ромања.
- Стапката на вработеност во Емилија Ромања во 2008 година изнесувала 70,4% што е највисока стапка во Северна и Централна Италија и истовремено со оваа стапка овој регион ги надминува целите на пазарот на труд и вработување воспоставени на Европската лисабонска конференција.
- Емилија Ромања е регион со големо културно и еколошко наследство, со мрежа од повеќе од 170 градови од голем уметнички културен интерес, 13 регионални паркови, 2 национални парка, 13 природни резервати и Јадранското Море овој регион е еден од најатрактивните туристички дестинации. Guide to the 2007 – 2013 ERDF Regional Operational Programme – The European Regional Development Fund in Emilia Romagna p.5)

Развојот на овој регион е во согласност со целите поставени со Лисабонската и Гетеборшката стратегија кои се насочени кон економија на знаење која може да доведе до одржлив економски раст и силна социјална кохезија.

Европската унија го поддржува конкурентниот раст и социјалната и економската кохезија, преку доделување ресурси за регионите низ структурните фондови и, особено, преку Европскиот фонд за регионален развој.

Во последните неколку години Емилија Ромања ги искористуваше средствата од структурните фондови на најдобар начин за модернизација на сопствениот

економски и социјален систем. Денес овој регион си има поставено уште поголем предизвик: да стане еден од најнапредните региони во Европа преку поддршка на инвестиции во претпријатијата и инфраструктурата за да се зголеми нивната конкурентност и да се промовира развој базиран на економија на знаење и еколошка и енергетската одржливост. (Guide to the 2007 – 2013 ERDF Regional Operational Programme – The European Regional Development Fund in Emilia Romagna p.6)

Многу важна улога одигра и се уште игра, посебната економска организација на територијата на Емилија Ромања - која се базира на соработка на малите и средните претпријатија и неколку големи индустрии. Во овој вид на економска организација, соработката и синергијата се многу важни и сите главни актери на општеството се вклучени во развојот на локалната економија. Работниците, работодавачите, политичките партии, религиозна организација, училиштата и универзитетите, синдикатите, формални и неформални институции се поврзани преку меѓусебна доверба и споделување на заедничките вредности. (Bianchy and Labory, 2011, p.55)

4. МСП секторот во Република Македонија

4.1. Институционална структура за МСП секторот во Република Македонија

Со донесувањето на првата Национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија за периодот од 2002 – 2012 година, Република Македонија покажа дека малите и средните претпријатија се еден од главните приоритети на економската политика.

Основната институционална структура на МСП е веќе поставена.

На национално ниво тоа се:

- ✚ Секторот за претприемништво и конкурентност во Министерството за економија, одговорен за креирање и надгледување на спроведување на политиката за МСП;

- ✚ Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Македонија(АППРМ), одговорна за спроведување на Националната политика на МСП;

- ✚ Националниот совет за претприемништво и конкурентност (НСПК) како платформа за стимулирање на јавно приватен дијалог и

- ✚ Други министерства одговорни за одредени аспекти кои се однесуваат на политиките за МСП, како што се Министерството за локална самоуправа, Министерството за финансии, Министерството за образование и наука, Министерството за транспорт, Министерството за труд и социјална политика итн.

На локално ниво тоа се:

- ✚ Деловни инкубатори,

- ✚ Евро инфо кореспондентен центар (ЕИКЦ) кој нуди информации и помош за работи поврзани со бизнисот во ЕУ,

- ✚ Центри за развој на планските региони

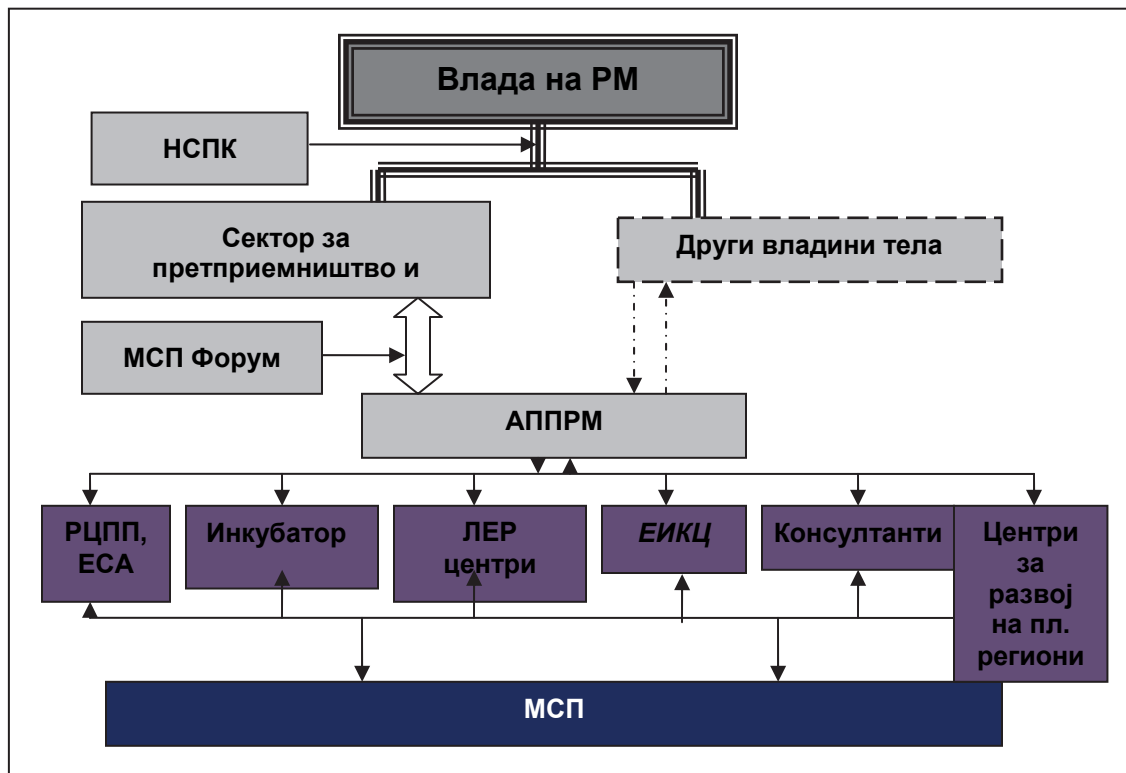
- ✚ Деловни центри,

- ✚ Центри за локален економски развој(ЛЕР) во склоп на една или повеќе општини,

- ✚ Даватели на консултантски услуги во областа на МСП,
- ✚ Деловни асоцијации итн. (Влада на Република Македонија, 2007, стр.3-5).

Со приказот подолу е објаснета соработката помеѓу горенаведените институции од национално и локално ниво. (Графикон бр. 18)

Графикон бр.18 – Институционална инфраструктура за МСП

Извор: Програма за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните препријатија (2007-2010), Влада на Република Македонија, Скопје, 2007, стр. 5

Од погоре прикажаната институционална поставеност за поддршка на МСП секторот, може да се констатира дека поддршката на овој сектор во РМ се реализира преку активностите на повеќе владини министерства, донатори и невладините организации како комори, универзитети и др. бизнис организации. Во Република Македонија не постои единствена, централна владина агенција / институција која е одговорна за следење и развој на владините интервенции за

развој на бизнисот, што е показател на недостатокот на координација на овој сектор.

За развојот на МСП во Република Македонија, потребна е поголема координација помеѓу постоечките институции и поголема поддршка на МСП од страна на Центрите за развој на планските региони кои се главни имплементатори на политиката за регионален развој.

Со проект на Владата на Република Македонија во 2013 година е планирано да се воспостават 8 бизнис центри за поддршка и советодавни услуги на МСП во 8-те плански региони за што е задолжено Министерството за локална самоуправа во соработка со Министерството за економија. (Влада на Република Македонија, 2011, стр. 4 - 5). За таа цел од страна на МЛС е даден предлог оваа институција да се воспостави како посебен оддел во постоечките Центри за развој на планските региони. Ова ќе ја подобри координацијата на поддршката на МСП на регионално ниво и ќе ја зголеми способноста на Центрите за поддршка на МСП секторот преку имплементирање на поголеми проекти за поддршка на МСП од домашни средства и средства обезбедени преку фондовите на ЕУ. Воспоставување на регионалните бизнис центри во рамките на постоечките Центри за развој на планските региони ќе биде условено со дополнителни вработувања, дополнителни канцелариски простор, канцелариска опрема, годишен буџет за оперативни трошоци и годишен буџет за спроведување на програмата.

4.2. Основни карактеристики на МСП секторот во Република Македонија

МСП секторот во Македонија е многу сличен со МСП секторот во ЕУ. МСП секторот во Република Македонија опфаќа 99,8% од вкупниот број на претпријатија од кои најголем дел се микро претпријатија. (Табела бр. 69)

Табела бр. 69 – Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени, 2011

Број на активни деловни субјекти според бројот на вработени, по региони, по години, состојба 31 декември					
	2011				
	0 вработени или без податок	1-9	10-49	50-249	250+
Република Македонија	6 674	60 620	4 452	1 187	185

Извор: <http://makstat.stat.gov.mk/pxweb2007bazi/Dialog/Saveshow.asp>

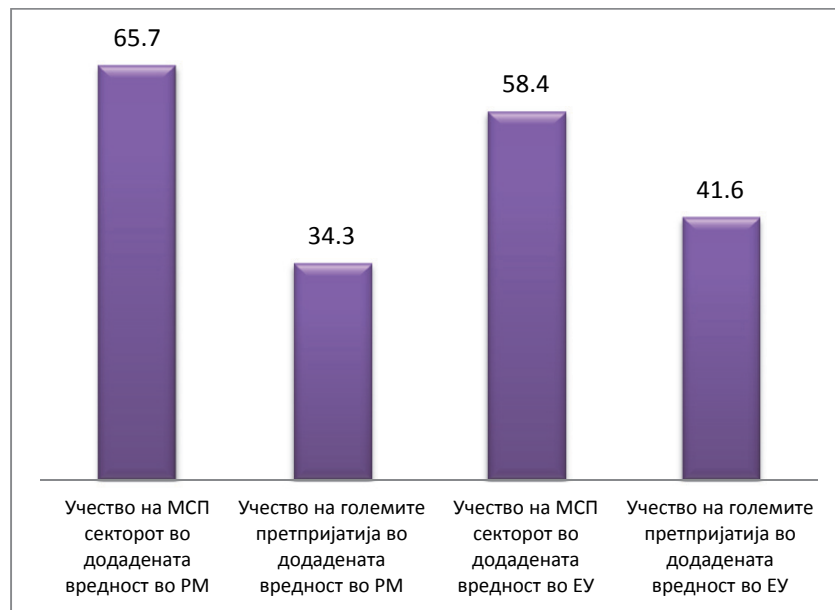
Ова го објаснува нешто помалиот просек на големина на МСП секторот во Република Македонија од 3,97 вработени споредено со ЕУ просекот од 4,2 вработени. (European Commission – Enterprise and Industry, 2012,p.1).

МСП секторот во Република Македонија креира 43,7 % од вкупната вработеност во земјата, а големите претпријатија кои опфаќаат 0,2% од вкупниот број на претпријатија, учествуваат со 56,3 % во вкупната вработеност. (Графикон бр. 19).

За разлика од ЕУ каде МСП секторот учествува со 58,4% во создавањето на бруто додадената вредност(БДВ) во РМ, овој сектор учествува со 65,7% во БДВ.

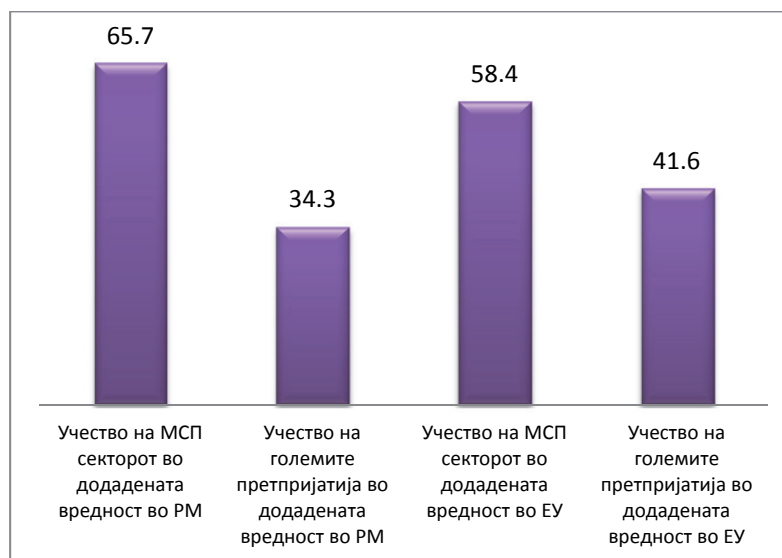
(Графикон бр. 20)

Графикон бр. 19 - Учество на МСП секторот и големите претпријатија во креирањето на вработеноста во РМ и ЕУ во 2010 година

Извор: направен врз основа на податоците во European Commission - Enterprise and Industry, SBA Fact Sheet, FYROM, 2012

Графикон бр. 20 Учество на МСП секторот и големите претпријатија во додадената вредност во РМ и ЕУ во 2010 година

Извор: направен врз основа на податоците во European Commission - Enterprise and Industry, SBA Fact Sheet, FYROM, 2012.

4.3. Поддршка на МСП во Република Македонија во областите утврдени со Актот на малите бизниси

Актот за малите бизниси (Small business Act) е ЕУ иницијативата за поддршка на МСП која има за цел подобрување на севкупниот пристап кон претприемништвото, зацврстување на принципот „Мисли прво на малото“ во процесот на креирањето на политиката и промовирање на растот на МСП. Оваа иницијатива се однесува на сите претпријатија кои имаат помалку од 250 вработени: 99,8% од сите претпријатија во ЕУ. Прогресот во поддршката на МСП врз основа на овој акт се следи во 10 области а тоа се: Претприемништво, втора шанса, мисли прво на малите, одговорна администрација, државна помош и јавни набавки, пристап до финансии, единствен пазар, вештини и иновации, животна средина и интернационализација. За анализа на подобрувањата на состојбата на МСП во овие области, Европската комисија подготвува обрасци (Fact Sheet) за секоја земја одделно. (Commission of the European Communities, 2008, p. 3,4) Ваков образец секоја година се подготвува и за Република Македонија. Состојбата во поддршката на МСП во погоре наведените 10 области за 2011 и 2012 е :

Во областа на **претприемништвото**, во РМ стапката на самовработување изнесува 17% наспроти 14% во ЕУ што најверојатно се должи на повисокиот ТЕА индекс заснован на претприемништво од нужност⁷. Во 2011 година еден од поважните настани кои се случиле во оваа област е организирање на Конференција „Претприемништвото во формалниот образовен систем.“ Како резултат на оваа конференција се формирала Национална мрежа за претприемачко образование која има за цел да ги зајакне капацитетите на професорите кои ги предаваат предметите : претприемништво и бизнис. (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.3)

7) види пошироко на стр. 255 - 257

Во областа на **давање на втора шанса** на бизнисите кои еднаш веќе се затворени во РМ не се предвидени никакви стимулативни мерки, но, сепак и во двата индикатора за оваа област, Македонија е блиску до ЕУ просекот а тоа се:

- ✚ Времето потребно за затворање на бизнисот (во години) во 2012: РМ: 2 а ЕУ просек: 1,94
- ✚ Трошоците за затворање на бизнисот (трошоци за покривање на долгот како % од имотот на должникот) во 2012: РМ:10; ЕУ:10,64; (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.3)

Во областа „**Прво мисли на малите**“ РМ има помалку регулативни бариери од ЕУ (1=големи бариери 7=немање на бариери):3,2 и 3,09 соодветно. (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.4)

Во оваа област, постојаното креирање на нова регулатива во изминатите петнаесет години и континуитетот на дел од пред-транзициската подзаконска регулатива придонесоа за евидентно зголемување на регулаторниот и административниот товар за водење на бизнис. Преку владиниот проект „регулаторна гилотина“ се врши поедноставување на прописите во насока на намалување и елиминирање на административните бариери. Овој проект е во последната - третата фаза во која Координативниот комитет, врз основа на Информација за поедноставување на решенијата во прописите, треба да и предложи на Владата да воспостави Единствена електронска евиденција на прописи. Прописите кои нема да бидат вклучени во Единствената електронска евиденција на прописи, ќе се предложи до надлежните органи и институции поведување постапка за престанување на нивната важност.

Во областа на **Одговорна администрација** РМ има подобри резултати од ЕУ просекот за следните индикатори:

- ✚ Потребното време за регистрирање на фирма(во денови) за 2012: **РМ:3; ЕУ просек:14**
- ✚ Трошоците за започнување на бизнис (% од приход по жител): **РМ 2,4%; ЕУ просек: 4 98**

Минимум капитал(% од приход по жител); 2012; **PM:0; ЕУ просек :16** (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.4)

Од друга страна , бројот на давачки на претпријатија во 2012 година е многу поголем отколку ЕУ просекот: PM:28 и ЕУ просек: 15.

Во областа на **Државна помош** и јавни набавки за РМ нема достапни индикатори и затоа не може да се изврши споредба со ЕУ просекот.

Во областа на **Пристапот до финансии** РМ е над ЕУ просекот , но, ако се земат предвид само 4 индикатори меѓу кои се:

- ✚ Пристап до финансиска поддршка вклучувајќи гаранции (% од испитаниците кои индицираат деградација): РМ; 17; ЕУ просек: 22
- ✚ Заеми преку банките / гаранции (% од испитаниците кои индицираат деградација): РМ: 17; ЕУ просек; 27;
- ✚ Јаз во кредитно – информациониот индекс; РМ;6, ЕУ просек:4(European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.5)

Во оваа област Министерството за труд и социјална работа и во 2011 година исто како и во 2010 година имплементираше мерки за поттикнување на самовработувањето и вработувањето преку:

- ✚ Програма за самовработување - Целта на оваа програма е намалување на невработеноста преку започнување на нови бизниси. Непосредна цел на Програмата е создавање на 700 самовработувања/семејни бизниси. Целни групи се: евидентирани млади луѓе до 27 години, евидентирани невработени Роми, евидентирани невработени во дејноста на енергетиката, евидентирани невработени лица – професионални војници на кои им престанала дејноста во АРМ, евидентирани невработени жени – над 3 месеци, евидентирани невработени над 6 месеци. За реализација на секое самовработување се предвидени неповратни 201.897,00 денари од кои 185.000 денари се предвидени во вид на директна поддршка за набавка на опрема и репроматеријали а останатите 16.897 денари за основна обука за водење на бизнис. (Министерство за труд и социјална политика, 2011, стр.7)

- ✚ Програма за формализирање на постојните бизниси – преку оваа Програма се обезбедува помош при регистрација на бизнисот и субвенција за бизнисот на евидентирани невработени лица кои имаат искуство во вршење на таа дејност во висина од 188.000 денари(185.000 денари за репроматеријали и опрема и 3000 за регистрација на фирма) (Министерство за труд и социјална политика, 2011, стр.7)
- ✚ Програма за дополнителни вработувања во фирмите кои се регистрирани преку Програмата за самовработување 2007, 2008,2009 – Целта на оваа програма – е намалување на невработеноста преку отворање на нови работни места во веќе постојните регистрирани фирми преку обезбедување на дополнителна поддршка во вид на опрема и репроматеријали за отворање на ново работно место во висина од 95.000 денари за секое новоотворено место.

Во областа на **Единствениот пазар** за РМ нема достапни статистички податоци. Сепак, во оваа област во 2011 година беше воспоставена „Точка на единствен контакт“(Point of Single Contact) која е клучен елемент за директивата која бара развој на електронските средства за да им овозможи на давателите на услуги да добијат информации и да се завршат сите неопходни процедури и формалности. Едношалтерскиот систем и постојната веб страница www.usugi.gov.mk се добра основа за исполнување на барањата на Директивата за воспоставување на „Точка на единствен контакт“. (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.5)

Во областа на категоријата: **Вештини и иновации**, целокупните перформанси на РМ се под ЕУ просекот:

- ✚ МСП воведуваат производни или иновации во процесите (% од МСП); 2008 : РМ – 39; ЕУ просек;34
- ✚ МСП воведуваат маркетинг или организациски иновации (% од ;МСП);2008 : РМ:31; ЕУ просек: 39
- ✚ МСП иновации во самите МСП: (% од МСП);2008 : РМ:11; ЕУ просек:30
- ✚ МСП учествуваат во истражувањата финансирани преку ЕУ (% од МСП);2010: РМ: 0; ЕУ просек: 23

- ✚ Учество на вработените во МСП во едукација и обуки (% од вкупниот број на вработени во микро претпријатијата); 2010: РМ:5; ЕУ просек: 11 (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.6)

Како позначајна владина мерка во оваа област е повикот за проекти објавен од страна на Министерството за образование и наука во областа на истражување и развој и иновации. Координатори на овие проекти се МСП кои се во тесна соработка со факултетите. Евалуацијата на 45 проекти е завршена и се очекува имплементација во текот на 2012 и 2013 година.

Исто така, се предвидени субвенции во износ до 5000 евра за иновативни идеи, кои имаат комерцијален потенцијал или нудат креативни решенија кои може да го подобрат постојниот процес на производство или да обезбедат додадена вредност на постојните производи. Оваа активност е предвидена за 2012 и 2013 година и ќе биде имплементирана од Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Македонија со координација од страна на Кабинетот на вицепремиерот за економски прашања.

Во областа на **Животната средина**, РМ е многу под ЕУ просекот според следните индикатори :

- ✚ МСП користат ефикасни мерки во користењето на ресурсите (%); 2012; РМ; 74; ЕУ просек: 93;
- ✚ МСП кои имаат придобивки од владините мерки за нивните акции базирани на ефикасно користење на ресурсите (%); 2012; РМ: 4; ЕУ просек: 9;
- ✚ МСП кои нудат „зелени“ продукти или услуги (%); 2012; РМ:17; ЕУ: 26;
- ✚ МСП каде што „зелените“ производи и услуги генерираат повеќе од 50% во прометот;
- ✚ МСП кои имале корист од владините мерки за производство на „зелени“ е проект производи (%); 2012; РМ: 11; ЕУ: 8(European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.7).

Во оваа област преку Министерството за животна средина и просторно планирање и координација од страна на Кабинетот на заменик - премиерот задолжен за економски прашања, за владиниот проект „еко иновации“ се

предвидени грантови до 10.000€ и заеми до 50.000 евра со каматна стапка од 4% за претријатија кои планираат производство на еко производи или користење на еко – пријателски технологии.

Во областа на **Интернационализацијата**, РМ е на многу пониско ниво споредено со ЕУ просекот. Имено, времето и бројот на документи потребни за увоз и извоз се многу повисоки од ЕУ просекот:

- ✚ Трошоци потребни за увоз: (во USD); 2012; РМ: 1380; ЕУ просек: 1101
- ✚ Време потребно за увоз (во денови); 2012; РМ: 11; ЕУ просек: 11,1
- ✚ Број на документи потребни за увоз;2012; РМ: 6; ЕУ просек:5
- ✚ Трошоци потребни за извоз: (во USD); 2012; РМ: 1380; ЕУ просек: 1032
- ✚ Време потребно за извоз (во денови); 2012; РМ: 12; ЕУ просек: 11
- ✚ Број на документи потребни за извоз;2012; РМ: 6; ЕУ просек:5 (European Commission –Enterprise and Industry, 2012, p.8)

4.4. Регионална дистрибуција на МСП во Република Македонија

Како што веќе напоменавме во втората глава, од осумте региони во Република Македонија, Скопскиот регион е најразвиен регион со учество во бруто-домашниот производ на Република Македонија од 43.7%. Ако споредиме со просекот на Република Македонија, поголем бруто-домашен производ по жител, во 2010 година, имаат единствено Скопскиот регион со индекс 149.0, Пелагонискиот регион со индекс 106.7 и Југоисточниот регион со индекс 104.0. Сите други региони имаат просечен бруто-домашен производ, по жител, под просекот на Република Македонија. Најмал просечен бруто-домашен производ по жител имаат Полошкиот регион со индекс 46.8 и Североисточниот регион со индекс 51.4. Овие индекси ги покажуваат големите диспаритети во економскиот развој помеѓу регионите. (ДЗС - РД, 2012, стр.42). Во 2010 година, дисперзијата на регионалниот БДП во Македонија достигна 31.0%, што е за 3.8% помалку од претходната година, но сепак укажува на постоење на регионални диспаритети.(Табела бр. 70) (ДЗС – ОР, 2012, стр. 27)

Табела бр. 70 - Дисперзија на регионалниот БДП по жител

Дисперзија на регионалниот БДП по жител								
Година	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
PM	36.1	37,4	37.1	37,1	38,3	33,7	34,8	31

Извор: ДЗС, *Одржлив развој, 2012*, 2012, стр. 162

Според податоците на Државниот завод за статистика, бројот на активни деловни субјекти во Република Македонија во 2011 година изнесува 73.118.

Податоците за структурата на активните деловни субјекти по региони покажуваат дека најголемо учество има Скопскиот регион со 38.4%, а најмало учество има Североисточниот регион со 5.9%. (ДЗС, 2012, стр.76)

Показателите за концентација на активни деловни субјекти на 1000 жители во понеразвиените региони не даваат реална слика за квалитетот на претприемачката активност. ГЕМ анализите (GEM – Global Entrepreneurship Monitor) покажуваат дека помалку развиените региони и земји имаат повисок индекс на претприемачка активност во рана фаза (TEA индекс, Total Early – stage Entrepreneurial Activity) и поголем индекс на вкупна претприемачка активност од развиените земји. Според оваа анализа индексот на вкупната претприемачка активност во Република Македонија изнесува 24, 8 кој е највисок од сите испитувани земји вклучени во ГЕМ анализата. (Фити, Филиповски, МАНУ, 2012, стр.51).

TEA индексот за Македонија во 2008 година изнесува 14, 5% (претпримништво во зачеток 7,2% и сопственици на нови бизниси 7,7 %)⁸ и е многу повисок од TEA индексот во ЕУ – 5,85 и членките на ОЕЦД – 7,10. (Претприемништвото во Македонија, 2009, стр.28)

Од TEA индексот на Македонија, само 7,15% се должи на претприемништво мотивирано од можности и дури 6,84% на претприемништво мотивирано од нужност.⁹ Односот на претприемништвото водено од можности наспроти претпримништвото водено од нужност дава коефициент од 1,05 што е прилично низок коефициент во светски рамки. Ова покажува дека во PM

претприемништвото за многу лица претставува сè уште нужност.
(Претприемништвото во Македонија, 2009, стр.31)

Табела бр. 71 - Број на активни деловни субјекти на 1000 жители по региони,
2011 година

Регион	РМ	Вардарски	Источен	Југозападен	Југоисточен	Пелагониски	Полошки	Североисточен	Скопски
Број на активни деловни субјекти на 1000 жители	36	38	32	33	36	35	23	25	47

Извор:Пресметано врз основа на податоците од: ДСЗ, Регионите во Република Македонија, 2012, Скопје 2012, стр.11 и 92-107.

Врз основа на податоците прикажани во табелата бр. 71 може да се заклучи дека 5 од вкупно осум региони имаат сличен број на активни деловни субјекти на 1000 жители. Поголеми отстапувања имаат Полошкиот, Североисточниот и Скопскиот плански регион.

Полошкиот плански регион во 2009 година има вкупно население од 313.651 жители или околу 15% од вкупното население во РМ и најнизок БДП по жител во РМ со индекс од 46,8 % во однос на просекот на државата. Во овој регион ТЕА индексот е низок, поради тоа што голем дел од населението се занимаваат со земјоделство и сточарство(Фити, Филиповски, 2012, стр.53).

8) Претприемачка активност во рана фаза (раѓање на претпријатие) - ТЕА опфаќа:

- Претприемач во зачеток: вклучен во воспоставување на бизнис. За ГЕМ, плаќањето на каков било надоместок за повеќе од 3 месеци, вклучително и за сопствениците се смета за раѓање на претпријатие – претприемач во зачеток. и
- сопственик на нов бизнис до 3,5 години.

Сопствениците на бизниси кои исплатиле плата и надоместоци за повеќе од 3,5 години се класифицирани како „сопственици на воспоставени бизниси“

9) ГЕМ прави разлика помеѓу претприемништво водено од можности и од нужност. Во претприемништво водено од можности влегуваат лица кои преземаат деловни потфати за да ги искористат можностите кои им стојат на располагање, без разлика дали тоа го прават заради потребата да бидат понезависни или да го зголемат приходот. Во претприемништво од нужност влегуваат лицата кои се втурнати во претприемачка активност, бидејќи немаат друг начин да ги обезбедат егзистенција.

Друга причина е и тоа што голем дел од населението од Полошкиот регион одат на привремена работа во странство.

Североисточниот плански регион е најнеразвиениот регион во Република Македонија со вкупно население од 174.646 жители. Овој регион има индекс на БДП по жител од 51,4% во однос на просекот на РМ и стапка на невработеност од 59,6%. Една од причините за малиот број на претпријатија (25 активни деловни субјекти на 1000 жители) и нискиот ТЕА индекс е тоа што дел од населението од Североисточниот регион кои во РМ се регистрирани како невработени всушност се на привремена работа во странство (посебно машката популација).

Скопскиот плански регион е најразвиениот регион во Република Македонија со вкупно население од 599.485 жители што претставува приближно 30 % од вкупното население во РМ. Од табелата погоре се гледа дека во овој регион има во просек 47 претпријатија на 1000 жители што претставува многу повеќе од просекот на државата (36 претпријатија на 1000 жители). (Фити, Филиповски, МАНУ, 2012, стр.53).

5. Регионалната политика и локалното претприемништво во Република Македонија

За побрз регионален развој во Р. Македонија треба да се потенцира улогата која ја имаат општините во поттикнување на локалниот економски развој и развојот на локалното / регионалното претприемништво. Сè понагласените процеси на децентрализација во изминативе неколку години и кај нас во голема мера ја рedefинираа улогата на локалните власти во креирањето на локалната економска политика при што истите посветуваат сè поголемо влијание на развојот на МСП и локалното претприемништво.

Бидејќи отворањето на нови претпријатија игра значајна улога во генерирањето на работни места и зголемувањето на приходот и поради тоа што се полојални на локалната заедница од големите претпријатија, локалните власти се многу заинтересирани за истите. Покрај тоа што се обидуваат да привлечат инвеститори, стимулирањето на претприемништвото е еден од столбовите за

најголемиот број локални и регионални стратегии за развој (Danson, 1996, p. 202 - 207).

Раѓањето на нови претпријатија влијае и на ефикасно искористување на ресурсите со зголемување на степенот на конкурентноста на производите со можно позитивно влијание на потрошувачите. Исто така е важно тоа што претприемништвото го забрзува процесот на генерирање, распространување и примена на иновативна технологија и организација. Иновативноста полесно се раѓа во средини каде што бирократските ограничувања се мали. За разлика од големите претпријатија каде поради големите бирократии не се презема ризикот за реализирање на некои активности кои се иновативни, малите претпријатија имаат предност во иновативниот процес, пред сè, како резултат на нивната менаџмент структура. (OECD, 2001, p.70)

Она што треба да се напомене е дека интензитетот на раѓањето на нови претпријатија варира од регион до регион, од општина до општина. (Fritsch, Michael, April 2007, p. 8) Така на пример, руралните области најчесто имаат помалку претпријатија за разлика од големите урбани области кои може да обезбедат полесен пристап до јавните и приватни бизнис сектори за поддршка. Секако дека комерцијалните можности и густината на мрежи се обично поограничени во руралните области отколку во урбаните центри. Шемите на претпријатија може да бидат различни во локалните области кои зависат од мал број на доминантни економски активности, како на пример, рударски градови.

За развојот на МСП на локално/ регионално ниво, можат да придонесат три групи на фактори и тоа:

- ✚ **Креирање на поволна инвестициона клима** – Во оваа област РМ има одреден прогрес во однос на скратувањето на времето за регистрација на бизнисот, ниското даночно оптоварување на бизнисите, забрзување на постапките за добивање на градежни дозволи итн. Сепак, за создавање на поволна бизнис клима во Македонија како пречки се јавуваат: неефикасниот судски систем, корупцијата итн. Иако надминувањето на погоре споменатите пречки е во надлежност на централната власт,

локалната власт може да влијае врз подобрување на инвестициоана клима преку :

- Подготовка и имплементација на проекти за подобрување на локалната инфраструктура од страна на единиците на локалната самоуправа и Центрите за развој на планските региони (патната мрежа, зони за подигање на деловен простор, гасификација, регионални депонии итн.)
- Вработување на високо квалитетни кадри во институциите за поддршка на претприемништвото на локално и регионално ниво како што се: одделот за локален економски развој во единиците на локалната самоуправа, бизнис инкубаторите, регионалните центри за поддршка на МСП, кластерите итн.

Соработка на локалните власти со универзитетите, АППРМ, регионалните центри за МСП за воспоставување на едукативни програми за постојните и идните претприемачи посебно во Полошкиот и Североисточниот плански регион кои според индикаторите: БДП по жител и дипломирани студенти на 1000 жители се на многу пониско ниво од просекот на државата. (Фити, Филиповски, МАНУ, 2012, стр.54-56).

✚ Зајакнување на капацитетот за дејствување и способноста на локалните влади за трансформација – Во Република Македонија, малите општини немаат вработени лица за поттикнување на претприемачкиот процес, додека пак во поголемиот број на поголеми општини не постои иницијативност ниту позначајни проекти за МСП поради недостиг од способни кадри. Единиците на локалните влади во блиска иднина треба да изнајдат можности за вработување на квалитетен и компетентен кадар кој ќе биде одговорен за поддршка на МСП и претприемништвото во дадена општина/регион, чија задача би била:

- Предлагање на мерки за поддршка на МСП
- Подготвување и имплементирање на проекти за поддршка на МСП

Креирање и поддршка на иницијативи за основање на бизнис – инкубатори, регионални центри за поддршка на МСП во соработка со образовните институции,

регионалните ентитети на стопанските комори(Фити, Филиповски, МАНУ, 2012, стр.57 - 58).

- ✚ **Фискална децентрализација** – Фискалната децентрализација, како дел од процесот на децентрализација, им овозможува на општините да остваруваат свои даночни и неданочни приходи. Преку издавање на општински обврзници, општините би можеле да мобилизираат позначајни суми на финансиски фондови. (Фити, Филиповски, МАНУ, 2012, стр.59-61).

Со обезбедување на погоре наведените фактори, бројот на МСП може значително да се зголеми во општините/ регионите кои пак можат да влијаат на:

- ✚ **Покачување на вработеноста и приходот**

Основањето на нови претпријатија и проширувањето на веќе постојните претпријатија влијае на отворањето на нови работни места. Мултипликативните ефекти од приходите ќе влијаат на околината (но нивната големина варира од место до место). Малите и микро претпријатија повеќе вработуваат локални луѓе. Самовработените се силно поврзани со местото, што силно влијае на услугите кои ги нудат новите претпријатија, односно видот на бизнисот кој ќе го водат. Индиректните ефекти на вработување ќе се забележат со текот на времето со подобрувањето на вештините на вработените и самовработените лица. Отворањето на нови работни места, исто така, ги поттикнува индивидуите да инвестираат во обуки.

- ✚ **Зголемување на данокот на доход**

Зголемувањето на данокот произлегува од зголемувањето на личниот доход, корпоративниот профит, потрошувачката, вредноста на имотите и исплата на платен список.

- ✚ **Подобрени услуги и задржување на локалните приходи**

Создавањето на нови претпријатија ќе ги зајакне локалните услуги како на пример оние за продажба на мало. Недостатокот на такви услуги е карактеристика на многу нестабилни заедници. Зголемувањето на локалните услуги може да

помогне во одржувањето на приходите во заедницата. Пошироко сфатено, основањето на претпријатија може да ја подигне побарувачката на бизнис услугите.(OECD, 2003, p. 43 - 45)

Оцена на условите за водење на бизнис во Полошкиот, Југозападниот, Југоисточниот и Источниот плански регион

Анализата „Оцена на условите за водење на бизнис во Полошкиот, Југозападниот, Југоисточниот и Источниот плански регион“ е направена врз основа на податоците добиени од страна на 83 претпријатија во 4 - те плански региони. Целта на ова истражување кое се базира на мал број на испитани претпријатија е да се оценат трендовите во поддршката на МСП во 4 - те региони.

Врз основа на направената анализа, за создавање на подобри услови за работа на МСП во 4 - те плански региони потенцирано е следното:

1. Потреба за зголемување на ефективноста на институциите на локалната самоуправа во развивање на поволна средина за поттикнување на претприемништвото и развојот на мали и средни претпријатија, особено во Полошкиот и Југозападниот регион;
2. Потреба за зајакнување на капацитетите на институциите на локалната самоуправа за подготовка на проекти за поддршка на МСП кои би биле финасирани од други домашни или ЕУ средства;
3. Потреба за подобрување на законските процедури во регионите, особено во однос на судските спорови, царинските постапки и добивање на финансиска поддршка;
4. И покрај генерално позитивната оценка на државните службеници во проектните региони, постојат дополнителни потреби за зајакнување на капацитети за подобрување и одржување на нивната ефикасност;
5. Потреба за добивање на повеќе информации од страна на институциите на локалната самоуправа за финансиски средства и програми за поддршка на МСП на национално ниво;
6. Потреба за зголемување и подобрување на условите за финансиската поддршка на МСП;
7. Потреба за подобрување на образовниот систем во целина и особено наставните програми, со цел истите да одговорат на потребите на МСП секторот;
8. Потреба за обуки на вработените во МСП секторот (Stojkov, 2010, p.24-25).

5. Можности за развој на малите бизниси во подрачјата со специфични развојни проблеми

МСП се од суштинско значење за квалитетот на живот во руралните подрачја и во подрачјата со специфични проблеми. Тие обично нудат услуги кои се од големо значење за нормално живеење во едно подрачје како што се поправка на автомобили, медицински амбуланти; исто така, тие го прават животот подинамичен нудејќи услуги во областа на рекреацијата, трговијата на мало и финансиските услуги, стимулираат преземање на социјални и деловни ризици, се занимаваат со производство на високо квалитетна храна, се грижат за заштита и обнова на животната средина итн. (Walzer, 2007, p. 43).

Генерално, руралните средини не се атрактивни за бизнисите од неколку причини: проблеми со сопственичките права, недоволна концентрација на население, послаби образовни достигнуања, помала флексибилност на потенцијалната работна сила и оддалеченост од потенцијалните пазари (и за репроматеријалите и за производите), а сето тоа за бизнисите во руралните области во однос на цените се смета како недостаток. Слабо развиената и диверсифицирана економска инфраструктура и понатамошниот недостаток на квалитетни работни места се заеднички карактеристики на руралните средини во Македонија. Тие, исто така, претставуваат главни причини за заостанувањата на развојот типични за овие средини.

Како причини за недоволната присутност на МСП во руралните области и во областите со специфични проблеми, воопшто, се набројуваат следните (OECD 2003(a), p. 47 – 52):

а) Ограничени општествени и бизнис мрежи

Општествените и бизнис мрежи најчесто се ограничени во неразвиените области. Невработените се вклучени во мал број на општествени мрежи и имаат тенденција да се среќаваат најчесто со други невработени лица. Недостигот на мрежи е неповолен за бизнисот. Истражувањата покажуваат дека претприемачите кои одржуваат и воспоставуваат контакти со други претприемачи се поуспешни отколку оние кои не контактираат меѓусебно.

б) Низок степен на куповна моќ во локалната економија

Нискиот степен на куповна моќ се јавува како резултат на мали примања и заштеди на населението во овие области.

в) Ограничен пристап до финансии

Проблемот на ограничен пристап до финансиски средства има повеќе димензии. Финансирањето на нов бизнис обично започнува од сопствени средства, од роднини и од пријатели. Меѓутоа, во сиромашните области овие лица имаат слаби приходи и ограничени заштеди. Ова би можело да го попречи основањето на претпријатија или да ги примора сопствениците да бараат заеми од банките. Посиромашните лица најчесто имаат и ограничено искуство со банките. Недостигот од искуство со банките резултира со неповолни кредитни услови. Оние кои биле невработени подолго време, исто така, имаат помали заштеди, што го отежнува обезбедувањето на работниот капитал. (OECD, 2006, p. 75). Во Република Македонија отсуствуваат и алтернативни извори на финансирање на малите и средните претпријатија, посебно бизнис ангелите.

г) Недостиг на работно искуство и вештини кај граѓаните

Сосема е јасно дека не сите лица во неразвиените области имаат недостиг од вештини и способности за пазарот / претприемништво. Меѓутоа, во многу сиромашни области ретко се наоѓаат индивидуалци со релевантно искуство и вештини. Претприемачите црпат идеи од претходните вработувања. На пример, како што е докажано со бројни слични истражувања, Fielden (2000) заклучил дека преку 80% од претприемачите основале нов бизнис врз основа на претходното искуство. Области во кои живеат лица кои никогаш не работеле или чие работно искуство е ограничено најчесто имаат мал број на добри бизнис предлози.

д) Недостиг на примери кои треба да се следат

Распространувањето на претприемништвото вклучува и елемент на следење на успешни примери. Доколку ова е точно, недостиг од позитивни претприемачки примери може да има негативно влијание во локалните економии. Разгледувајќи го ова од повеќе аспекти, беше докажано дека имитацијата има значајна улога. Лица кои познаваат претприемач имаат два пати поголеми шанси да станат претприемачи отколку оние кои не познаваат.

ѓ) Страв поради губење на можноста за користење на бенефиции

Самовработувањето може да доведе до губење на бенефициите за осигурување на невработените, сместување, локални даноци, хранарина, породилно отсуство, здравствено осигурување (и покрај тоа што различни шеми на самовработување гарантираат и добивање на различни приходи и социјално осигурување). Лицата кои основаат претпријатија може да се најдат во полоша ситуација доколку им се прекинат бенефициите пред да почнат да добиваат приход од претпријатието. Немањето на бенефиции во отпочнувањето на нов бизнис би можело да ги обесхрабри невработените од самовработување.

Исто така, во земјите во ОЕЦД се споменува и дека претпријатијата во руралните области не можат да ги искористат придобивките на т.н. агломерати. Со други зборови недостигот на критичната маса на претпријатија во дадена географска област воопшто и недостигот на доволен број на претпријатија од иста или слична индустрија, ја ограничува можноста на руралните претпријатија да станат попродуктивни и да се прошират. (OECD, 2006, p.74).

Во Република Македонија, македонското село опфаќа 86,7% од националниот простор и на него живее 40,2% од вкупното население. (Дамјановска, Бабуноски, Јовевска, октомври 2007, стр.5). Во голем број на села / подрачја со специфични развојни потреби се уште не се решени основните инфраструктурни потреби што го забрзува процесот на депопулација во истите.

Меѓутоа, во Р. Македонија скоро сите подрачја со специфични развојни проблеми поседуваат одредени потенцијали и природни ресурси на коишто општините треба да се фокусираат за надминување на незавидната економска положба и спречување на миграцијата на нивното население преку стимулирање на развојот на малите и средните претпријатија во потенцијалните области. Како потенцијали скоро во сите подрачја со специфични проблеми се наведуваат: (Дамјановска, Бабуноски, Јовевска, октомври 2007, стр.16 - 17)

- ✚ Здрава животна средина и природни убавини како можност за развој на селскиот туризам

- ✚ Развој на земјоделството и сточарството
- ✚ Преработка на еколошки здрава храна

Во Студијата за состојбите за руралните заедници во Р. Македонија како посебни пречки за недоволниот развој на некои општини со специфични проблеми во Македонија се наведуваат и непостоењето на елементарните предуслови како што се: лошата инфраструктура, нецелосната покриеност со водна мрежа и немањето на канализација. (Дамјановска, Бабуноски, Јовевска, октомври 2007, стр.18).

Некои од мерките што ги презема Владата за намалување на невработеноста и отворањето на МСП во целата Република, а со тоа и во подрачјата со специфични проблеми, се:

- Субвенционирање на земјоделското производство,
- Олеснување на процедурите за започнување и водење на бизнис преку: отворање на фирма преку Интернет, развој на претприемништвото меѓу младите со намалување на надоместокот за регистрација на бизнис итн.,
- Пристап до капитал и поддршка за зголемување на извозот преку следните проекти: обезбедување на кредитна линија со повластена каматна стапка за МСП од Европската Инвестициона Банка, воведување на „Извозен факторинг“ итн.,
- Развој на МСП преку следните мерки/проекти: намалување на данокот на МСП со вкупен годишен приход од 3.000.000 денари(данок на приход 0%), намалување на данокот на ДДВ за туристички услуги од 18% на 5% итн.,
- Стимулирање на побарувачката на пазарот на трудот преку: програма за самовработување и формализација на постојни бизниси, субвенции за вработување на ранливи групи(деца без родители, самохрани родители, млади, постари лица), самовработување со кредитирање и намалување на придонесите за задолжително социјално осигурување од 26,5% во 2011 на 26% во 2013 година.,
- Зголемување на вработливоста преку: програми за практиканство, волонтерска работа итн.

За понатамошно поттикнување на социо – економскиот развој во подрачјата со специфични потреби преку отворање на МСП, потребно е обезбедување на следните услуги:

Од страна на државата:

- отворање на канцеларии на Министерството за земјоделство за полесен контакт на земјоделците со државните органи;
- отворање на катастарски служби во функции на земјоделството.

Од страна на општините (одделот за локален економски развој) и Центрите за развој на планските региони:

- обезбедување на образование збогатено со нови или дополнителни содржини како што се: изучување на странски јазици, компјутери, претприемништво итн.;
- обуки за извршување на некои занаетчиски услуги како што се: резбарството, шивачки, изработка на накит итн.;
- обуки за поттикнување на претприемништвото;
- промоција на достапните мерки за поддршка на отворање на нови МСП
- обука за промоција на рурален туризам во подрачјата каде што има потенцијали за истиот.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Во рамките на заклучните согледувања ќе се поентираат неколку поважни аспекти од еволуцијата на регионалната политика во Република Македонија според методологијата на европскиот пристап.

Во тој контекст, за евалуација и валоризација на постигнувањата во конституирањето на системот на регионална економска политика во Република Македонија, како аналитична рамка ќе се користат достигнувањата во овој домен во Европската унија.

Главната цел на регионалната политика на ЕУ: „постигнување на балансиран одржлив развој и консолидирање на економската и територијалната кохезија“, во текот на целиот период на развојот е присутна како висок приоритет во процесот на градењето на заедничките политики на ЕУ.

Токму оттука правната рамка, целите, инструментите, стратегиите на регионалната политика во еден временски контекст во нејзиното усовршување, доградување во согласност со процесите на консолидирање на економската интеграција ги даваат круцијалните елементи за оценка на постигнувањата во доменот на регионалната политика на Република Македонија.

Клучните аспекти коишто произлегуваат од овој научно истражувачки труд се однесуваат на институционалната поставеност, начинот на финансирање на регионалната политика и МСП и претприемништвото како едни од инструментите за поддршка на регионалната политика.

Институционална поставеност на регионалниот развој. Во рамките на институционалната поставеност, за регионалниот развој во Република Македонија е констатирано следново :

Совет за рамномерен регионален развој на Република Македонија - бидејќи регионалната политика е комплексна и се остварува преку средствата на различни министерства, наместо дискусии за тековни работи, како на пример

избор на проекти за регионален развој кои се финансирани само преку МЛС и БРР, Националниот совет во иднина би требало повеќе да се фокусира на *координација и усогласување на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој со секторските политики на вклучените министерства.*

Биро за регионален развој - доколку Советот успее во иднина да се концентрира на неговата основна улога - *координација и усогласување на политиката за поттикнување рамномерен регионален развој со секторските политики на вклучените министерства*, - и доколку сите или повеќето линиски министерства водат сметка за степенот на развиеност на регионите при распределба на средствата од нивните министерства наменети за регионален развој, главните функции на Бирото за регионален развој би требало да бидат:

- Следење на распределбата на финансиски средства од страна на релевантните министерства, врз основа на критериумите за степенот на развиеност на планските региони
- Контрола и поттикнување на координацијата на секторските политики во делот на регионалната политика;
- Воспоставување и одржување на Информативен систем за регионален развој и годишно поднесување на извештаи;
- Помагање на МЛС во подготовка и планирање на документите;
- Мониторинг и евалуација на регионалните проекти имплементирани преку Центрите за развој на планските региони;
- Техничка поддршка и дистрибуција на информации до Центрите за развој на планските региони.

Совети за развој на планските региони – За подобро извршување на функцијата „носител на регионалниот развој на регионално ниво“, би било потребно понатамошно зајакнување на нивната улога во следните области:

Финансиската поддршка на Центрите – Финансиската помош од централната власт за тековно финансирање на Центрите е условена со уплатите од општините основачи, а од друга страна неисполнувањето на таа обврска од страна на некои

општини, им го намалува нивниот капацитет за работа. За таа цел потребно е: придонесот на општините да биде уплатуван редовно и во целост, а уплатите за општините кои се финансиски слаби и/или со блокирани сметки би можеле на краток рок да бидат преземени од страна на поголемите и финансиски посилни општини во планскиот регион. (Стојков, Караева, декември 2011, стр, 21)

Интензивирање на политичко влијание врз националните институции за зајакнување на перцепцијата за значењето и придобивките од регионалниот развој кое сè уште е на многу ниско ниво.

Центри за развој на планските региони – Во досегашното работење, проблем со кој се соочуваат Центрите за развој на планските региони е тоа што тие сè уште не се квалификувани да аплицираат со проекти за користење на средствата од другите линиски министерства во областа на регионалниот развој. Овој пристап на исклучување на Центрите не е соодветен од причина што токму тие министерства се дел од чинителите во процесот на регионалниот развој. Вклучувањето на Центрите во спроведувањето на проекти и активности од страна на линиските министерства и нивните секторски програми ќе придонесе за зголемување на ефектите од регионалната развојна политика во Македонија.

Друг проблем со кој се соочуваат Центрите (и општините) е тоа што и покрај нивниот изграден капацитет за подготовка и имплементација на големи проекти од ИПА фондовите (2ра компонента – прекугранична соработка) кои се од големо значење за економскиот развој на регионите, тие не се секогаш во состојба да обезбедат авансни средства за имплементирање на истите. Имено, за поголем дел од проектите финансирани од ЕУ (Ипа компонента 2 – прекугранична соработка и во иднина структурните фондови) предвидено е т.н. пост-финансирање кое значи дека активностите од спроведениот проект ќе се исплатат по неговото спроведување, односно по завршување на целата работа е доставување на конечниот извештај. За поголеми проекти можат да се подготват и привремени извештаи и исплатата да биде повеќекратна по извршувањето на предвидените активности за дадената фаза. За таа цел, за максимално искористување на средствата од ИПА фондовите, а по пристапувањето во ЕУ и искористување на

средствата од структурните и другите ЕУ фондови, потребно е да се разгледа опцијата за формирање на државен револвинг фонд. Врз основа на просечната висина на досегашните имплементирани проекти, би било потребно фондот да располага со минимум буџет од околу 8 милиони € (во просек 2 проекта по регион во висина од 600.000/700.000€ на две до три години). Револвинг фондот би обезбедил поддршка на Центрите за имплементирање на поголеми ЕУ проекти на тој начин што активностите од одобраниот проект ќе се финансираат од средствата обезбедени од фондот и веднаш по имплементацијата на проектот и исплатата на проектот од ЕУ, истите ќе бидат вратени во фондот (условите за користење на средствата би се определиле врз основа на искуствата од слични фондови). На тој начин би се обезбедило одржливо функционирање на фондот

Кофинансирањето на тековното работење на Центрите од страна на Министерството за локална самоуправа е предвидено само за првите 5 години од од нивната работа (2013 -2014 година), по што финансирањето на истите би требало целосно да биде под надлежност на општините, кои сè уште не се во можност да го преземат кормилото на регионалниот развој. За да се осигури опстанокот на Центрите и по истекувањето на законската обврска за нивното кофинансирањето од страна на МЛС би било потребно во догледно време да се иницира следното:

- ✚ Измена на законот во делот на кофинансирањето за продолжување на обврската на кофинансирање на Центрите од Буџетот на РМ и во наредните пет години или
- ✚ Да им се овозможи на Центрите во проектните апликации поднесени до МЛС и БРР да можат да предвидат и ставка за оперативни трошоци од 20% /30% од вкупниот износ на проектот / проектите.

Финансирање на регионалната политика. Согласно со Законот за рамномерен регионален развој, за поттикнување на рамномерниот регионален развој од Буџетот на Република Македонија годишно треба да се издвојуваат средства во

висина од најмалку 1% од БДП. Состојбата во областа на финансирањето на регионалната политика во Република Македонија е следната:

Вкупниот износ на средствата од Буџетот на РМ за 2012 година, алоцирани во буџетите на линиските министерства, чија намена има регионален придонес изнесува 4.181,520.000 денари. Ако на овие средства, дополнително се додадат и средствата за поттикнување на рамномерен регионален развој, коишто наменски се алоцирани кај буџетските корисници - Министерството за локална самоуправа и Бирото за регионален развој (78.500.000 денари), може да се констатира дека со Буџетот на Република Македонија за 2012 година се алоцирани средства во вкупен износ од 4.260.020.000 денари или околу 69.494.616€, кои претставуваат 0,9% од проектираниот БДП за 2012 година (487.399.000.000 денари или околу 7.921.000.000€). Од една страна, ова укажува на приближно исполнување“ на законската обврска од 1% од БДП наменети за регионален развој, но од друга страна, не постои увид дали средствата за регионален развој од линиските министерства се распределуваат според степенот на развиеност на регионите. Во повеќето случаи не се води сметка за степенот на развиеност на регионите при дистрибуција на средствата. Врз основа на анализата на развојните програми на линиските министерства за 2012 година може да се заклучи дека иако Скопскиот плански регион има највисок степен на развиеност, планираните инвестиции се најголеми. Помал број на програми дефинираат потенцијални корисници на средствата и оттука не секаде може да се утврди дали центрите за регионален развој/општините може да се јават како корисници. Од анализата на овие програми може да се заклучи дека главните носители на регионалниот развој – Центрите за регионален развој имаат мал пристап до програмите (4 Програми од кои 2 се преку МЛС и БРР).

Претприемништвото и МСП како едни од инструментите за поттикнување на регионалниот развој. Во однос на претприемништвото и МСП, како столбови на регионалниот развој, во Република Македонија состојбата е следната:

- Во Република Македонија не постои единствена, централна владина агенција / институција која е одговорна за следење и развој на владините интервенции за развој на бизнисот, што е показател на недостатокот на координација на овој сектор. Поддршката на МСП секторот во РМ се реализира преку активностите на повеќе владини министерства, донатори и невладините организации како и комори, универзитети и др. бизнис организации.
- За развојот на МСП на локално / регионално ниво во РМ како средство за намалување на постоечките диспаритети потребна е поголема координација помеѓу постоечките институции за поддршка на МСП, како и поактивно вклучување на Центрите за развој на планските региони во стимулирање на економскиот развој, преку давање на квалитетни услуги на МСП.
- Регионалната дистрибуција на претпријатијата во РМ е прилично рамномерна. Од вкупно осум региони, пет имаат сличен број на активни деловни субјекти на 1000 жители. Поголеми отстапувања имаат Полошкиот, Североисточниот и Скопскиот плански регион. Полошкиот и Североисточниот плански регион имаат помал број на претпријатија на 1000 жители од националниот просек поради тоа што голем дел од населението се занимава со земјоделство и сточарство и поради тоа што дел од населението од овие региони се на привремена работа во странство. За разлика од овие два региона, во Скопскиот плански регион, како најразвиен регион во државата, постојат повеќе претпријатија од националниот просек.
- За понатамошно поттикнување на социо – економскиот развој во подрачјата со специфични потреби преку отворање на МСП, потребно е обезбедување на следните услуги:

Од страна на државата:

- отворање на канцеларии на Министерството за земјоделство за полесен контакт на земјоделците со државните органи;
- отворање на катастарски служби во функции на земјоделството
- поттикнување на еко производство

Од страна на општините (одделот за локален економски развој) и Центрите за развој на планските региони:

- обезбедување на образование збогатено со нови или дополнителни содржини како што се: изучување на странски јазици, компјутери, претприемништво итн.;
- обуки за извршување на некои занаетчиски услуги како што се: резбарството, шивачки, изработка на накит итн.;
- обуки за поттикнување на претприемништвото;
- обуки за изработка на бизнис план;
- обука за промоција на рурален туризам во подрачјата каде што има потенцијали за истиот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Adams, N.; Alden, J; Harris, N. *Regional development and spatial planning in an enlarged European Union*, Ashgate Publishing, Ltd., 2006.
2. Amin, A, Thrift N. “*Globalization, institutions and regional development in Europa*”, Oxford University Press, 1994.
3. Archer, C.:” *European Union*”, Routledge, UK 2008
4. Armstrong, H. Taylor, J. “*Regional economics and Policy*”, Blackwell Publishing, UK 2000.
5. Artis, J. M and Nixon I. F, “*The Economics of the European Union: Policy and Analyses*”, Oxford University Press, 2007
6. Asheim, T. B., at all, “*Regional Innovative Policy for Small – Medium Enterprises*”, Edward Elgar Publishing 2003.
7. Bache, I.: “*The Politics of European Union Regional Policy – Multi level Governance or Flexible Gate keeping?*” Sheffield Academic Press, England, 1998
8. Bache, I. and Flinders, V. M.: “*Multi-level Governance*”, Oxford University Press, New York 2005
9. Bachtler, J. and Gorzelak, G, “*Reforming EU Cohesion Policy – A reappraisal of the performance of the Structural Funds*”, Policy Studies, Volume 28, iss.4, December 2007

10. Bachtler, J; Mendez C. *Who Governs EU Cohesion Policy? Deconstructing the Reforms of the Structural Funds*, Journal CMS, Volume45, No 3, 2007.
11. Bachtler, J; Taylor, S. *The Added Value of the Structural funds: A Regional Perspective*, European Policies Research Centre, UK, 2003
12. Bachtler J; Turok, I. *Coherence of EU Regional Policy: Contrasting Perspectives on the Structural Funds*, Routledge, UK, 2002
13. Bachtler, J; Wren, C. *Evaluation of European Union Cohesion Policy: Research Questions and Policy Challenges*, Regional Studies, Vol. 40.2, April 2006.
14. Balchin N. P. Sýkora, L; Bull H. G. *Regional Policy and Planning in Europe*, Routledge, 1999.
15. Barca, F. *An agenda for a reformed Cohesion Policy – A place - based approach to meeting European Union challenges and expectations*, Independent Report prepared on request of Dabnuta Hubner – Commissioner for regional policy, April 2009
16. Bradley, J. *EU Cohesion Policy in a period of Economic crisis: Evaluating impacts in small open economies*, Economic Thought, iss.7, December 2010
17. Brasovenu, I, V; Silvestru, I, C, P A; Onica, D, *Structural and Cohesion funds: Theoretical and statistical aspects in Romania and EU*, Transylvanian Review of Administrative Sciences, No.33 E – 2011

18. Begg, I. *EU Investments grant review*, (World bank technical paper no.435) The International Bank for Reconstructing and development, Washington, 1999
19. Bianchy, P.; Labory, S. *Industrial policy after the Crisis: Seizing in Future*, Edward Elgar Publishing, 2011
20. Boyle Wozniak R. J. *Conditional Leadership: The European Commission and European Regional Policy*, Lexington Books, 2006.
21. Brine, J. *The European Social Fund and EU*, Sheffield Academic Press Ltd, 2002
22. Cini, M. *European Union Politics*, Oxford University Press, USA 2007. (ima za evolucijata, 290 str.)
23. Commission of the European Communities, *Commission staff working document SEC(2007) 1547: Regions delivering innovations through Cohesion policy*, November 2011
24. Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, Annual Report 2007 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2006, {SEC(2007) 840}, Brussels, 21.06.2007
25. Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions – Think small first, A “Small Business Act” for Europe* {SEC(2008) 2101}{SEC(2008) 2102}, Brussels, 25.06.2008.

26. Commission of the European Communities, *Regions delivering innovation through Cohesion policy – Commission staff working paper*, Brussels, 2007
27. Committee of the regions, *Regions and cities on the road of Copenhagen*, September 2009.
28. Constatin, D. L, *Small and medium enterprises, regional development and networking: The emerging framework in Romania*, Romanian Journal of European Affairs, vol.2, no.4, 2002
29. Council of Europe, *European Yearbook 1974- Volume 22 of European Yearbook Series*, Martinus Nijhoff Publishers, 1976
30. Curzio, Q. A; Fortis, M. *Research and technological innovation: the challenge for a new Europe*, Springer 2002
31. Danson, M. at all, *Small firm formation and Regional Economic Development*, Routledge, UK 1996.
32. De Ferranti M. D. *Beyond the City: The Rural Contribution to Development*, World Bank Publications, 2005
33. Dillinger, W. *Poverty and regional development in Eastern Europe and Central Asia*, World Bank Publications, USA, 2007
34. Dorozynski, T. *How to make EU Cohesion Policy more effective? Conclusions for Poland*, *Folia Oeconomica Stetinensia*, V.10, iss.18, 2011

35. Dunning, H. J. *Regions, Globalization, and the Knowledge-Based Economy*, Oxford University Press, New York, 2002.
36. El-Agraa, A. M, *The European Union: Economics and Policies*, Cambridge University Press, UK 2007
37. European Commission, *Cohesion policy and the environment*, EU Publications Offices, September 2010
38. European Commission, *Commission staff working document – Elements for a Common Strategic Framework 2014 – 2020*, Part 1, Brussels, March 2012
39. European Commission, *Commission staff working document – Elements for a Common Strategic Framework 2014 – 2020*, Part 2, Brussels, March 2012
40. European Commission - DG Enterprise and Industry, *Putting Small businesses first- Europe is good for SMEs, SMEs are good for Europe, 2008*.
41. European Commission - DG Enterprise and Industry, *SBA Fact Sheet 2012 FYROM*
42. European Commission, *EU SMEs in 2012: at the crossroads, Annual Report on Small and Medium sized enterprises in the EU 2011/2012*, Rotterdam, September 2012
43. European Commission, *European Business Fact and Figures*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2008.

44. European Commission, *The European Social Fund: investing in people - What it is and what it does*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012
45. European Communities, *European Social Fund – 50 years investing in people*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2007
46. Eurobarometer Office of European Commission, *Observatory of European SME's- Summary*, 2007
47. European Union, *Cohesion Policy 2014 – 2020 – Investing in growth and jobs*, Publications Office of the European Union, 2011
48. European Union, *European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the EU? Applying the principles, sharing the lessons, exchanges experience*, Office of the Official Publications of the European Union, Luxembourg, August 2009
49. European Union, *EU Cohesion policy 1988 – 2008: Investing in Europe future*, Inforegion Panorama no.26, June 2008
50. European Union, *Investing in Europe future- Fifth report on economic, social and territorial cohesion*, 2010.
51. European Union -Regional Policy, *Investing in our regions – 150 examples of projects co – funded by European Regional Policy*, European Union, 2010

52. European Union - Regional Policy, *Regions 2020 – An Assessment of Future Challenges for EU Regions*, November 2008
53. European Union, *The Urban and regional dimension of Europe 2020- Seventh progress report on economic, social and territorial cohesion*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011
54. European Union, *European Regional Policy, an inspiration for Countries outside the Europe? Applying the principles, sharing the lessons, exchanging experience*, Office of the official publications of European Union, Luxemburg, August 2009
55. European Union, *Key figures on European business with a special feature on SMEs*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011, ISSN 1830-9720
56. European Union, *Working for the regions- EU regional policy 2007 - 2013*, January 2008.
57. European Union Committee, *28th Report of Session 2005 – 06: A European Strategy for Jobs and Growth*, Stationary office 2006.
58. European Union Committee, *The Future of EU Regional Policy – Report with Evidence*, Authority of the House of Lords, 2008
59. European Parliament, *Impact and effectiveness of the structural funds and EU policies aimed at SMEs in the regions*, October 2011
60. Eurostat, *Eurostat regional yearbook 2012*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012

61. Evans, Andrew, *The E.U. Structural Funds*, Oxford University Press, New York 1999
62. Farole, T; Rodriguez – Pose, A; Storper, M. *Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions*, Journal of Common Market Studies, Volume 49, No. 5, 2011
63. Fondation Robert Schuman, *State of the Union 2010, Schuman report on Europe*, Springer, Paris, 2010.
64. Fritsch, M. *How Does New Business Formation Affect Regional Development? Introduction to the Special Issue*, Friedrich Schiller University Jena, German Institute for Economic Research (DIW) Berlin and Max Planck Institute of Economics, Jena, Germany, April 2007.
65. Funck, B; Pizzati, L. *European integration, regional policy, and growth*, World Bank Publications, 2003.
66. Gelauff, G; Grilo, I; Lejour, A. *Subsidiarity and Economic Reform in Europe*, Springer, 2008
67. Giaoutzi, M, Nijkamp, Peter, Storey D. J, *Small and medium size Enterprises and Regional Development*, Routledge, UK 1988.
68. Glasson, J; Marshall, T. *Regional Planning*, Routledge, UK 2007.
69. *Guide to the 2007 – 2013 ERDF Regional Operational Programme – The European Regional Development Fund in Emilia Romagna*
70. Higgins, B. H; Savoie, D. *Regional Development Theories and Their Application*, Transaction Publishers, New Brunswick, 2007.

71. Hobe, S. *A Coherent European Procurement Law and Policy for the Space Sector – Towards a Third Way*, LIT Verlag Munster, 2010
72. Hull, Galen, *Small business trickling up in Central and Eastern Europe*, Taylor and Francis, USA 2007.
73. http://www.europarl.europa.eu/factsheets/4_4_2_en.htm
74. http://www.europarl.europa.eu/parliament/expert/displayFtu.do?id=74&ftuld=FTU_4.5.2.html&language=en
75. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#1
76. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#2
77. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/regional/index_en.cfm#3
78. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm
79. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jeremie_en.cfm#2
80. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jessica_en.cfm#2
81. http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/instruments/jasmine_en.cfm#2
82. ICEIRD, *Proceedings of the International Conference for Entrepreneurship, Innovation and Regional Development*, Skopje and Ohrid, May 2008.
83. Inforegio, Panorama, *EU Cohesion Policy 1988 – 2008, Investing in Europe's future*, No.26, June 2008

84. Inforegio, Panorama, Cohesion Policy 2014 – 2020 – Investing in Europe's regions, no.40 winter 2011/2012
85. International Labour Office - Employment Strategy Department, *World Employment Report 2004-05: Employment, Productivity and Poverty Reduction*, International Labour Organization, Geneva 2005
86. Jabko, N. *Paying the Market: A Political Strategy for Uniting Europe, 1985 – 2005*, Cornele University Press, 2012
87. Johnson, D; Turner, C. *European Business: policy challenges for the new commercial environment*, Routledge, 2000
88. Johnson, P. *The Economics of Small Business: Issues and Evidence*, Routledge, 2008.
89. Jones A. R. *The politics and economics of European Union: an introductory text* – Second edition, Edward Elgar Publishing Limited, UK, 2001
90. Jovanovic, N. M. *The Economics of European Integration – Limits and prospects*, Edward Elgar Publishing, UK, 2005.
91. Jovanovic, N. M. *The Economics of International Integration*, Edward Elgar Publishing, UK, 2006.
92. Kamps, C; Leiner- Killinger N; Martin R. *The Cyclical Impact of EU Cohesion Policy in Fast Growing EU Countries*, *Intereconomics*, January/February 2009

93. Kaptyan Gerge Joan Paul, *The law of the European Union and the European Communities: with reference to changes to be made by the Lisbon Treaty*, Kluwe Law International, Netherlands, 2008
94. Leonardi, R. *Cohesion Policy in the European Union – The Building of Europe*, Palgrave Macmillan, New York, 2005
95. Leonardi, R. *The Impact and Added Value of Cohesion Policy – Cohesion in the European Union*, Regional Studies, Vol. 40.2, April 2006
96. Liebscher, K. *Financial Development, Integration and Stability: Evidence from Central, Eastern and South-Eastern Europe*, Edward Elgar Publishing, 2006
97. MacGregor, Robert; Vrazalic Lelja, *E – Commerce in regional small to medium enterprises*, Idea Group Inc, USA, 2007
98. Mairate, A. *The ‘Added Value’ of European Union Cohesion Policy*, Regional Studies, Vol. 40.2, April 2006
99. Manzella, G. P; Mendez, C. *The Turning points of EU Cohesion Policy*, January 2009
100. Mayhew, A. *The Financial Framework of the European Union, 2007-2013: New Policies? New Money?*, SEI Working Paper No 78, Sussex European Institute, October 2004
101. McAllisten, I. *Regional Development and European Community: A Canadian Perspective*, IRPP, 1982

102. McDonald F; Dearden, S. *European Economic Integration*, Pearson Education, Edinburg, England, 2005.
103. Mellors,C; Copperthwaite, N. *Regional Policy*, Routledge, UK 1990
104. Miric, O. *The regional policy of European Union as an Engine of Economic Development*, European movment in Serbia, April 2010
105. *Ministry of economy, Implementation of the European Charter for Small Enterprises in the Western Balkans: First Interim report of Republic of Macedonia*, january 2008.
106. Molle, W. *European Cohesion Policy*, Routledge, UK, 2007
107. Munnich, W. L. *Knowledge Clusters and Entrepreneurship as Keys to Regional Economic Development*, University of Minnesota, 2004.
108. OECD: *Enhancing SME Competitiveness: The OECD Bologna Ministerial Conference*, OECD 2001.
109. OECD: *Entrepreneurship and local economic development*, OECD 2003.(a)
110. OECD: *Fostering Entrepreneurship*, OECD 1998
111. OECD, *OECD Glossary of statistical terms*, OECD publishing,2008.
112. OECD: *Regional development policy in OECD countries*, OECD publishing, 2010

113. OECD: *The New Rural Paradigm: Policies and Governance*, OECD publishing, 2006.
114. Olejniczak, Karol, *Evaluating the Effects of regional interventions. A look beyond current Structural Funds' practice*, Ministry of Regional Development, Warsaw, 2012.
115. Panara, C. *The Role of the regions in the European Governance*, Springer, 2011
116. Parker. C. S. *The Economics of Self – Employment*, Cambridge University, 2004
117. Perez, J; Dones, M; Liano, C. *An Interregional impact analysis of the EU structural funds in Spain (195 – 1999)*, *Regiona Science*, Volume 88, Number 3, August 2009.
118. Petrakos, G; Maier, G; Gorzelak, G, *Integration and transition in Europe: the economic geography of interaction*, Routledge, 2000
119. Restakis, J. *Humanizing the Economy: Co-Operatives in the Age of Capital*, New Society Publishers, Nov 2, 2010
120. Stephanou, A. C. *Adjusting to EU Enlargement: Recurring Issues in a New Setting*, Edward Elgar Publishing, UK 2006
121. Stojkov, G. *Assessment of the framework conditions for doing business in Polog and Southwest region and comparison with the available data from East and Southeast regions*, GTZ, Skopje, 2010.

122. Telò, M. *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era*, Ashgate Publishing, Ltd., 2007.
123. Tondl, G. *EU Regional Policy, Experiences and Future Concerns (EI Working Paper Nr.59)*, July 2004, Austria
124. Vanhove, N. *Regional policy: a European approach*, Ashgate, 1999
125. Varga, J; Veld in't j., *Cohesion Policy Spending in the New Member States of the EU in the Endogenous Growth Model*, Eastern European Economics, vol. 49,no. 5, September – October 2011
126. Varga, J; Veld in't j. *Model-based Analysis of the Impact of Cohesion Policy Expenditure 2000-06: - Simulations with the QUEST III endogenous R&D model*, European Commission, DG Economic and Financial Affairs, 2009
127. Veidere, I. *The Impact of Regional and Cohesion Policy on the economic development of the EU*, European Integration Studies, No. 5, 2011
128. Vertova, G. *The changing economy geography of globalization: reinventing space*, Routledge, 2006
129. Walzer, N. *Entrepreneurship and Local Economic Development*, Lexington Books, USA 2007.
130. Warleigh, Alex, Fairbrass Jenny, *Influence and interests in the European Union: the new politics of persuasion and advocacy*, Routledge, UK, 2002.

131. Билтен на Министерството за финансии на Република Македонија, март / април 2008 год., Скопје 2008.
132. Блажевски, Б. *Политиката и развојот на стопански недоволно развиените подрачја*, Јела довел, Скопје 2003.
133. Влада на Република Македонија, *Извадок од Нацрт Записникот од Осмата (тематска) седница на Владата на Република Македонија одржана на 29.08.2011*, Бр.51-17/8, 31.8.2011, Скопје
134. Габер, Д. Н; Бабуноски, К; Јовевска, А. *Студија за состојбите во руралните заедници:13 фокус заедници во кои работи МЦМС*, Боро Графика, Скопје, октомври 2007.
135. Државен завод за статистика, *Одржлив развој*, 2012, Скопје 2012
136. Државен завод за статистика, *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002- Книга XIII*, Скопје, мај 2005
137. Државен завод за статистика, *Регионите во Република Македонија*, 2012,ISSN 1857 - 6141 Скопје 2012
138. *Европска Повелба за мали претпријатија, Национален Извештај за 2006*, Министерство за економија на Република Македонија
139. Жерновки, Д,Гоцева В, Караева М, Финансирани проекти и постигнати резултати од Акциониот план 2010 – 2012, ноември 2012
140. Записник од Првата конститутивна седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 4.2.2008

141. Записник од втората седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 10.12.2008
142. Записник од третата седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 1.6.2009
143. Записник од четвртата седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 1.12.2009
144. Записник од петата седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 4.10.2010
145. Записник од шестата седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија, 22.12.2011
146. Здружение за одржлив развој (ЗОР) , *Регионален развој на РМ*, Скопје 2002.
147. Извадок од Нацрт записникот од седмата седница на Советот за рамномерен регионален развој на Република Македонија одржана на 30.8.2012
148. ИПА Програма за прекугранична соработка за Бугарија – република Македонија 2007 – 2013, ССИ број: 2007СВ16IPO007
149. МАНУ, Општествено – економскиот развој на Република Македонија со посебен осврт врз регионалната компонента и пазарот на труд, Зборник на трудови по повод 100 години од раѓањето на Академик Кирил Миљоски (1912 – 1983), Скопје, 2012

150. Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на Акционен план (2013 – 2015) за спроведување на Стратегијата за регионален развој на Република Македонија*, Скопје јуни 2012
151. Министерство за локална самоуправа, *Драфт верзија на Елаборат за степен на развиеност на планските региони 2013 – 2017*, октомври 2012, стр.50
152. Министерство за локална самоуправа, *Драфт Предлог одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот од 2013 – 2017 година*, 2012 година
153. Министерство за локална самоуправа, *Закон за рамномерен регионален развој на Р. Македонија*, Скопје мај 2007.
154. *Министерство за локална самоуправа, Извештај за спроведување на политиката за рамномерен регионален развој на Република Македонија 2008 – 2012*, март 2011
155. Министерство за локална самоуправа, *Планските региони во Република Македонија*, 2011
156. Министерство за локална самоуправа, *Правилник за методологијата за изработка на планските документи за регионален развој*, Скопје, мај 2009.
157. Министерство за локална самоуправа, *Стратегија за регионален развој на Република Македонија 2009 – 2019*, март 2011

158. Министерство за локална самоуправа, Министерство за европски интеграции, *Програма за прекугранична соработка 2007 – 2013 – ИПА ПС Република Македонија – Република Албанија,*
159. Министерство за труд и социјална политика, *Оперативен план за активните програми и мерки за вработување за 2011 година, Скопје, 2011*
160. *Национален извештај за човековиот развој 2004, Македонија: Децентрализација за човеков развој, Скенпоинт, Скопје 2004.*
161. Николовска, Н. *Регионална економија*, Економски факултет, Скопје, 2000.
162. Прекугранична програма на ИПА 2007 – 2013 за Грција/Република Македонија, ССИ 2007 СВ 12IPO 009
163. Претпримеништвото во Република Македонија: дело од глобалното истражување на претпримеништвото, Македонска развојна фондација за претпријатија, Центар за развој на нови бизниси, Скопје, 2009
164. *Програма за развој на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија (2007 – 2010),* Влада на Република Македонија, Скопје, 2007.
165. РЕГИНФО, бр. 3 2012, Биро за регионален развој, октомври 2012
166. Сл. весник на Р. Македонија, бр. 02/94 од 18.01.1994 година, *Закон за поттикнување на развојот на стопански недоволно развиените подрачја,*

167. Службен весник бр.162/2008, *Одлука за класификација на планските региони според степенот на развиеност за периодот 2008-2012*
168. Службен весник бр.162/2008, *Одлука за поблиски критериуми и индикатори за определување на степенот на развиеност на планските региони*
169. Службен весник на РМ, бр.150 од 17.12.2009 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони за 2009 година*
170. Службен весник на РМ, бр.150, 17 декември 2009 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на селата во 2009 година*
171. Службен весник на РМ, бр.33, 17 март 2011 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на селата во 2011 година, стр.2-4*
172. Службен весник на РМ, бр.60, 27 април 2011 година, стр. 25-28, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони во 2011 година*
173. Службен весник на РМ бр.180 од 26.12.2011, *Буџет на Република Македонија за 2012 година*
174. Службен весник на РМ, бр.7 од 16.01.2012, *Програма за изградба и реконструкција на основни училишта за 2012 година*
175. Службен весник на РМ, бр 8 од 18.01.2012 -20120080272 - *Програма за изградба и реконструкција на средни училишта за 2012 година*

176. Службен весник на РМ, бр.134, 31 октомври 2012 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони во 2012 година*, стр.7-9.
177. Службен весник на РМ, бр.134, 31 октомври 2012 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на планските региони во 2012 година*
178. Службен весник на РМ, бр.134, 31 октомври 2012 година, *Одлука за доделување средства за финансирање на проекти за развој на селата во 2012 година*
179. Совет за развој на Источен плански регион, *Програма за развој на Источен плански регион 2009 – 2013*
180. Совет за развој на Скопски плански регион, *Програма за развој на Скопскиот плански регион , март 2010*
181. Стојков, Г; Караева, М. *Анализа на институционалната поставеност за регионален развој во Република Македонија*, 2011
182. Фити, Т; Хаџи – Василева Марковска, В. и Бејтмен, М. *Претприемништво*, Економски факултет, Скопје 2007.
183. Центар за развој на Југозападниот плански регион, *Програма за развој на Југозападниот плански регион 2010 – 2015*, март 2010
184. Центар за развој на Југоисточниот плански регион, *Програма за развој на Југоисточниот плански регион 2009 – 2013*, август 2010

185. Центар за развој на Пелагонискиот плански регион, Програма за развој на плански регион 2010 – 2015, 2010
186. Центри за развој на планските региони, *Збирен Извештај за степенот на финансиска одржливост и финансирањето на тековното работење на Центрите за развој на планските региони во Македонија*, ноември 2011.
187. Центар за развој на Полошкиот плански регион, Програма за развој на Полошкиот плански регион 2009 – 2013, декември 2010
188. Центар за развој на Североисточен плански регион, Програма за развој на Североисточниот плански регион 2009 – 2014, декември 2009